

VEND DET OM

– rettigheder eller næstekærlighed

BIRGIT BERGGRENSSON

SKRIVEFORLAGET

BIRGIT BERGGRENSON

VEND DET OM

– rettigheder eller næstekærlighed

SKRIVEFORLAGET

Indhold

Forord	4
Indledning	6
Menneskerettigheder	14
Rettighedstænkning og dens konsekvenser for næstekærlighed	37
Politikerne og rettigheder	40
Retten til liv	46
<i>"Hvad hele familien sagde"</i> / Kommentar	
Retten til abort	55
<i>"Prinsese Hringsjau"</i> / Kommentar	
Retten til at få børn	71
<i>"Lurvehætte"</i> / Kommentar	
Retten til aktiv dødshjælp	87
<i>"Den unge Hr. Hu"</i> / Kommentar	
Rettigheder i parforholdet	101
<i>"Jeppe på bjerget"</i> / Kommentar	
Retten til børnene ved skilsmisse	112
<i>"Salomos dom"</i> / Kommentar	
Børns rettigheder	120
<i>"Hittebarnet"</i> / Kommentar	
Retten til uddannelse/rettighedsskoler	134
<i>"Noget"</i> / Kommentar	
Retten til arbejde	143
<i>"En ny udgave af hønen og hvedekornet"</i> / Kommentar	
Retten til bolig	154
<i>"Gaaseurten"</i> / Kommentar	
Retten til asyl	164
<i>"Væverens ønske"</i> / Kommentar	
Retten til behandling	176
<i>"Døden som fadder"</i> / Kommentar	
Livet uden rettigheder	190
Kildefortegnelse	197
Tak	199
Kolofon	200

Forord

Efter en lang karriere som lektor og uddannelsesleder på et internationalt handelsgymnasium begyndte jeg at læse teologi. Egentlig begyndte jeg på studiet for at komme igennem en livskrise og for at få en større forståelse af, hvad det er, jeg tror på, og ikke med det formål at blive præst. Men livet, skæbnen om man vil, ville det anderledes, og jeg endte med at blive ordineret og er nu præst for danskere i Småland i Sverige – udlandspræst med andre ord – og har altså på en måde fundet en fortsættelse af det internationale, der har kunnet kombineres med mit liv som præst.

Kulturkristne, som de fleste danskere er, forbinder først og fremmest kristendommen med næstekærlighed. Det gælder bare om at være gode mod hinanden. De glemmer bare, at det med næstekærlighed er del to af det, vi kalder det dobbelte kærlighedsbud: Du skal elske Herren din Gud af hele dit hjerte, og hele din sjæl og hele dit sind – og din næste som dig selv.

Der mangler altså det første bud om, at gudsforholdet er det vigtigste i livet – vigtigere end alt det, vi ejer og klynger os til. Dernæst kommer næstekærligheden ind som det næstvigtigste, men her kniber det trods de fine hensigter alt for ofte, og det er her, hele rettighedstankegangen kommer ind i billedet. Det er min tese, at det er rettighedstænkningen, der står i vejen for udøvelse af næstekærligheden. Hvordan kan man være fokuseret på sin næstes behov, hvis man først og fremmest ser på, hvilke rettigheder, man selv har?

Den næste vanskelighed er formidlingen af denne opfat-

telse. "Hvis frihed betyder noget som helst, så betyder det friheden til at fortælle folk det, de ikke ønsker at høre," sagde George Orwell, og jeg var og er helt bevidst om, at der er ting i bogen, som folk bestemt ikke ønsker at høre. Jeg har valgt at sige dem alligevel.

Eventyr derimod vil alle gerne høre, og de fleste mennesker forstår et problem bedre, hvis de får det præsenteret i form af en fortælling, en lignelse eller et billede, og derfor har jeg valgt eventyret. Eventyr er lige så universelle som kristendommen, men medens de fleste læsere uden videre accepterer mirakler i eventyr, eller at dyr kan tale og mennesker flyve, så er der desværre ikke lige så mange, der uden forbehold accepterer de mirakler, Jesus udfører, eller at mirakler også kan opleves i vores liv i dag.

På pastoralseminariet lærte jeg at skrive prædikener med en historie som udgangspunkt eller til at underbygge et argument inde i teksten; dette har været til stor nytte i mit præstearbejde og er årsagen til, at jeg benytter eventyr og historier som indledning til bogens forskellige afsnit.

I bogen vender jeg hele tankegangen om menneskerettigheder på hovedet og tvinger læseren til at se sagen fra den modsatte side, ligesom jeg behandler spørgsmålet om asyl og indvandring ud fra helt andre synsvinkler end de gængse.

Udover at få læseren til at tænke over hele den rettighedstænkning, der i disse år gør sig gældende, er det også mit håb, at bogen vil være med til at skabe debat om emner, der er blevet mere eller mindre tabubelagte, og som hænger tæt sammen med rettighedstænkning.

Indledning

Da jeg for mange år siden tog kørekort, lærte jeg, at der ikke er noget, der hedder forkørselsret. Der er kun noget, der hedder vigepligt, og den inddeles i almindelig vigepligt og skærpet vigepligt.

Alligevel kører de fleste, både bilister og cyklister, som om der var noget, der hedder forkørselsret. Jeg skal frem, og så må de andre vente. At man selv skal vige for andre trafikanter, falder ikke ret mange ind i vore fortravlede tider.

Dette princip i færdselsloven kan udmærket overføres på tilværelsen som sådan. Der er ikke noget, der hedder forkørselsret og dermed slet ikke noget, der hedder rettigheder. Ingen har ret til noget som helst, alle har vigepligt, pligt til tage ansvar og bidrage efter bedste evne til det samfund, man er en del af.

At være menneske betragtes af de fleste som noget, man bare er. Hvad skulle man ellers være? De færreste tænker over, at det er en opgave at være menneske – noget, der kræver nogen af én; noget, som man skal sætte sig ind i og leve op til. Der er nok endnu færre, der har gjort sig tanker om, at der hører regler til det at være menneske. Man kan ikke som medlem af et samfund bare gøre, som det passer én; man må tværtimod tilpasse sig og vise hensyn.

Mit udgangspunkt for at sige de ting, jeg siger, er et kristent udgangspunkt. Sådan må det være med den personlige baggrund, jeg taler ud fra. Men mit budskab, min appel, om man vil, er rettet mod det enkelte menneske – hin enkelte, som Søren Kierkegaard kaldte det – uanset hvilken religion,

den pågældende bekender sig til, eller om man er ateist. Det handler om det enkelte menneske, og om den opgave det er at være menneske. Det at være menneske er ikke at leve uden regler. Selvfølgelig er der regler forbundet med at være menneske, og det har konsekvenser for den enkeltes liv, hvis man lever, som om der ikke er regler.

Når det tilsyneladende går hen over de flestes hoveder, at de har fået stillet en opgave, som de skal løse, medens de er her på jorden, hænger det i vid udstrækning sammen med den mentalitet, der har bredt sig i de lande, vi kalder velfærdsstater, som først og fremmest omfatter de nordiske lande. Der er tale om en mentalitet, som jeg vil kalde rettighedsfundamentalisme.

De nordiske lande er kristne lande, så kan det tænkes, at tanken om rettigheder og krav har sine rødder i det Ny Testamente? Det er ikke tilfældet.

I for eksempel Joh 3,25 står der: "Et menneske kan ikke tage noget som helst uden at have fået det givet fra himlen."¹

Vi kan ikke selv tage noget og har derfor heller ikke ret til noget eller krav på noget. Hvad har du, som du ikke har fået skænket? Det er en stor misforståelse at tro, at vi kan kræve noget som helst fra samfundet eller fra andre. Det er min påstand, at det hele tværtimod skal vendes om, hvis vi nogensinde skal komme frem til – eller tilbage til? – den næstekærlighed, som Jesus taler om i Det Ny Testamente.

Hvad er det, et velfærdssamfund gør ved mennesker, og hvad er dermed forsvundet i velfærdsprocessen, som må anses for at være et stort tab?

Hvis man materielt set har alt, går åndeligheden tabt, for hvad skulle Gud kunne give til mennesker, der har alt? Der skal somme tider alvorlig sygdom eller naturkatastrofer til,

1) Bibelens tekster forkortes til bogens navn, for eksempel Joh (Johannesevangeliet) efterfulgt af kapitlets nummer og versnummer.

før individet begynder at ty til højere magter for hjælp. Hvis man hele tiden mener, at man selv skal have styr på alt i sit liv, og hele tiden selv vil kontrollere alt, så kan man ikke undgå at komme til kort, når katastrofen rammer, for så opdager man, at man ikke har styr på noget som helst. Det er tilstrækkeligt for mange af nutidens mennesker at have det godt i materiel henseende; det sekulariserede samfund passer de fleste ganske udmærket, men når man mister et barn eller rammes af livstruende sygdom og begynder at søge efter en mening med livet, så opdager man, at der mangler noget væsentligt. Hvis der ikke er noget, der er større end én selv, hvem skal man så vende sig til om hjælp, når katastrofen rammer? Hvem skal man bede om tilgivelse for de ting, man gjorde og sagde, som burde have været ugjorte, og hvem skal tage imod en til slut efter døden, hvis ingen er større end én selv?

Den tidligere biskop i Linköping i Sverige, Martin Lönnebo, udtrykker det således: "Det, der truer troen på den åndelige verden, er ikke dyb kritisk tænkning, for selv den er åndelig virksomhed. Truslen findes i vor tids fejhed, hastværk, ligegyldighed, overfladiskhed og glemsomhed. Og i frygten, som findes overalt."

Jeg siger på baggrund af Lönnebos udtalelse til den enkelte: Vend dig om! Se sagen fra den modsatte side og lav om på din adfærd, så du forlader ligegyldigheden, overfladiskheden, egoismen - og fejheden ikke mindst.

Hvad vil det sige at blive vendt om, og kræver det hjælp udefra? Nej, det kræver først og fremmest selvindsigt.

Det er nødvendigt for os alle at se dybt ind i vort eget indre, se det hele, også alle de fejl og mangler, vi alle sammen rummer. Først når man har erkendt, hvem man er på godt og

ondt, kan man begynde at acceptere sig selv og handle sådan, som Gud vil, at vi skal handle. Og hvordan er så det? Vi ved alle sammen inderst inde udmærket, hvad der er det rette at gøre, og hvis vi skulle være i tvivl, kan vi lytte til vores samvittighed og finde svaret der. Når vi gør det rette og handler i henhold til vores samvittighed, får vi det bedre med os selv og vores omverden, og vi føler en indre fred, som ingen materielle ting kan give os.

Handler det om at være kristen og om at vise sin tro i handling? Nej, for det kommer ret hurtigt til at være udtryk for selvretfærdighed. Dette at være kristen handler ikke om gennem handlinger at vise eller bevise, hvor god man selv er. "Se, hvor god jeg er, og hvor meget jeg gør for andre." Det er faktisk endnu mere radikalt og omvæltende: Dine handlinger viser din virkelige tro. Vores handlinger er afslørende for, hvad det er, vi tror på. Det er vores handlinger, når vi ikke stræber efter at bevise noget med dem, der viser andre, hvad vi tror på og hvilke værdier, der er vigtige for os. Vi må give Gud, hvad Guds er, førend vi begynder at stille krav på egne vegne. Der er således ikke noget at rose sig af.

Heldigvis oplever vi en voksende åndelighed og en større moralsk bevidsthed i disse år, men der er langt igen.

Min påstand er, at alle ovenstående, meget kedelige egenskaber kommer af den rettighedstænkning, der er vokset frem, især i de nordiske velfærdsstater siden Anden Verdenskrig. Der er som nævnt tale om en rettighedsfundamentalisme, som må udskiftes med ansvarlighed og pligtfølelse, omsorg og omhu, hvis kommende generationer ikke skal være præget af en endnu større egoisme.

Der er med andre ord brug for at vende tingene på hovedet og komme tilbage til tidligere tiders værdier.

Fejhed, ligegyldighed, overfladiskhed og egoisme kan være forårsaget af manglende livsmod. Frygten har overtaget i et moderne samfund, hvor enhver er sig selv nærmest, og hvor tingene er blevet så komplicerede, at mange mennesker føler afmagt og føler, at de er blevet hægtet af samfundet, fordi de ikke forstår de komplicerede tekniske sammenhænge eller den jura, der både fra EU og i kommuner og stat styrer folks liv uden at de føler, at de har været medbestemmende.

Frygten, og tillige det manglende livsmod, giver sig udslag i en rettighedstænkning, der nærmer sig rettighedsfundamentalisme. For at opnå en indbildt tryghed sørger alle for at opnå flest mulige ting, som de ifølge love og bestemmelser, men også som følge af egen overbevisning mener at have krav på.

Det er uden betydning, om disse mennesker har behov for tingene, det handler om ikke at gå glip af noget, som man "kunne" være berettiget til. Vi taler her om alt fra bestemte samfundsgoder til retten til en bestemt adfærd eller behandling, både når det gælder én selv og andre.

Vend dig om og se på, hvad det modsatte af krav og rettigheder er. Det er ansvar og pligter, og det er disse egenskaber, der altid bør være udgangspunktet, fordi derved sætter man det andet menneske - næsten - før sig selv.

Hvad var det, der startede hele denne rettighedstænkning? Min tese er, at det begyndte i den bedste mening med Menneskerettighedserklæringen i 1948. Den blev udarbejdet efter to verdenskrige, hvor millioner af mennesker var blevet slået ihjel på grund af nogle ideologier, der uanset om de hedder fascisme, nazisme, kommunisme eller islamisme var lige menneskefjendske og trængte til at blive afløst af noget bedre. Alle disse ideologiske ismer er nedbrydende for et samfund og for respekten for det enkelte menneske, så selvfølge-

lig skulle der ændringer til, men faren er, at man kommer til at ende i den anden grøft. Man kunne i 1948 nok heller ikke forestille sig en velstand så stor, at alle kunne få langt mere, end de havde brug for.

Rettighedstænkning kan føre til uvenlighed over for andre mennesker, og især danskerne opfattes som uvenlige af turister og forretningsfolk, der besøger landet, og af befolkningen i udlandet, når vi selv er turister.

Danskere har det med at komme brasende ind i en butik eller et kontor og fremsætte deres ønsker uden først at gøre sig den ulejlighed at sige "Goddag", hvilket er helt almindeligt i for eksempel Sydeuropa, hvor det opfattes som uforskammet ikke først at bruge nogle sekunder på at hilse. Vi hilser heller ikke på hinanden på gaden eller i tog eller busser, hvilket før i tiden hørte med til almindannelsen og gør underværker, når det gælder om at få alle til at føle sig velkomne og godt tilpas på rejsen og i dagligdagen. Nu sidder alle helt opslugt af deres dyre mobiltelefoner i toget eller bussen og ignorerer totalt deres medpassagerer, ikke mindst når der måske var brug for deres indgriben, når en passager bliver forulempet. Holdningen er blevet "Hvad kommer det mig ved?", "Jeg skal ikke blandes ind i noget".

Uvenligheden har gjort det ved os, at vi forbløffes over venlighed, når vi møder den. En dag var jeg med en ven ude at vandre i Nordsjælland. Vi var standset op for at konsultere kortet, men vidste godt, hvor vi var. Pludselig standsede en varevogn, og ud steg en venlig dame, der spurgte os, om vi var faret vild, og om hun kunne være behjælpelig. Vi takkede og beroligede hende og talte bagefter om, hvor usædvanligt hun havde ageret sammenlignet med de danskere, vi normalt møder.

Biskop emeritus Søren Lodberg Hvas fortæller tilsvarende om en augustdag, hvor han i bil var på vej til familiebesøg i Vestjylland, men i et øjebliks uopmærksomhed kommer til at ramme rabatten med bilens forhjul. Han retter bilen kraftigt op med det resultat, at den ender i modsatte side af vejen og ned i grøften, hvor den bliver standset – og er totalskadet. Som ved et mirakel var der ingen modkørende biler, men to unge mennesker, som havde set det skete, tog sig af ham, ringede til Falck og blev hos ham, til Falck var ankommet. "Det var en god oplevelse netop sådan en dag at møde barmhjertige samaritanere," siger Søren Hvas om hændelsen.

Lignende oplevelser med tak til de hjælpende medmennesker går deres sejrsgang over de sociale medier og det gør de, fordi det ikke mere er en selvfølge, at mennesker udviser ansvar og tilsidesætter sig selv. Tidligere var en sådan form for hjælpsomhed en selvfølge, som alle var opdraget til, og der var derfor ikke samme behov for at udbasunere, at man havde rejst sig op for en gravid kvinde i bussen eller havde hjulpet en dårligt gående dame over gaden.

Er der sammenhæng mellem manglende venlighed og empati og rettighedstænkning? Ja, det mener jeg i høj grad, at der er. Hvis man kun er optaget af sine egne rettigheder og krav, bliver andre mennesker og deres behov ligegyldige og noget, der er underordnet mine egne rettigheder.

Det er heller ikke til at komme udenom, at sekulariseringen af samfundet har medvirket til både rettighedstænkningen og materialismen og dermed til egoismen og uvenligheden. Den gyldne regel, som Jesus nævner i *"Bjergprædikenen"*² i Matthæusevangeliet: "Vær mod andre, som I ønsker, at andre skal være mod jer!" er afløst af den omvendte tankegang: Vær mod mig, så mine ønsker og rettigheder tilgodeses.

2) Matt, kapitel 5-7

Man har med indførelsen af velfærdsstaten fået institutionaliseret næstekærligheden; det er staten, der skal sørge for at passe den syge, passe børnene, passe de gamle, hjælpe de fattige og skaffe bolig og arbejde til alle. Næstekærlighed bliver noget, man betaler til over skatten, på samme måde som man giver et bidrag til hjælpeorganisationernes indsamlinger. Men næstekærlighed handler ikke om masserne. Næstekærlighed handler om det enkelte menneske, du har foran dig. Om den irriterende chef, om den trælse kollega, om den svigerdatter, du ikke bryder dig om og om den hjemløse, der vil sælge dig et tidsskrift. Det er dem, du skal vise næstekærlighed, og det kan kun du; den rolle kan ingen stat eller institution overtage for dig.

Det, man mener, at man har ret til, kender næsten ingen grænser i vores moderne velfærdssamfund. Her er nogle eksempler: "Enhver har ret til et fedt køkken", "ret til abort", "ret til at få børn", "ret til behandling", "ret til bolig", "ret til arbejde", "ret til gratis uddannelse", "ret til dødshjælp", "mænds ret til at kende til kvindens graviditet", "ret til et drømmejob/drømmeuddannelse", "rettigheder i parforholdet", "ret til sociale ydelser", "ret til at skifte køn, "ret til ..." - listen er uendelig, og de enkelte krav og urimeligheden i dem vil blive behandlet i det følgende.

MENNESKERETTIGHEDER

Mit udgangspunkt for hele det følgende er, at ingen har ret til noget som helst. "Et menneske kan ikke tage noget som helst, uden at have fået det givet fra himlen" (Joh 3,25). Jamen, vil nogle så indvende, der er da sket en stor forbedring i verden, efter at FN's menneskerettighedserklæring blev vedtaget, og nu har man i det mindste en rettesnor at gå efter, hvis en stat skulle være i tvivl om, hvordan den skal behandle sine borgere.

Nu er Menneskerettighedserklæringen, som korrekt hedder "*FN's Verdenserklæring om Menneskerettigheder*" (1948) ikke juridisk bindende, men fungerer som en moralsk rettesnor og politisk handlingsplan for udviklingen af menneskerettigheder, og der er heller ikke efter min mening noget galt med hensigten bag erklæringen. Som ovenfor anført, er den udarbejdet i den bedste mening efter Anden Verdenskrig, hvor man var nødt til at gøre noget for at skabe en bedre verden, især for alle, der var blevet forfulgt i løbet af fem års krigsrædsler. Det hele skal bare vendes om. I stedet for at se tingene ud fra ofrenes perspektiv, skal man se dem ud fra, hvad alle de, der ikke er ofre, kan gøre.

I indledningen til menneskerettighedserklæringen angives årsagerne til proklamationen af verdenserklæringen. Gode, rigtige årsager, der lyder:

"Da anerkendelse af den i mennesket iboende værdighed og af de lige og umistelige *rettigheder* for alle medlemmer af den menneskelige familie er grundlaget for frihed, retfærdighed og fred i verden,

Da tilsidesættelse af og foragt for *menneskerettighederne* har ført til barbariske handlinger, der har oprørt menneskeheden samvittighed, og da skabelsen af en verden, hvor menneskene nyder tale- og trosfrihed og frihed for frygt og nød, er blevet forkyndt som folkenes højeste mål,

Da det er af afgørende betydning, at *menneskerettighederne* beskyttes af loven, hvis ikke mennesket som en sidste udvej skal tvinges til at gøre oprør mod tyranni og undertrykkelse,

Da det er af afgørende betydning at fremme udviklingen af venskabelige forhold mellem nationerne,

Da de Forenede Nationers folk i pagten på ny har bekræftet deres tro på fundamentale *menneskerettigheder*, på menneskets værdighed og værd og på lige rettigheder for mænd og kvinder, og har besluttet at fremme sociale fremskridt og højne levevilkårene under større frihed,

Da medlemsstaterne har forpligtet sig til i samarbejde med de Forenede Nationer at arbejde for fremme af almindelig respekt for og overholdelse af *menneskerettigheder* og fundamentale *frihedsrettigheder*,

Da en fælles forståelse af disse *rettigheder* og *friheder* er af den største betydning for den fulde virkeliggørelse af denne forpligtelse,

Proklamerer PLENARFORSAMLINGEN derfor nu denne VERDENSERKLÆRING OM MENNESKERETTIGHEDER som et fælles mål for alle folk og alle nationer med det formål, at ethvert menneske og ethvert samfundsorgan stedse med denne erklæring for øje skal stræbe efter gennem undervisning og opdragelse at fremme respekt for disse *rettigheder* og *friheder* og gennem fremadskridende nationale og internationale foranstaltninger at sikre, at de anerkendes og overholdes overalt og effektivt, både blandt befolkningerne i

medlemsstaterne og blandt befolkningerne i de områder, der befinder sig under deres styre.”

Erklæringen blev vedtaget den 10. december 1948 med 48 landes ja-stemmer, otte lande afholdt sig fra at stemme. Ingen lande stemte imod.

Inden jeg går over til at behandle de enkelte artikler, vil jeg gerne pointere, at det er *ethvert samfundsorgan og det enkelte menneske*, der har et ansvar for og en pligt til at føre disse ting ud i livet. Det er ikke noget, som nogen har ret til, for i samme øjeblik, man fokuserer på sin egen ret og sine egne krav, flytter man fokus fra medmennesket, og næstekærlighed bliver en umulighed.

Så snart man fokuserer på egne krav og rettigheder, bliver den anden en fjende, der eventuelt ikke vil – eller kan – imødekomme mine krav. Hvis modparten derimod har et ansvar og nogle forpligtelser, forholder det sig helt anderledes. Så er der et ansvar at leve op til, og man kan ikke fra denne modparts side, uanset om det drejer sig om et medmenneske, staten eller det offentlige, undslå sig eller mene, at visse rettigheder og krav er rimelige, andre ikke.

Er det virkelig nødvendigt at gennemgå alle 30 paragrafer? Ja, det synes jeg, at det er, for en del af dem er faktisk formuleret, så de ikke er fokuseret på *ret*, medens andre (de fleste) har en formulering, der går den modsatte vej.

Artikel 1. *Alle mennesker er født frie og lige i værdighed og rettigheder. De er udstyret med fornuft og samvittighed, og de bør handle mod hverandre i en broderskabets ånd.*

Det er en slags omformulering af ”frihed, lighed og broderskab.” Alle mennesker er frie og lige! Det er en kendsger-

ning, det er sådan, ethvert menneske fødes, det er ikke en rettighed. Men alle mennesker fødes ikke frie, selvom det burde være sådan. Der kunne med fordel stå: "Alle mennesker er født frie og ligeværdige i forhold til deres lands forpligtelser over for enhver af dets indbyggere." At alle mennesker er udstyret med fornuft og samvittighed er måske sandt i fødselsøjeblikket, men ellers kan man da indimellem være et stort spørgsmålstegn, når man ser på de handlinger, der udføres verden over. Endelig mener jeg ikke, at man i erklæringer eller lovgivning kan diktere mennesker, hvordan de bør opføre sig. Som sagt er broderskabet stort set gået fløjten i den almindelige materialisme og egoisme, der først og fremmest præger de vestlige velfærdsstater, hvor man ser på, hvad man kan få ud af det til sig selv, og hvor staten derudover forventes at klare alle krav, behov og "rettigheder".

Artikel 2. *Enhver har krav på alle de rettigheder og friheder, som nævnes i denne erklæring, uden forskelsbehandling af nogen art, for eksempel på grund af race, farve, køn, sprog, religion, politisk eller anden anskuelse, national eller social oprindelse, formueforhold, fødsel eller anden samfundsmæssig stilling.*

Der skal heller ikke gøres nogen forskel på grund af dets lands eller områdes juridiktionsforhold eller politiske eller internationale stilling, til hvilket en person hører, hvad enten dette område er uafhængigt, under formynderskab eller er et ikke selvstyrende område, eller dets suverænitet på anden måde er begrænset.

Her går man helt over gevind ved at tale om "krav på rettigheder"!

Der bør stå: Enhver stat har ansvaret for at behandle alle

mennesker på en sådan måde, at der ikke gøres nogen forskel på grund af for eksempel race, farve og så videre.

Andet afsnit er bedre formuleret, idet der står: "Der skal heller ikke gøres nogen forskel ..."

Det er ikke det enkelte menneske, der har en ret, men et samfund, der har en pligt og et ansvar, som man til enhver tid kan kontrollere, om det lever op til. Hvis ikke, er der nogle politikere og ledere, som man gør klogt i at skille sig af med. Det sidste er selvsagt noget nemmere i et demokrati end i andre samfundsformer, men intet er umuligt.

Artikel 3. *Enhver har ret til liv, frihed og personlig sikkerhed.*

Skriv det om til: Enhver stat har ansvaret for at sikre, at enhver kan bevare sit liv, sin frihed og sin personlige sikkerhed.

Efter min mening er også livet en gave, vi har modtaget fra Gud, og som vi altså hverken selv kan tage eller har nogen som helst ret til. Vi kan miste den gave i et splitsekund, og der er intet, vi kan gøre ved den kendsgerning, at vi er dødelige. Vores frihed er det vigtigste, vi har, og intet må kunne true eller fjerne vores personlige frihed, men det hjælper som sagt ikke at kræve den. Andre kan nægte at opfylde kravet, og det er det, de ikke skal have lov til.

Artikel 4. *Ingen må holdes i slaveri eller trældom; slaveri og slavehandel under alle former skal være forbudt.*

Her kan jeg ikke være uenig, da teksten er skrevet, som den bør være skrevet, nemlig uden at nævne en ret.

Artikel 5. *Ingen må underkastes tortur eller grusom, umenneskelig eller vanærende behandling eller straf.*

Ligesom ovenfor intet at kritisere. Ingen stat kan misforstå, hvad der her menes.

Artikel 6. *Ethvert menneske har overalt i verden ret til at blive anerkendt som retssubjekt.*

Skriv det om! Ethvert samfund og enhver stat i verden har pligt til og ansvaret for, at et menneske bliver anerkendt som retssubjekt. FN kan stille noget op over for stater, ikke hjælpe det enkelte menneske, ved at dette organ stiller krav til de pågældende stater.

Artikel 7. *Alle er lige for loven og har uden forskelsbehandling af nogen art lige ret til lovens beskyttelse. Alle har lige ret til beskyttelse mod enhver forskelsbehandling i strid med denne erklæring og mod enhver tilskyndelse til en sådan forskelsbehandling.*

Er det ved at være åbenlyst, hvor jeg vil hen? Også denne artikel skal skrives om til: "Alle er lige for loven, og enhver stat og ethvert samfund har pligt til at forhindre enhver forskelsbehandling, som er i strid med denne erklæring, og til at forhindre enhver tilskyndelse til en sådan forskelsbehandling."

Artikel 8. *Enhver har ret til en fyldestgørende oprejsning ved de kompetente nationale domstole for handlinger, der krænker de fundamentale rettigheder, som forfatningen eller loven giver vedkommende.*

Nej, det er heller ikke en ret, man har; det er domstolene,

der har pligt til at sørge for oprejsning for krænkelse eller overtrædelse af en forfatnings indhold eller paragrafferne i et lands love.

Artikel 9. *Ingen må underkastes vilkårlig anholdelse, tilbageholdelse eller landsforvisning.*

Her er sagen set fra samfundets side, og sådan skal det formuleres.

Artikel 10. *Enhver har under fuld ligeberettigelse krav på en retfærdig og offentlig behandling ved en uafhængig og upartisk domstol, når der skal træffes en afgørelse med hensyn til hans rettigheder og forpligtelser og med hensyn til en hvilken som helst mod ham rettet strafferetlig anklage.*

Der er nok rigtig mange mennesker, der kan komme med eksempler på, at der lige netop ikke er blevet handlet i denne artikels ånd og bogstav. Derfor er det endnu en gang nødvendigt at sige: Vend det om!

Det er staten, der har pligt til at sørge for en retfærdig og offentlig behandling og for, at der er tale om en upartisk og uafhængig domstol.

Hvem der skal sørge for fuld ligeberettigelse og hvordan, kan jeg ikke umiddelbart se en løsning på, og spørgsmålet er, om der ikke er så mange aspekter at tage hensyn til, at ligeberettigelse ikke kan fastsættes 100 procent, men det skal ikke være til hinder for en retfærdig behandling ved en domstol i en strafferetlig anklage. Man må håbe, at ankemuligheder, så kompetente advokater og dommere, som det er muligt at uddanne, samt en så vidt mulig klar og entydig lovgivning hjælper med hertil.

Artikel 11.

1. *Enhver, der anklages for et strafbart forhold, har ret til at blive anset for uskyldig, indtil hans skyld er godtgjort i henhold til lov ved en offentlig retshandling, hvorunder han har fået alle de garantier, der er fornødne for hans forsvær.*
2. *Ingen må anses for skyldig i noget strafbart forhold på grund af nogen handling eller undladelse, der ikke i henhold til national eller international ret var strafbar på det tidspunkt, da den blev begået. Der skal heller ikke kunne idømmes strengere straf end fastsat på den tid, da det strafbare forhold blev begået.*

Her kunne man nøjes med at ændre til "enhver, der anklages for et strafbart forhold, er uskyldig ..." Hvad skal man med formuleringen: har ret til at blive anset for uskyldig? Man er uskyldig, indtil det modsatte er bevist, uanset hvad andre anser.

Artikel 12. *Ingen må være genstand for vilkårlig indblanding i private forhold, familie, hjem eller korrespondance, ej heller for angreb på ære og omdømme. Enhver har ret til lovens beskyttelse mod sådan indblanding eller angreb.*

Igen: Skriv det om og sig "Samfundet har pligt til at yde lovens beskyttelse mod sådan indblanding eller angreb."

Artikel 13

1. *Enhver har ret til at bevæge sig frit og til frit at vælge opholdssted inden for hver stats grænser.*
2. *Enhver har ret til at forlade et hvilket som helst land, herunder sit eget, og til at vende tilbage til sit eget land.*

Også dette bør skrives om, således at en stat har pligt til at ac-

ceptere, at enhver kan bevæge sig frit og kan forlade et land og vende tilbage til sit eget land.

Udover formuleringen er denne artikel kontroversiel, og der er mange steder i verden, hvor dette ikke overholdes. Der mangler også en præcision af, at det må være et lands statsborgere, der ikke kan forhindres i at bevæge sig frit i deres land, forlade det og vende tilbage til det.

Artikel 14

1. *Enhver har ret til i andre lande at søge og få tilstået asyl mod forfølgelse.*
2. *Denne ret må ikke påberåbes ved anklager, der virkelig hidrører fra ikke-politiske forbrydelser eller fra handlinger i strid med de Forenede Nationers formål og principper.*

Ingen har ret til noget som helst, og derfor må det også her vendes om til: Ethvert land har pligt til at behandle en ansøgning om asyl og tilstå asyl, dersom der er tale om forfølgelse. I pkt. 2 kunne man nøjes med at sige "Dette kan ikke påberåbes ..."

Jeg savner i denne artikel en præcision af, hvad der forstås ved forfølgelse – hvis man forfølges på grund af en forbrydelse, man har begået, uanset forbrydelsens art, har ingen stat vel pligt til at give asyl.

Artikel 15

1. *Enhver har ret til en nationalitet.*
2. *Ingen må vilkårligt berøves sin nationalitet eller nægtes ret til at skifte nationalitet.*

Det lyder smukt, men det gælder også her: Ingen har ret til

eller krav på noget som helst. Hvis der menes, at alle *skal* være i besiddelse af en nationalitet, og at ingen må forhindres i at skifte nationalitet, dersom de ønsker det, så er det igen en stat eller et samfund, der har pligt til at sørge for, at det er sådan.

Da DDR i sin tid fratog sine borgere deres nationalitet/statsborgerskab, hvis de rejste fra landet, fik de automatisk et vesttysk statsborgerskab. De pågældende havde ikke nogen *ret* til vesttysk statsborgerskab, men fik det, fordi en anden ansvarlig stat sørgede for det – og (indrømmet) havde en politisk interesse i at tildele statsborgerskabet.

Artikel 16

1. *Uden begrænsninger af racemæssige, nationalitetsmæssige eller religiøse grunde har mænd og kvinder, der har nået myndighedsalderen, ret til at gifte sig og stifte familie. De har krav på lige rettigheder med hensyn til indgåelse af ægteskab, under ægteskabet og ved dets opløsning.*
2. *Ægteskab skal kunne indgås med begge parter frie og fulde samtykke.*
3. *Familien er samfundets naturlige og fundamentale enhedsgruppe og har krav på samfundets og statens beskyttelse.*

Også her må man afvise, at der er tale om en rettighed. Der bør stå "uden begrænsninger af racemæssige, nationalitetsmæssige, religiøse grunde skal en stat tillade, at mænd og kvinder ..."

I vore dage ville man tilføje, at heller ikke køn må være en forhindring for ægteskab.

Parterne har ikke *krav* på lige rettigheder, men er stillet lige ved indgåelse af ægteskab, under ægteskabet og ved dets

opløsning. Ligestillingen her er en kendsgerning, ikke en ret-tighed, og skal holdes i hævd af enhver stat.

Pkt. 3 tilhører en tid, hvor man så anderledes på familien og dens sammensætning og bør eventuelt helt stryges. Familien (kernefamilien?) kan ikke have krav på statens og samfundets beskyttelse. Har enlige så ikke det? En familie, hvor ægtefællerne af en eller anden grund har valgt at leve hver for sig, skal så ikke være under samfundets beskyttelse eller hvad? Der mangler i artiklen en definition af, hvad der skal forstås som en familie.

Man har også forfattet denne artikel uden viden om muslimske familiers holdning og kultur. Disse punkter ville næppe vinde stor sympati eller støtte i muslimske samfund, og vi har svært ved at gøre det klart for muslimer i vestlige lande, at disse punkters indhold er ufravigelige, hvis mennesker skal være frie og lige. Den opgave har vi så foran os!

Artikel 17

1. *Enhver har ret til at eje ejendom såvel alene som i fællig med andre.*
2. *Ingen må vilkårligt berøves sin ejendom.*

Man kan aldrig have *ret til* at eje ejendom. Skulle mennesker, der så ikke ejer ejendom, kunne kræve at komme til det?

Hvis man derimod ejer ejendom, skal en stat naturligvis ikke kunne fratage én denne ejendom, hverken vilkårligt eller på anden måde. Det må igen vendes om: "Ingen stat må forhindre nogen i at eje ejendom og har ikke lov til at fratage nogen deres retmæssigt erhvervede ejendom uden lovsikret kompensation."

Artikel 18. *Enhver har ret til tanke-, samvittigheds- og religionsfrihed; denne ret omfatter frihed til at skifte religion eller tro og frihed til enten alene eller i fællesskab med andre, offentligt eller privat, at give udtryk for sin religion eller tro gennem undervisning, udøvelse, gudsdyrkelse og overholdelse af religiøse forskrifter.*

Dette er en vigtig artikel, men ikke engang her mener jeg, at der kan være tale om en ret. Vend det om: "Enhver stat eller samfund har pligt til at sørge for, at ethvert menneske har tanke-, samvittigheds- og religionsfrihed og må ikke forhindre noget menneske i at skifte religion eller tro ... eller i at give udtryk for sin religion eller tro gennem undervisning, udøvelse, gudsdyrkelse og overholdelse af religiøse forskrifter."

Det er staten, der skal sikre religionsfrihed, men man skal huske, at der er tale om individuel religionsfrihed og den enkeltes mulighed for at praktisere sin religion og overholde religiøse forskrifter. Det er ikke samfundets pligt at efterkomme ønsker eller værre: krav om, at nogle religiøse forskrifter skal gælde for andre end det pågældende trosmedlem.

Artikel 19. *Enhver har ret til menings- og ytringsfrihed; denne ret omfatter frihed til at hævde sin opfattelse uden indblanding og til at søge, modtage og meddele oplysning og tanker ved et hvilket som helst meddelelsesmiddel.*

Dette er den vigtigste frihed i et demokratisk samfund, men jeg mener stadigvæk, at der ikke er tale om en ret, men om en pligt. Der bør stå: "Enhver stat har pligt til at sikre, at dens borgere kan udøve sin menings- og ytringsfrihed, og at de kan søge, modtage og meddele oplysning og tanker ved et hvilket som helst meddelelsesmiddel."

Der kunne passende tilføjes, at ingen religion har lov til at definere spillereglerne for ytringsfrihed. Ytringsfrihed er absolut, så længe den holder sig inden for lovens rammer; sådan må det være. De, der mener noget andet, at man for eksempel skal udøve selv censur, anbefales at tale med folk, der har levet i Østeuropa under den sovjetiske besættelse eller læse bøger om deres liv, så vil det gå op for dem, hvad det betyder, at man ikke kan udtrykke sine tanker og meninger, end ikke til sine nærmeste. Jeg vil vove den påstand, at det er frygt, der ligger bag, når mennesker mener, at der skal være grænser for, hvad man kan tillade sig at sige eller mene. Frygten for terrorangreb som resultat af nogle tegninger eller ytringer er forståelig, men konsekvensen af frygten er langt værre; det er de konsekvenser, som mennesker, der har levet eller lever i diktaturstater oplever.

Artikel 20

1. *Alle har ret til under fredelige former frit at forsamles og danne foreninger.*
2. *Ingen kan tvinges til at være medlem af en forening.*

Endnu en gang: Skriv det om!

"Ingen må hindres i under fredelige former at forsamles og danne foreninger, og ingen kan tvinges til at være medlem af en forening."

Groucho Marx sagde engang: "Jeg kunne ikke drømme om at være medlem af en forening, der vil have mig som medlem." Man skal helt rigtigt også vælge foreninger fra, som man ikke vil være medlem af. Men de foreninger, man ønsker at være medlem af – også dem, der ses ned på af visse samfundsgrupper – skal man ikke kunne hindres i at være

medlem af, og det samme gælder for politiske partier. Denne artikel er en underafdeling af ytringsfrihedsartiklen.

Artikel 21.

1. *Enhver har ret til at deltage i sit lands styre enten direkte eller gennem frit valgte repræsentanter.*
2. *Enhver har ret til lige adgang til offentlige embeder og hverv i sit land.*
3. *Folkets vilje skal være grundlaget for regeringens myndighed; denne vilje skal tilkendes gives gennem periodiske og virkelige valg med almindelig og lige valgret og skal udøves gennem hemmelig afstemning eller tilsvarende frie afstemningsområder.*

Til pkt. 1 og 2 siger jeg igen, at det skal ses fra den anden side. Ethvert land har pligt til at sørge for, at enhver kan deltage i sit lands styre og sørge for, at enhver har lige adgang til offentlige embeder.

Det er ikke nok at have ret, man skal også kunne få ret. Hvad nytter det at pukke på sin stemmeret, hvis der er myndigheder, der gør alle mulige lovlige og ulovlige krumspring for at forhindre det? Dem kan man komme efter, men der er ikke meget at gøre for den, der har en ret eller et krav. Pkt. 3 er der ikke grund til at komme med indvendinger imod.

Artikel 22. *Enhver har som medlem af samfundet ret til social tryghed og har krav på, at de økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder, der er uundværlige for hans værdighed og hans personligheds frie udvikling, gennemføres ved nationale foranstaltninger og internationalt samarbejde og i overensstemmelse med hver stats organisation og hjælpekilder.*

Ret til og krav på i samme sætning, det er noget af en mundfuld, og hele artiklen burde efter min mening stryges af denne erklæring.

Man har heller ikke *ret til* social tryghed, hvad dette begreb så måtte indeholde; der kan endda være mange grunde til, at samfundet ikke kan og skal yde social tryghed for eksempel til forbrydere, terrorister og andre, der på ingen måder bidrager til det samfund, de stiller krav til.

Krav på økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder er om muligt værre, for her er der tale om krav, der kan udvides i det uendelige, for hvornår er disse rettigheder til en persons frie udvikling nogen sinde udtømt? Hele artiklen er så vagt formuleret, at der er uudtømmelige muligheder for menneskeretsforkæmpere, og intet har indtil nu tydet på, at de ikke vil udnytte dem til sidste komma.

Artikel 23

1. *Enhver har ret til arbejde. Til frit valg af beskæftigelse, til retfærdige og gunstige arbejdsvilkår og til beskyttelse mod arbejdsløshed.*
2. *Enhver har uden forskel ret til lige løn for lige arbejde.*
3. *Enhver, der arbejder, har ret til et retfærdigt og gunstigt vederlag, der sikrer ham selv og hans familie en menneskeværdig tilværelse, og om fornødent tillige til andre sociale beskyttelsesforanstaltninger.*
4. *Enhver har ret til at danne og indtræde i fagforeninger til beskyttelse af sine interesser.*

Hvad denne artikel angår, var jeg til at begynde med fristet til at acceptere en rettighed, men nej – ingen har ret til noget, heller ikke her.

Der skal omvendt stå: "Samfundet eller staten har pligt til at være behjælpelig med at sikre, at enhver borger, der er i stand til at arbejde, kan opnå et arbejde, der passer til hans evner og uddannelse, og via lovgivningen til at sikre gunstige arbejdsvilkår og beskyttelse mod arbejdsløshed."

I pkt.2 bør teksten ændres til: "Enhver arbejdsgiver, offentlig eller privat, har pligt til at sikre, at der udbetales lige løn for lige arbejde."

Ligeledes i pkt. 3 skal det vendes om til:

"Enhver, der arbejder, skal sikres et retfærdigt og gunstigt (Hvad menes der med gunstigt? Tilstrækkeligt? Til hvad?) vederlag, der sikrer ham selv og hans familie en menneskeværdig tilværelse og om fornødent sikres andre sociale beskyttelsesforanstaltninger."

Det lyder som en formulering, der er udarbejdet i USA i fyrerne, for et "retfærdigt og gunstigt vederlag" i de vestlige moderne samfund er ikke i stand til at sikre en arbejder og hans familie en menneskeværdig tilværelse. Dertil er skatterne alt for høje, og derfor arbejder begge ægtefæller i en familie, og derfor kan en enlig forælder ikke få økonomien til at hænge sammen. De sociale beskyttelsesforanstaltninger har overtaget forsørgelsen, der hvor familiefaderen, som artiklen omhandler, før i tiden kunne forsørge sin familie selv. Stk. 3 i denne artikel er tiden løbet fra.

Ligeledes skal pkt. 4 omformuleres til, at ingen må hindres i at danne eller indtræde i en fagforening til beskyttelse af sine interesser.

Et vigtigt punkt, eftersom der selv i Danmark, som vi betragter som et demokratisk og frit samfund, har været grimme forsøg på at hindre folk i frit at vælge fagforening og i frit at vælge, om de ønsker at bidrage til et politisk parti gennem

deres fagforeningskontingent. Så selvom teksten bør omformuleres, er der god grund til at opretholde den, så vi i fremtiden kan fritages for flere de meget uklædelige forsøg på at hindre folk i frit at danne og indtræde i den fagforening, de ønsker.

Artikel 24. *Enhver har ret til hvile og fritid, herunder en rimelig begrænsning af arbejdstiden, og til periodisk ferie med løn.*

Det er heller ikke en ret, men en arbejdsgivers pligt at sørge for, at disse ting gennemføres og overholdes. Det er arbejdsgivere, man skal komme efter, når det for eksempel i detailhandelen forventes, at medarbejderne yder "interessetimer", det vil sige arbejder gratis udover den fastsatte arbejdstid og ikke kan gøre meget ved det, hvis de ikke vil miste deres arbejde. Hvad skulle det nytte at pukke på sin ret her? Der er jo en fastsat ugentlig arbejdstid, og hvis den ikke overholdes, må for eksempel fagforeningerne komme efter arbejdsgiverne og gøre opmærksom på deres pligt.

Artikel 25

1. *Enhver har ret til en sådan levestandard, som er tilstrækkelig til hans og hans families sundhed og velvære, herunder til føde, klæder, bolig og lægehjælp og de nødvendige sociale goder og ret til tryghed i tilfælde af arbejdsløshed, sygdom, uarbejdsdygtighed, enkestand, alderdom eller andet tab af fortjenstmulighed under omstændigheder, der ikke er selvforskyldt.*
2. *Mødre og børn har krav på særlig omsorg og hjælp. Alle børn skal, hvad enten de er født i eller uden for ægteskab, have den samme sociale beskyttelse.*

Ingen har *ret til* en bestemt levelfod, og her er i hvert fald de vestlige samfund løbet fra den oprindelige tekst. Staten har pligt til at sørge for, at ingen lider nød, men det er blevet svært at definere, hvad der skal til for at afhjælpe fattigdom, da kravene er steget i takt med samfundets velstandsstigning. Velfærdstaten har sørget for og sørger fortsat for sociale ydelser ved de nævnte tab af fortjenstmuligheder, og det i en sådan grad, at man nu diskuterer, om folk skal have ret til disse ydelser, når der er jobs til rådighed, som de bare ikke ønsker at udfylde. Staten/samfundet har ansvar og pligter, men det har det enkelte menneske bestemt også, og det er helt nødvendigt, at de pågældende indser dette personlige ansvar, inden de stiller krav, så de mennesker, der virkelig er i nød, kan blive hjulpet. Det er værd at lægge mærke til, at der i artikel 25 skrives "der ikke er selv-forskyldt". Man kan altså ikke sige, at man bare ikke gider bestille noget. I en svensk kommune står der på skiltet ved handikapparkeringspladsen som undertitel: Dovenskab er ikke en funktionshindring! Man kan da somme tider komme i tvivl.

Pkt. 2 skal på samme måde som tidligere ændres til, at samfundet har pligt til at yde mødre og børn særlig omsorg. Det er vigtigt at understrege, da børnene er vores fælles fremtid, og da det er meget dyrere og mere eller mindre umuligt senere at rette op på de skader, der påføres i barndommen.

Sætningen om, at omsorg skal gælde både børn født inden for og uden for ægteskab må vist siges at være totalt forældet. Børn skal have hjælp, punktum.

Artikel 26

1. *Enhver har ret til undervisning. Undervisningen skal være*

gratis, i det mindste på de elementære og grundlæggende trin. Elementær undervisning skal være obligatorisk. Teknisk og faglig uddannelse skal gøres almindelig tilgængelig for alle, og på grundlag af evner skal der være lige adgang for alle til højere undervisning.

2. *Undervisningen skal tage sigte på den menneskelige personligheds fulde udvikling og på at styrke respekten for menneskerettigheder og grundlæggende friheder. Den skal fremme forståelse, tolerance og venskab mellem alle nationer og racemæssige og religiøse grupper, og den skal fremme de Forenede Nationers arbejde til fredens bevarelse.*
3. *Forældre har første ret til at vælge den form for undervisning, som deres børn skal have.*

I pkt. 1 kan man nøjes med at ændre første sætning til: "Staten har pligt til at sikre, at enhver kan modtage undervisning." Hvis undervisning skal være gratis, som nævnt i artiklen, er dette nok kun muligt, hvis samfundet betaler via den fælles kasse, der hedder skat.

Vi er i Danmark ikke vant til at tænke, at undervisning kun skal være gratis på de grundlæggende trin, det vil sige i den undervisningspligtige periode, men det er helt almindeligt i andre lande, at det forholder sig sådan.

Det er endvidere interessant at læse, at der på grundlag af evner skal være adgang til højere undervisning. Man kan altså i hvert fald ikke med menneskerettighederne i hånden påberåbe sig, at alle, der ønsker det, skal ind på de højere uddannelser. Her har erklæringen faktisk ret i, at det skal være evner alene, der udgør adgangskriteriet. Men som en del af rettighedsfundamentalismen og den almindelige tendens til at stille krav om alt muligt, har ambitiøse forældre og dårli-

ge rådgivere på skolerne fået lov til at sende en masse børn og unge i gymnasiet og på universiteterne, som havde været bedre tjent med en faglig eller teknisk uddannelse. Opfyldelse af disse krav har medført et stort økonomisk pres på staten for at skaffe de fornødne pladser og har medført dårlige arbejdsforhold for gymnasie- og universitetslærere, der har skullet kæmpe med uegnede og umotiverede studerende. Værst af alt har det medført, at mange er kommet ud af gymnasiet eller universitetet med et alt for dårligt resultat, som derfor ikke kan bruges til ret meget.

Formuleringen i pkt. 2 kræver, at undervisning skal styrke respekt for menneskerettigheder - jeg vender tilbage til dette punkt i afsnittet om "rettighedsskoler" og vil bare her sige, at de, der har læst Ahmed Akkaris bog "*Mit farvel til islamismen*" vil vide, at denne artikel ifølge Akkari ikke opfyldes på de muslimske friskoler her i landet - en sag, man bestemt burde se nærmere på, hvis man ønsker at opretholde pkt.3, som giver forældre første ret til at vælge barnets undervisning. Hvis man har tænkt sig, at indholdet i stk 2. skal opretholdes og efterleves, er man nok nødt til at se på samtlige skolers værdigrundlag.

Artikel 27

1. *Enhver har ret til frit at deltage i samfundets kulturelle liv, til kunstnydelse og til at blive delagtiggjort i videnskabens fremskridt og dens goder.*
2. *Enhver har ret til beskyttelse af de moralske og materielle interesser, der hidrører fra en hvilken som helst videnskabelig, litterær eller kunstnerisk frembringelse, som vedkommende har skabt.*

Jeg spørger igen med hensyn til pkt. 1, hvordan man skulle påberåbe sig en sådan ret. Jeg er ikke engang sikker på, hvordan nogen skulle kunne have ansvaret for, at enhver kan nyde kunst eller blive delagtiggjort i videnskabens fremskridt. Man kan som stat være forpligtet til ikke at hindre nogen i adgang til disse ting, men det er noget andet.

Pkt. 2 må handle om det, vi i dag kalder ophavsret, og det er klart, at stat, samfund og medborgere har pligt til at undlade at krænke en sådan ophavsret.

Desværre er det blevet mere eller mere håbløst at holde i hævd med internettets muligheder for at stjæle andres materialer og idéer, ligesom industrispionage er udbredt og copyright opfattes som "the right to copy".

Man kan som samfund og virksomhed appellere til folks moral og samvittighed, men da disse egenskaber også er noget, ret mange ser stort på, er denne artikel blevet tom for indhold.

Artikel 28. *Enhver har krav på en social og international orden, i hvilken de i denne erklæring nævnte rettigheder og friheder fuldt ud kan virkeliggøres.*

Selvfølgelig har man ikke krav på nogen social eller international orden; den må enhver ansvarsfuldt selv bidrage til at skabe og opretholde. Hvis man forholder sig passiv og bare sidder og venter på, at nogen skal opfylde denne "rettighed" eller dette "krav", er det som at vente på Godot.

Artikel 29

1. *Enhver har pligter over for samfundet, der alene muliggør personlighedens frie og fulde udvikling.*

2. *Under udøvelsen af sine rettigheder og friheder er enhver kun underkastet de begrænsninger, der er fastsat i loven med det formål at sikre skyldig anerkendelse af og hensyntagen til andres rettigheder og friheder og med det formål at opfylde de retfærdige krav, som moralen, den offentlige orden og det almene vel stiller i et demokratisk samfund.*
3. *Disse rettigheder og friheder må i intet tilfælde udøves i strid med de Forenede Nationers formål og principper.*

Nu er vi nået til artikel 29 ud af 30, og først her nævnes ordet pligt over for samfundet. I formuleringen er det uklart, om det er pligter, der muliggør personlighedens frie og fulde udvikling, eller det er samfundet, der muliggør disse ting.

Intet om, hvori disse pligter over for samfundet består, intet om det ansvar, ethvert menneske har for sig selv og sine medmennesker, kun tale om hvor få begrænsninger, det enkelte menneske må underkastes!

Hvis vi fastslår, at *ingen* har ret til noget, men som udgangspunkt har pligter og ansvar, så er det kun andres frihed, der skal anerkendes og tages hensyn til, for så har "de andre" heller ingen rettigheder.

Artikel 30. *Intet i denne erklæring må fortolkes som givende nogen stat, gruppe eller enkeltperson hjemmel til at inklade sig på nogen virksomhed eller foretage nogen handling, der tilsigter at nedbryde nogen af de heri opregnede rettigheder og friheder.*

Lad os slå det fast med syvtommersøm: Enhver stat, gruppe eller enkeltperson har som udgangspunkt ansvar og pligter over for det enkelte menneske eller grupper af samfundet, som det er en politisk opgave at holde staten fast på. Heref-

ter kan vi gå over til at behandle de enkelte områder, hvori mennesker i større og større omfang stiller krav og fremfører rettigheder.

I en længere periode kørte der en reklame i tv, der lød: "Alle har ret til et fedt køkken". Og i forbindelse med et ekstraordinært udsalg, der skulle forestille at være en efterligning af det amerikanske Black Friday, stod der i avisen, at folk havde kæmpet for retten til at købe et tv-apparat. Så er *ret* eller *rettighed* vist kørt så langt ud over kanten, at alle kan se det latterlige i anvendelsen. Problemet er, at *ret til* efterhånden bruges lige så meget om samfundsgoder, hvor det betyder rigtig meget for folks indstilling til ansvar og pligter, og hvor der er store konsekvenser for samfundsøkonomien, hvis man insisterer på ret og krav i stedet for pligt og ansvar.

Menneskeretserklæringen bør omformuleres i sin helhed, dels for at blive tidssvarende, dels for at flytte fokus fra krav og rettigheder til ansvar og pligter. Det er en nødvendighed, hvis vi som mennesker skal have vores fokus væk fra os selv og over på medmennesket. Hvem skal skrive erklæringen om? Det mest nærliggende er at pege på FN som det organ, der formulerer de erklæringer, der skal gælde universelt. Organisationer, både kirkelige og verdslige kunne sammen med verdens regeringer passende rette denne appel til FN.

Rettighedstænkning og dens konsekvenser for næstekærlighed

Når man tænker i rettigheder, er man uvægerligt fokuseret på sig selv og egne behov og ønsker, og det andet menneskes ve og vel kommer derved i anden række. Det andet menneske er "næsten", og det er kærligheden til denne næste, Bibelen påbyder os at udøve.

Om kærlighedsbuddet siger religionsfilosoffen Rudolph Arendt:

"Det dobbelte kærlighedsbud, buddet om at elske Gud af hele sit hjerte og sin næste som sig selv, findes i alle de tre første evangelier omtrent enslydende (Matt. 22,34-40; Mark. 12, 28-34; Luk. 10, 25ff). Alle tre steder kommer kærlighedsbuddet frem under en diskussion mellem Jesus og en lovkyndig eller skriftklog. Hos Matthæus findes tilføjelsen: "På disse to bud hviler loven og profeterne." Derimod er det nøje forhold, som findes mellem kærlighedsbuddet og de enkelte bud, understreget. De enkelte bud er at forstå som kærlighedsbuddets specificering så at sige på de enkelte livsforhold: Forholdet mellem forældre og børn, mellem mand og kvinde, forholdet til næstens liv og ejendom, gode navn og rygte. På den ene side findes der kun ét bud: kærlighedsbuddet. På den anden side findes der utallige bud, idet alle de situationer, der kan opstå i et menneskes tilværelse, er omfattet af kærlighedsbuddet. Ingen situation er helt som den anden, derfor er der lige så mange bud som situationer. Alligevel falder de utallige situationer alle inden for et ret beskedent antal grundforhold i menneskers liv med hinanden, hvorfor

det er muligt at opstille et forholdsvis lille antal bud, der hver for sig dækker sit livsområde, som ved de ti bud.

Det er uden videre klart, at hvis vi opfyldte kærlighedsbuddet, behøvede vi ikke de ti bud, ja, så var kærlighedsbuddet overflødig. Så ville buddet eller buddene slet ikke kunne indhente os, for de ville være opfyldt, før de kom til orde, så sandt som kærlighed er lovens opfyldelse (Rom 13, 10). Selve det, at vi *hører* buddene, enten vi nu prøver at følge dem eller ikke, viser, at vi ikke elsker Gud af hele vort hjerte og vor næste som os selv.

Hvis vi elskede Gud af hele vort hjerte, behøvede vi intet bud om ikke at have andre guder. Hvis vi elskede vor næste som os selv, behøvede vi intet bud om ikke at slå ihjel, ikke at bedrive hor, ikke at stjæle, ikke at sige falsk vidnesbyrd, ikke at begære, hvad der tilhører vor næste. Vi har buddene som et vidnesbyrd om, at vi ikke har holdt buddet, kærlighedsbuddet. Buddenes "du må ikke ..." er et ekko af det "ikke", det "nej", som går gennem hele vores tilværelse. Buddene siger på samme tid: dét er det gode, og: du er ikke god. For var du god, kunne buddene slet ikke nå dig.³

"Som dig selv" er ikke en tilladelse til egoisme og rettighedstænkning, men en opfordring til, at vi skal se på vore egne ønsker og forventninger for bedre at kunne forstå næstens behov.

Ingen kan sige på forhånd, hvem der er ens næste, men det er helt sikkert ikke hele resten af verden på én gang. Jesus regner ikke med en bestemt rangorden; den enkelte situation vil vise os helt tydeligt, hvem vores næste er, som vi skal yde hjælp og sætte os selv til side for. Det er altid et konkret menneske, vi får vist som eksempel på næsten i Jesu ligninger: den overfaldne, den sultne, den syge, skyldneren, toldereren, den prostituerede, barnet og så videre.

3) Rudolph Arendt, Tænkning og Tro, G E C Gad, 1967

Forfatteren C.S. Lewis gør helt rigtigt opmærksom på, at næstekærlighed ikke er en følelse, som vi kan fremelske, men at det er en viljestilstand, en viljeshandling. Han siger herom:

”Selvom vores naturlige sympatier normalt bør opmuntres, ville det være temmelig forkert at tro, at man kan blive næstekærlig ved at forsøge at fremkalde en følelse af sympati. Nogle mennesker er ”kølige” af temperament; det kan være en ulempe for dem, men det er ikke nogen synd, mere end det er en synd at have en dårlig fordøjelse; og det udelukker dem ikke fra den udfordring eller fritager dem fra den pligt at lære at elske deres næste. Den regel, der gælder for os alle sammen, er meget enkel:

Spild ikke tiden på at bekymre dig om, hvorvidt du ”elsker” din næste; opfør dig, som om du gjorde. Lige så snart vi gør det, opdager vi en stor hemmelighed. Når man handler, som om man elsker nogen, vil man snart komme til det.”

Kristen kærlighed, hvad enten den er kærlighed til Gud eller kærlighed til næsten, er et spørgsmål om vilje. Når vi handler ud fra, hvad der er Guds vilje, opfylder vi det dobbelte kærlighedsbud, uanset om der er følelser med i det eller ej.

Vi kan derfor med fordel droppe alle krav og rettigheder og gøre noget godt for vores næste ved at stille os bagerst i køen til en forandring.

Politikerne og rettigheder

Formodentlig inspireret af menneskerettighedserklæringen og den almindelige selvoptagethed trives rettighedstænkningen også blandt politikerne, for eksempel hos Socialdemokraterne, beskrevet i interviewbogen *"Den første"* med Helle Thorning-Schmidt, skrevet af Noa Redington i 2006, altså inden hun blev statsminister. I denne udfoldes hendes politiske projekt: Velfærdssamfundets nye, fjerde fase med rettigheder til borgeren fra vugge til grav. Det er da rettighedsfundamentalisme, der vil noget!

I kapitlet *"Den nye velfærdskontrakt"* siges det:

"Hun vil udruste alle danskere med rettigheder, der sikrer dem en minimumsstandard i den offentlige sektor. Rettighederne skal bruges som en garanti for en bestemt service og som en ramme for velfærden. Eksempelvis skal alle børn i institutioner have ret til et gratis og sundt måltid. Ældre på plejehjem skal have ret til et dagligt bad. Skoleeleverne har ret til en klasse, hvor der ikke er flere end 24 elever. Alle danskere har ret til et årligt sundhedstjek."

Der er naturligvis tænkt på endnu flere velfærdsrettigheder, og der er tænkt ud fra den bedste mening. Det er der ikke grund til at betvivle. Men er sådanne velfærdsrettigheder virkelig til gavn for den enkelte borger, når det kommer til stykket, eller er det at gøre borgeren en bjørnetjeneste? Og for velfærdsstaten, der skal kunne leve op til alle de øgede krav, indførelsen af sådanne velfærdsrettigheder medfører, vil det ende med en økonomisk katastrofe.

Man vil med indførelsen af velfærdsrettigheder sikre, at de

svageste borgere bruger velfærden. Det er forhåbentlig allerede nu dem, der bruger den, for det er dem, den er tiltænkt.

Virkeligheden ser dog desværre anderledes ud. Danskerne betaler en tårnhøj skat, og derfor vil alle forsøge at få mest muligt tilbage fra staten i form af velfærdsydelse. Ingen skavank er for lille at ulejlige lægen med, og intet problem for lille til, at man ikke skulle kunne få kommunen til at løse det og lige undersøge, om det mon også skulle kunne udløse et tilskud.

En anden tanke med velfærdsrettigheder fra vugge til grav er også at forhindre, at velstillede borgere går over til private løsninger via forsikringsselskaber eller egenbetaling for hjemmehjælp. Det forekommer i stor udstrækning, at mennesker på arbejdsmarkedet har tegnet en privat sygeforsikring, at familier arrangerer privat børnepasning med lavere antal børn per voksen, at forældre opretter privatskoler, hvor der lukkes en kommunal skole eller hvor utilfredsheden med folkeskolen er meget stor.

I stedet for at modarbejde disse private tiltag med udvidede velfærdsrettigheder, kunne man vælge at se disse som en aflastning af det offentlige system og dermed en mulighed for at yde større hjælp til dem, der er svagest i samfundet.

Der skal altså indføres rettigheder til velfærdsydelser til alle uanset indkomst fra vugge til grav, og det er let at forestille sig, hvor dyrt det ville blive at indføre, men også hvor urimeligt og uretfærdigt det ville være, at ikke kun de borgere, der har brug for hjælp, ville kunne fremsætte rettighedskrav til staten.

Uanset hvor meget disse velfærdsrettigheder ville blive indført via lovgivning, så skal der stadig være nogen, der kan og vil imødekomme kravene, så derfor er det igen bedst at

vende det om og fastslå, at et samfund naturligvis skal tage sig af sine svageste borgere – og kun dem! Det handler i så fald om fysisk og psykisk handikappede personer, arbejdsløse, syge og gamle mennesker, der ikke mere kan klare sig selv, samt – først og sidst – børn, der har behov for det.

At velfærdsrettigheder fra vugge til grav også er at gøre folk en bjørnetjeneste viser sig jo mere og mere ved, at et stort antal af borgere kræver mere og mere i stedet for at tage ansvar for deres eget liv i et større omfang. Man vokser som menneske, når man klarer sig selv, og det er også det, de fleste forældre forsøger at lære deres børn. Ikke at være i stand til at stå på egne ben er direkte invaliderende i livet, og derfor skal velfærd ikke bestå af rettigheder, men være en midlertidig hjælp til dem, der er blevet ramt af sygdom eller ulykke.

Helle Thorning-Schmidt bliver i interviewet spurgt, om hun kun vil give borgerne rettigheder, men ikke pligter, og hun svarer:

”Det kvalitetsbevidste velfærdssamfund bygger på en kontrakt mellem borgerne og fællesskabet, og med den følger der også pligter. Jeg mener, at det er en pligt for forældrene at sørge for, at deres børn får en god skolegang og en tryk barndom. Forældrene har ikke alene en forældreret, de har også en forældrepligt, og det skal gøres meget tydeligere. Hvis børnene ikke kommer i børnehave i en periode, så skal vi ikke være bange for at banke på forældrenes dør og spørge, hvad der foregår. Det er ikke en pligt, at borgerne lever sundt, men vi skal tale med meget store bogstaver til patienter, som skal i behandling for lungekræft om at stoppe med at ryge.

Vi har også som borgere en pligt til at være konstruktive i vores møde med den offentlige sektor. Det handler om alt fra, at der er nogen som engagerer sig i børnehavens bestyrel-

se eller bliver besøgsven på et plejehjem, til at vi værdsætter det arbejde, som udrettes i den offentlige sektor.

Men jeg vil ikke komme med en liste over nye pligter til borgerne. Når jeg mener, at vi skal have nye velfærdsrettigheder, så hænger det sammen med, at danskernes pligter over for samfundet jo ikke er blevet mindre i takt med, at de har fået udhulet kvaliteten i velfærden.”

Som det er formuleret, lyder det som om danskerne nu har en pligt til at sende deres børn i børnehave (læs: kommunal børnehave), til at sidde i dens bestyrelse og til at være besøgsven, men det er forhåbentlig ikke meningen, for det ville jo være et ordentligt indhug i danskernes personlige frihed.

Nej, det er da helt rigtigt ikke en pligt at leve sundt for nogen, uanset hvor god en idé det nok er, og hvis Helle Thorning-Schmidt vil til at skelne mellem behandling af sygdomme alt efter, om man har været i stand til at spise sundt og lade være med at ryge, så undergraver hun sin egen vision om velfærdsrettigheder for alle.

Lidt længere fremme i samtalen med journalisten tilføjer hun: ”Netop fordi der altid vil være knappe ressourcer i forhold til de mange ønsker borgerne har om mere velfærd, har vi brug for at prioritere som samfund.”

Man kunne også sige, at netop fordi der aldrig vil være ressourcer nok, hvis alle kan fremsætte velfærdsrettigheder om hvad som helst, er der brug for at gøre det klart for borgerne, at de ingen rettigheder har til velfærd, men at samfundet naturligvis har pligt til at sørge for, at de svageste ikke lider nød. Herudover kan man påpege den enkeltes ansvar for sit eget liv og for de børn, man har sat i verden.

Når politikere under dække af at kalde det rettigheder vil styre folks liv i alle detaljer fra vugge til grav, er det et sam-

fund, som man kendte det i DDR, man vil skabe, hvor alle har arbejde, alle har bolig, transport er gratis, alle børn passes i institutioner fra fødslen, og hvor staten bestemmer, hvad man må læse, og hvad man må se i fjernsynet. I deres iver glemmer de, at det var sådan et samfund, som mennesker, der boede i det, flygtede fra med livet som indsats. I øvrigt kan ethvert fængsel tilbyde nøjagtig det samme.

Helle Thorning-Schmidt siger i samtalen, at i takt med at kvaliteten i velfærden er blevet udhulet, er danskernes pligter ikke blevet mindre – nej, og det er danskernes skatter heller ikke.

Der er politikere i både rød og blå blok i dansk politik, der er rørende enige med Thorning-Schmidt i hendes vision om velfærdsrettigheder fra vugge til grav, og hvis de tælles sammen på tværs af partifarve, vil de udgøre et flertal. Man bliver nødt til at spørge sig selv, om de fremsætter alle disse urealistiske løfter til borgerne for at fiske stemmer, eller om de virkelig selv tror på, at det økonomisk er muligt og menneskeligt en god idé.

Langsomt er der i politiske kredse ved at brede sig en tvivl om, hvorvidt menneskerettighederne, hvoraf disse velfærdsrettigheder er udsprunget, på sigt kan opretholdes så mange år efter, at de blev forfattet, i en tid, der er meget langt fra de moderne samfund vi kender i den vestlige verden.

At der er tale om, at menneskerettighederne udgør en udfordring, medgiver Jonas Christoffersen, direktør for Institut for Menneskerettigheder og forfatter til bogen *"Menneskeret – en demokratisk udfordring"*.

Han udtaler i et interview i Berlingske Tidende: "Vi kan ikke i et demokratisk samfund sige, at vi ikke må diskutere menneskerettighederne, fordi de er hævet over demokratiet.

Der er heller ikke ret mange, tror jeg, der reelt mener, at menneskerettigheder som sådan er farlige. Det handler mere om, hvordan vi fortolker dem. Han frygter dog, at gabet mellem de kræfter, der internationalt set driver udviklingen på konventionsområdet frem, og de nationale politikere og borgere i medlemsstaterne vokser sig for stort. Derved risikerer hele menneskerettighedsprojektet at komme i fare.

Man må styrke legitimiteten, og det tror jeg kun, man gør, hvis man skaber et slankere menneskerettighedsprojekt med færre menneskerettigheder. Så man giver køb på nogle af de landvindinger, man har gjort, fordi politikere og befolkning er tabt undervejs. Menneskerettigheder har udfordret demokratiet så meget, at de i sig selv er blevet en udfordring for demokratiet.”⁴

Menneskerettigheder, som efter min mening skal vendes om til at handle om ansvar og forpligtelser. At det enkelte menneske i Bibelen fremstilles som uerstatteligt og værdifuldt, giver det ikke rettigheder, og begrebet ”menneskerettigheder” forekommer heller ikke i Bibelen. At behandle mennesker i overensstemmelse med *indholdet* og *intentionerne* i menneskerettighedserklæringen er derimod en opgave for samfundet, og da samfundet ikke kun omfatter kristendommen som religion, kan menneskerettigheder ikke kobles på kristendommen som en del af denne.

4) Berlingske Tidende 2.8.2015, 2. sektion

Retten til liv

Det er meget forskelligt, hvordan man ser på livet i de forskellige aldre, vi som mennesker gennemlever. Man kan tro, at det er børn, der er glædest for livet, men det behøver ikke at være tilfældet; meget ofte er gamle mennesker med stor livserfaring dem, der sætter størst pris på livet – de er måske dem, der er mest klare over, hvor både skrøbeligt og værdifuldt livet kan være?

Ingen kan dog vide, om de vil være glade for tilværelsen, førend de befinder sig midt i den. Retten til liv, hvis der er tale om en rettighed, kan altså ikke bruges til at afgøre, om livet bliver set som et dejligt eventyr eller som det rene helvede.

Hvad hele familien sagde

Hvad sagde hele familien?

Ja, hør nu først, hvad den lille Marie sagde.

Det var den lille Marias fødselsdag, den dejligste af alle dage, syntes hun.

Alle små venner og veninder kom for at lege med hende, og den fineste kjole havde hun på; den havde hun fået af bedstemoder, som var hos den gode Gud, men bedstemoder havde selv skåret og syet den, før hun gik op i den lyse, dejlige himmel. Bordet i Marias stue strålede med foræringer, der var det nydeligste lille køkken med alt, hvad der hører til et køkken, og en dukke, der kunne dreje øjnene og sige "av!", når man trykkede den på maven; ja, der var også en billedbog med de dejligste historier at læse, når man

kunne læse! Men skønnere end alle historier var dog det at opleve mange fødselsdage.

"Ja, det er yndigt at leve," sagde den lille Marie. Gudfader tilføjede, at det var det dejligste eventyr.

I stuen tæt ved gik begge brødrene; de var store drenge, den ene ni år, den anden elleve. De syntes også, at det var dejligt at leve, leve på deres vis, ikke være barn, som Marie, nej, være rask skoledreng, have "udmærket" i karakterbogen og kunne slås med kammeraterne i al fornøjelighed, løbe på skøjter om vinteren og velocipede om sommeren, læse om ridderborge, vindebroer og borgfængsler, høre om opdagelser i det indre Afrika. Den ene af drengene havde dog en sorg derved, den, at der skulle opdages alting, før han blev stor, så ville han på eventyr. Livet er det dejligste eventyr, sagde jo gudfader, og i det er man selv med.

Det var i stuen, at disse børn levede og tumlede sig; ovenover boede en anden gren af familien, også med børn, men disse havde rystet barnet af ærmet, så store var de; den ene sytten år, den anden tyve, men den tredje meget gammel, sagde lille Marie, han var femogtyve år og forlovet. De var alle lykkeligt stillet, havde gode forældre, gode klæder, gode åndens gaver, og de ville, hvad de ville: Fremad! Bort med alle de gamle plankeværker! Fri udsigt i den hele verden, den er den dejligste, vi kender. Gudfader har ret, livet er det dejligste eventyr!

Fader og moder, begge ældre folk – naturligvis ældre end børnene måtte de være – de sagde med smil om munden, med smil i øje og hjerte: "Hvor er de unge, de unge mennesker! Det går ikke ganske i verden, som de tror, men det går. Livet er et sælsomt, dejligt eventyr."

Ovenover, lidt nærmere himlen, som man siger, når man bor på kvisten, boede Gudfader. Gammel var han og dog så ung i sindet, altid i godt humør, og så kunne han fortælle historier, mange og lange. Vidt i verden havde han været, og fra alle verdens lande stod de yndige ting i hans stue. Der var billeder fra loft til gulv, og flere

ruder var af rødt og gult glas; så man derigennem, da lå hele verden i solskin, om der end var nok så gråt vejr udenfor. I en stor glaskasse voksede grønne planter, og i et aflukke derinde svømmede guldfisk; de så på en lige som om de vidste så meget, de ikke ville tale om. Altid duftede her af blomster, selv ved vintertid, og da brændte her en stor ild i kaminen; det var så morsomt at sidde og se ind i den, og høre, hvor det knitrede og knagede. "Den gamle læser erindringer for mig," sagde gudfader, og det var også for lille Marie, som viste der sig mange billeder i ilden.

Men i det store bogskab tæt ved stod de rigtige bøger; en af disse læste Gudfader ofte i, og den kaldte han alle bøgernes bog, det var Bibelen. Der stod i billeder hele verdens og alle menneskers historie, skabelsen, syndfloden, kongerne og kongernes konge.

"Alt, hvad der er sket og vil ske, står i denne bog!" sagde Gudfader. "Så uendelig meget i en eneste bog! Tænk derover! Ja, alt, hvad et menneske har at bede om, er sagt og lagt i få ord i bønnen: 'Fadervor'. Den er en nådens dråbe! Den er trøstens perle fra Gud. Den lægges som gave på barnets vugge, lægges ved barnets hjerte. Barnlille, gem den vel! Tab den aldrig, i hvor stor du vokser, og du er ej forladt på de vekslende veje! Den lyser ind i dig, og du er ikke fortabt!"

Gudfaders øjne lyste derved, de strålede af glæde. Engang, i de unge år, havde de grædt, og "det var også godt," sagde han, "det var prøvelsens tider, da det så gråt ud. Nu har jeg solskin om mig og i mig. Jo ældre man bliver, des bedre ser man i modgang og medgang, at Vorherre altid er med, at livet er det dejligste eventyr, og det kan kun han give os, og det varer ved ind i evighed."

"Det er dejligt at leve!" sagde den lille Marie.

Det sagde også de små og de store drenge; fader og moder, hele familien sagde det, men frem for alle gudfader, og han havde erfaring, han var den ældste af dem alle, han kendte alle historier, alle eventyr, og han sagde, og det lige ud af sit hjerte: "Livet er det dejligste eventyr!"⁵

5) H. C. Andersen, "Hvad den hele familie sagde" udkommet første gang 1872 som en del af Nye eventyr og historier, 3. rk. Ny samling.

Retten til livet, til at leve, til at være en del af det dejligste eventyr, må da være en ret, man har, i og med, at der står i det femte bud, at du ikke må slå ihjel.

Det er netop mest i forhold til dette at slå ihjel, at retten til liv omtales. Først og fremmest fremhæves retten til livet af abortmodstandere, og de har ret, såfremt de også henholder sig til det femte bud. Det nævnes også i forbindelse med retten til liv, at man kun kan fratages denne ret, hvor der er tale om dødsstraf.

Men livet er ikke en rettighed, vi har. Livet har vi fået som en gave fra Gud, en gave, der ikke kan returneres eller byttes, og som samtidig er en opgave. Kirkefaderen Irenæus' lære har inspireret både teologer og forfattere. På baggrund af Irenæus' tanker fandt den russiske forfatter Dostojevskij, at ethvert menneske er en gudstanke, inden det undfanges – og livet er derfor helligt, men stadig ikke noget, vi har ret til, men noget vi får foræret.

Irenæus skriver: "Men mennesket skabte han med sine egne hænder, idet han tog det meget rene og fine og bløde af jorden (og) efter mål blandede sin egen kraft med jorden; thi han tegnede skabningen efter sin egen form, for at opnå at det, der kunne ses, kunne være af guddommelig form. For som skabt i Guds billede blev mennesket sat på jorden. Og for at det kunne blive levende, indblæste han i dets ansigt livsånde, således at mennesket både efter indblæsningen og efter skabelsen blev Gud lig."⁶

I første Mosebog i kapitel 1 om verdens skabelse siger Gud: "Der skal være lys!" – "Der skal være en hvælving i vandene; den skal skille vandene!" Sådan fortsatte Gud, indtil verden var skabt, men da han nåede til mennesket, var der en slags rådslagning – nogle tanker gik forud, for Gud siger her: "Lad

6) Irenæus: "Bevis for den apostolske forkyndelse," kap. 11, s. 28. Oversat fra armensk, CEC Gad 1970

os skabe mennesker i vort billede, så de ligner os! De skal herske over havets fisk, himlens fugle, kvæget, alle de vilde dyr og alle krybdyr, der kryber på jorden." Og Gud skabte mennesket i sit billede; i Guds billede skabte han det, som mand og kvinde skabte han dem. Og Gud velsignede dem. Han siger ikke bare: "Lad mennesket blive til!" Der ligger en overvejelse til grund for mennesket hos Skaberens, og ordene "lad os" antyder, at Gud rådførte sig med nogen.

"Og således opstår - gennem den personlige Guds tanke, vilje og skaberhandling - det væsen, som er en del af skabelsen og dog forskellig fra den, og som umiddelbart efter indtages i Guds egen rådslagning og værdiges at være Guds medarbejder i livets gerning. Adam fuldbyrder de levende væseners tilblivelse ved at give dem navne (1 Mos. 2,19), han anerkender og præciserer deres identitet, og i denne åndelige handling besegles relationen mellem Gud, der giver verden, og mennesket, der modtager den.

Mennesket er et mærket væsen. I både sit "kød", som Gud ved "sine egne hænder" (Sønnen og Helligånden) modellerede, og i sin "ånde", synligt og usynligt, bærer mennesket, sådan som Irenæus skriver, Guds "billede" og er "efter Guds lignelse".⁷

Vi skal være taknemmelige for livet, påskønne vores eget og andres liv, og vi skal værne om liv i enhver form. Alle læger aflægger et lægeløfte, hvori de lover at arbejde for at redde liv, men den opgave har alle vi andre også.

At være skabt i Guds billede betyder, at Gudsforholdet er et forhold, der fra før fødslen er skrevet ind i vores inderste væsen. At være skabt i Guds billede betyder på ingen måde, at vi ligner Gud bare tilnærmelsesvis eller er guddommelige væsener, men at vi ikke så meget er mennesker, der lever

7) Monica Papazu: *Diamantbroen*, Thaning & Appel 1995, s. 158

med en vis åndelighed, men snarere er åndelige væsener, der lever i en menneskelig eksistens. Ubevidst aner vi, at vi også hører til et andet sted og hører sammen med noget, der er uendeligt meget større end os. Dette guddommelige tilhørsforhold har været nedtonet i en udpræget materialistisk verden, men er så småt ved at gå op for mennesker i disse år.

Dette indebærer at stræbe efter at løse den opgave, vi får stillet, når vi modtager livet, så godt som det er os muligt med den menneskenatur, vi har fået. Vi er ikke guder, men vi skal leve efter Guds plan med os og i henhold til Guds ønsker. Det kræver selvfornægtelse og ydmyghed over for opgaven. Vi har fået at vide, hvad opgaven går ud på af Jesus, da han lærte på jorden. "I skal ligne Gud, som hans kære børn, og vandre i kærlighed, ligesom Kristus elskede os og gav sig hen for os som en gave og et offer til Gud, en liflig duft" (Ef. 5, 1-2) og "Et nyt bud giver jeg jer: I skal elske hinanden. Deraf kan alle vide, at I er mine disciple: hvis I har kærlighed til hinanden" (Joh 13, 34-35).

Jeg kan ikke komme i tanke om nogen kultur, der tillader eller accepterer drab eller mord. Der er desværre stadig lande, der har dødsstraf som en del af deres retssystem og dermed fratager mennesker livet, og man kan spørge, om noget land skal have lov til det. Der arbejdes fra FN's side på at få afskaffet begrebet dødsstraf, og indtil dette ad åre er muligt, har FN i 1984 vedtaget en række "sikkerhedsregler", som man anbefaler lande med dødsstraf at indarbejde i deres lovgivning:

*at dødsstraf kun gives for de allermest alvorlige forbrydelser i lande, der ikke har afskaffet dødsstraffen.

*at dødsstraf kun gives for forbrydelser, der ifølge landets

lovgivning foreskriver dødsstraf. Hvis lovgivningen senere ændres til en mildere straf, skal den dømte have fordelene heraf.

*at dødsstraf ikke idømmes mindreårige, det vil sige personer, der var under 18, da forbrydelsen fandt sted. Dødsstraf bør heller ikke idømmes gravide kvinder, kvinder, der lige har født, og personer, som er sindssyge.

*at dødsstraf kun idømmes, hvis den anklagedes skyld er baseret på klare beviser, som ikke efterlader nogen tvivl om skyld.

*at dødsstraf kun idømmes på baggrund af en fair retsproces.

*at enhver dødsdømt skal have ret til at appellere dødsdommen for en højere ret end den, der har afsagt dødsdommen.

*at den dødsdømte skal have mulighed for at søge benådning eller ændring af dødsdommen.

*at dødsdommen ikke bør udføres, så længe en appelsag verserer.

*at dødsstraffen i givet fald skal udføres med så få lidelser som muligt til følge.⁸

Selvindlysende anbefalinger for én, der kommer fra et land, der kun har kendt til dødsstraf for landsforræderi i forbindelse med Anden Verdenskrig, men langt fra nogen selvfølge i en række lande rundt omkring i verden. Nogle vil hævde, at dødsstraf kan være at foretrække frem for et livslangt fængselsophold, men det er bare endnu et udtryk for manglende respekt for livet som Guds gave til os. Vi må gå ud fra, at man ikke får en livstidsstraf uden grund, og den må man udstå. Men selv en seriemorder er et menneske, skabt i Guds billede, og derfor må han eller hun selv stå til regnskab over for

8) Safeguards guaranteeing Protection of the Rights of those facing the Death Penalty, 1984, <http://Faktalink.dk> juli 2015

sin skaber, når døden indtræder, men denne død skal ikke indtræde ved andre menneskers hånd.

Man har altså ikke lov til at tage et andet menneskes liv, når det allerede er i live, inklusiv i live som foster, men hvad så med ens eget liv? Har man ikke lov til at tage det, hvis man ikke ønsker at leve det til ende? Hvis man ikke synes, livet er det dejligste eventyr? Har man pligt til at leve sit liv til ende, selvom man ikke kan se sig ud af de livsvilkår, man befinder sig i? Er gaven en gave, der ikke kan returneres?

Der er altid tale om et dybt ulykkeligt menneske, når nogen ønsker at begå selvmord, og man har pligt til at gøre alt, hvad der er muligt for at forhindre selvmordet, for at finde løsninger på de problemer, der har drevet den pågældende så langt ud, og til at være opmærksom på de mange små signaler, der kan være et tegn på, at et menneske har planer om at tage sit liv. Omvendt er det næsten umuligt at forhindre det, hvis et medmenneske er fast besluttet på at tage sit liv, og man kan i så fald være medfølelse, ikke fordømmende i sin tankegang.

Det er i den protestantiske kirke ikke en syndig handling at begå selvmord, og vi har derfor ikke grund til at holde det skjult, at der var tale om selvmord, hvilket kan være en lettelse for de pårørende.

Har vi en pligt til livet, når vi nu ikke har en ret? Nej, men vi har en forpligtelse til at sørge for, at vores medmennesker har en tilværelse, der er så tålelig, at livet er til at holde ud og holde af for dem.

I virkeligheden menes der som oftest "retten til et godt liv", når der tales om retten til livet. Hvad der er et godt liv, kan der være lige så mange svar på, som der er mennesker, men fællesnævneren er, som det der i hvert fald hører med, et godt helbred, en bolig, et arbejde, tryghed, venner og familie.

Vi skal holde af livet og holde ud, også når det ser ud, som om der kun er mørke skyer. Vi ved aldrig, hvad livet har at byde på, før vi når til den sidste dag, og når man ser nøje efter, er der intet liv, der kun rummer sorg og mørke.

Med forfatteren Astrid Lindgrens ord lyder det: "Derfor siger jeg dig, min søn, at jorden er et godt sted at leve, og at livet er en gave - tro aldrig på dem, der prøver at fortælle dig noget andet! Det er sandt, at livet også kan være svært, det vil jeg ikke skjule for dig ... Jeg kunne give mit hjerteblod for dig, men jeg kan ikke fjerne en eneste af de sorger, der venter dig. Alligevel siger jeg dig, lille barn, jorden er menneskets hjem, og det er et underfuldt hjem. Måtte livet aldrig blive så vanskeligt for dig, at du ikke forstår det! Gud bevare dig, min søn!"⁹

9) Astrid Lindgren, *Kati i Paris*, 1953, side 118-120

Retten til abort

Prinsesse Hringsjau

I eventyret, som her gengives i forkortet udgave, handler det om, hvad der gør mennesker glade og lykkelige og om, hvad et medfødt handicap betyder. Eventyret handler også om, at vi mennesker ofte venter en løsning, der passer ind i vores forestillinger, men at vi måske får sandheden præsenteret på helt uventet vis gennem en krøbling som ham, vi møder i eventyret.

I eventyret lider kongen af et uforklarligt mismod. Hans livlæge forsøger med sovepiller, med forslag om kurophold og råd om at have mindre at spekulere på, men intet hjælper. Personlige sorger har hverken kongen eller hans undersåtter, da sorger og bekymringer er ophævet i kongeriget ved kongeligt dekret.

Kongen bliver hjemsøgt af en tvangstanke om, at der er en sammenhæng mellem hans sindstilstand og forholdene i hans kongerige, og det går op for ham, at ingen i grunden er rigtig glade. Livsgnisten mangler i kongeriget, selvom der ingen forklaring er til dette. Alle kan spise sig mætte. Alle kan tage på langfart med børn og børnebørn uden at mangle penge ved hjemkomsten. De allerfleste sygdomme er man kommet til livs, og det er gratis at blive behandlet. Ingen er ulykkelige, men lykkelige er de altså heller ikke.

Det er derfor rigtigt, hvad kongen siger i begyndelsen: Der er noget ravruskende galt i landet.

Problemet bliver lagt frem i pressen, og det vrimler ind med forslag.

Ingen af forslagene duer, og kongen beslutter, at så må sagen lægges i Guds hånd.

En vinterdag, hvor landets fornemste mænd og damer er samlet til den årlige nytårskur, og musikken har fået alle ud på dansegulvet, sker der noget helt uventet.

En urovarslende stilhed sænkede sig i salen og lagde en klam hånd på feststemningen.

Alles øjne samlede sig instinktivt om den brede dør for enden af salen, hvor en lang, ranglet, leddeløs skikkelse var som skudt op af jorden.

Hvorfra var han kommet? Hvordan var han i det hele taget kommet ind? Hvad var hans ærinde? Hvad havde han i sinde?

Udelukket var det, at han hørte til de indbudte, og lige så utænkeligt var det, at han skulle have haft held til at klemme sig gennem det nåleøje af sikkerhedsforanstaltninger, der var truffet, for at personer uden rang og stand ikke skulle spolere festen.

Han mindede mest om et dyr, som han stod der foroverbøjet, luddende, med en slidt pelshue, der omsluttede et rødblisset og arret ansigt med en fremtrædende, klolignende ørnenæse og en sylespids, udstående hage. Om halsen havde han et uformeligt, trævlet halstørklæde, hvis løsthængende ender daskede mod knæene i takt med hans ejendommelige duven frem og tilbage.

Han svajede faretruende, og var det ikke for den svære krykke, til hvilken han støttede sig, var han rimeligvis gået på næsen.

Pludselig satte han sig med et kraftigt ryk i bevægelse op mod kongen, der med armen om dronningens liv var fastfrosset i en danseattitude midt på gulvet.

Hans slæbende skridt og det skarpe smæld af krykkens slag mod det hårde parketgulv hensatte den festklædte forsamling i en tilstand af afmagt og lammelse. Ingen havde åndsnerøvelse til at

gribe ind og få dette uventede og ubehagelige indslag bragt til ophør.

Søngængeragtigt vøg danseparrene til side og åbnede en allé for hans videre fremtrængen. Han nærmede sig kongen og kunne, hvis han havde haft ondt i sinde, have løftet den tunge krykke og rettet et dødbringende slag mod majestættens hoved.

Med ét standsede han. Krykken gled ham af hænde og faldt til gulvet med en besynderlig klirren. Han hævede den venstre arm, en aflang stump, da hånd og underarm manglede. Med sin højre hånd rodede han i sidelommen på sin lange, luvslidte kappe og halede omsider en lille, juvelbesat æske frem, som han holdt op mod lyset.

"Herre konge," indledte han lavmælt og næppe hørligt, "I denne min hævede højre hånd ligger nøglen til glæden og livsmodet i Deres Majestæts mishandlede og vanrøgtede rige:

Syv små ringe med hver sin uforlignelige ædelsten. Når disse ringe sidder på Deres Majestæts datters venstre hånd, vil folket undergå en forvandling, som Deres Majestæt i sin vildeste fantasi og hedeste drømme end ikke forestiller sig. Nuvel – Deres Majestæt har ingen datter, og Hendes Majestæt er kommet over den fødedygtige alder, men hvor jeg kommer fra, er det af ringe betydning. Derfor vil Deres Majestæt inden året er omme få det yndigste lille pigebarn lagt i favnen, der lider af den ubetydelige skavank, at hun er født med syv fingre i stedet for fem på den venstre hånd. Hun vil vokse sig stor og fager, vinde sig venner i borg og hytte, og når hun runder sine seksten somre, vil ringene slutte om hendes fingre som hånd i handske og fod i hose, og i dagene derefter vil Deres Majestæts undersætter spejle sig i hånden med de syv fingre og genvinde troen på sig selv og meningen med livet!"

Næppe havde han udtalt disse ord, før en afdeling soldater myldrede ind og med trukne og afsikrede pistoler styrtede frem mod ham.

Kongen trådte et skridt frem, løftede afværgende hånden. Solda-

terne standsede forvirrede op få meter fra den ejendommelige personage, der syntes ganske uanfægtet af postyret.

Kongen trådte beslutsomt hen til krøblingen, der rakte ham æsken. I et sekund mødtes deres øjne. Bedøvet som efter et slag veg kongen et skridt baglæns og mumlede: "Er det muligt, at så megen renhed, varme, glæde kan have til huse i så stor en hæslighed?"

"Lige netop – Deres Majestæt – og havde Deres Majestæt øst af andre kilder og drukket vand af andre brønde, kunne Deres Majestæt have sparet sig sin undren."

Krøblingen bøjede sig og samlede under stort besvær sin krykke op, stavede bort mellem soldaterne for sporløst at forsvinde i døråbningen. "Arrester ham!" brølede førsteministeren og snurrede et par gange rundt om sig selv.

"Ja, arrester ham endelig," sagde kongen med et skuldertræk, "jo før, jo bedre, og gør ham så til førsteminister, for han har i et glimt vist mig en verden, jeg anså for død og borte."

Bevæget klappede han i hænderne: "Spil op, for nu skal der festes. Om ikke for andet, så fordi festen fik et andet forløb, end jeg havde ventet mig. Og tænk, om det så oven i købet skulle vise sig, at der nu omsider var grund til fest og ikke blot påskud."

Inden længe havde musikken og dansen hos gæsterne slettet enhver mindelse om det ubehagelige optrin, men kongen, der hurtigt havde viklet sig ud af de dansendes rækker, havde trukket sig tilbage til den fjerneste krog af salen, hvor han var faldet i dybe tanker. Efter en stund gik dronningen hen til ham.

"Min hustru," sagde han, "ved du, hvad der bragte mig ud af fatning? – Ikke så meget at denne krøbling kunne komme herind, for ingen afspærring kan holde sandheden ude, såmænd heller ikke, at vi i vor fremskredne alder skal være forældre, men at dette misfoster, denne vanskabning i den grad kunne trække tæppet væk under os, at ingen havde åndsnærværelse og omtanke til at gribe ind og

få ham sat på porten, før han fik sit ærinde forrettet. – Hvad er forklaringen? Var det en myndighed, der overgik de skriftkloges og farisæernes? Gid det var så vel. – Forklaringen er ligetil og slet ikke så opbyggelig. Vi har simpelthen glemt, hvordan en krøbling, en misdannet, en handikappet ser ud. Vi blev taget på sengen med bukserne nede om haserne, inderligt uforberedte. Og så i disse formfuldendte, festblussende omgivelser, hvor skrøbelighed og forfald er byer på månen. Med ét stod det mig lysende klart. Vi har fortrængt alle svæklinge fra vor bevidsthed. De eksisterer ikke. En lang række love, vedtaget af skiftende regeringer, har fordrevet dem fra vore gader, parker og badestrande. Intet skulle forplumre forestillingen om, at vi havde virkeliggjort idealstaten. Det tætmaskede net, udviklet af de klogeste i landet, sikrer os, at alle uønskede ved livets indgang og udgang ikke forstyrrer vore målrettede cirkler. Mennesker med småfejl, ubetydelige skavanker, frasis, gemmes af vejen, stuves bort. På vanføre- og plejehjem sidder de og dukker sig, mens aviser, radio og fjernsyn åbenhjertigt drøfter deres livsberettigelse. Deres fantasi tumler med sprøjten og den indslumringspille, hvormed de klogeste i landet ædelmodigt har tiltænkt dem en værdig død, og bearbejdet længe nok vil de ydmygt bøje hovedet og acceptere, at de naturligvis ikke bør stille sig i vejen for os på vor march mod det fuldkomne samfund.

Er det i grunden mærkeligt, at flere og flere gør sig usynlige, går under jorden, murer sig inde?

Ansigt til ansigt med denne krøbling faldt skællet mig fra øjnene. Midt i al den legemlige fuldkommenhed, hele dette glimerværk, vi her har stablet på benene, slog det mig, hvem der beskæmmet burde bøje hovedet.

Måske har jeg virkelig, som galningen havde den frækhed at slynge rigets konge i hovedet, øst af de forkerte kilder og drukket vand af de forkerte brønde – alt, alt for længe.”

Til alles forbløffelse og vantro lagde den aldrende dronning sig ud, og hen på sensommeren fødte hun en prinsesse med syv lilleput-fingre på sin venstre hånd.

Livlægen beroligede straks kongen med, at det var en smal sag at fjerne de overflødige fingre.

"Er De fra forstanden, menneske," lo kongen, "vil De ødelægge mit folks fremtid?"

Livlægen var ét stort spørgsmålstegn, men da kongen ikke indlod sig på en nærmere forklaring, luskede han bort i tillid til, at det kun kunne være et spørgsmål om tid, før kongen kom til fornuft.

"Hvad i alverden skal vi kalde vor lille datter?" spurgte kongen dronningen og fortsatte: "Et navn må hun jo have, der svarer til hendes sælsomme oprindelse og tilblivelse."

"Hun skal hedde Hringsjau," sagde dronningen uden et sekunds tøven.

"Hvorfor dog det?" udbrød kongen forundret.

"Fordi det med silketråd er indvævet i stofpuden i bunden af æsken med ringene – og formodentlig sigter til de syv ringe."

"Godt, så kalder vi hende Hringsjau, jomfru syoring." Og derved blev det.

Den lille, tolvfingrede prinsesse fik navnet Hringsjau, og den dag, hun blev holdt over dåben, blev den minderigeste i landets årtusindlange historie – det ville alle, der havde hukommelsen i orden, lægge hovedet på blokken for.

Kongen havde nemlig sat alle sejl til og ikke skyet nogen ulemghed for, at denne dag skulle brænde sig ind i folkets bevidsthed.

Der går seksten år, hvor ministre og læger forgæves forsøger at overtale kongen til at rette op på datterens handicap, men forgæves.

Så oprandt den store dag, hvor prinsessen fyldte seksten, og hvor ringene skulle hentes ned fra det kongelige skatkammer og sættes på den venstre hånds syv fingre. Spændingen var ulidelig. Ville de nu,

som krøblingen havde lovet, passe som hånd i handske og fod i hose, eller ville det ende i fiasko og skandale?

Og der stod hun så, den lille, sarte, sekstenårige skikkelse, indhyllet i et brus af lyserød, perlestukken tyl og taft og tog hele forsamlingen med storm. Hele salen kogte, og bifaldet ville ingen ende tage.

Indrammet af sine aldrende forældre skred hun værdigt ned gennem salen til en forhøjning, hvor der var opstillet en pult med et lysegrønt klæde.

Hofmarskallen dunkede atter med sin stav i gulvet og forkyndte med endnu højere røst: "Æsken med de syv ringe!" Og fra den modsatte ende af salen dukkede en gallaklædt officer op med æsken på en rødgylden silkepude med frynser og kvaster. Forsigtigt, som var den fremstillet af det skøreste kinaporcelæn, bar han den op på forhøjningen og stillede den fra sig på pulten, trådte et par skridt tilbage og indtog stram retstilling.

Atter dunkede hofmarskallen syv gange i gulvet. Alle studsede og vendte sig forbauset mod døren. Alt var jo på plads. Utænkligt var det, at nogen kunne indfinde sig efter æsken og kongefamilien.

Syv piger i smukke, hvide gevandter trådte over dørtærsklen, hver og en ledsaget af en garderhusar i stiveste puds, men der var en alvorlig hage ved det smukke optrin, og de feststemte ansigter stivnede i vildrede og usikkerhed. Ingen af pigerne kunne gå selv. De måtte støttes af soldaterne.

En var blind, en anden lam, en tredje halt, en fjerde åndssvag, en femte sindslidende, en sjette epileptisk, og den syvende var blåsort i ansigtet og hev og snappede ustandselt efter vejret.

Spørgsmål på spørgsmål stod malet i ansigtet i de festforsamledes ansigter.

Hvem var ophavsmand til dette malplacerede og usmagelige indslag? Hvem var den ansvarlige, og hvorfor var det ikke bremsset i tide? Kunne kongen virkelig have en finger med i spillet?

Alles øjne rettedes mod ham, men forunderligt nok syntes han ikke det mindste påvirket, overrasket eller rystet. Tværtimod trådte han frimodigt et skridt frem, slog bredtsmilende armene ud mod dem og vinkede dem til sig.

Lidt efter havde de syv piger, støttet af deres husarer, taget opstilling foran kongen.

I samme øjeblik faldt tårnuret i slag, og da det tolvte slag havde lydt, fjernede kongen højtideligt æsken fra det rødgyldne klæde, åbnede den og fremdrog den første ring. Henvendt til den nærmeststående pige i rækken sagde han: "Vil du, Ane Mathilde, sætte denne gyldne ring på min datter, prinsesse Hringsjaus yderste lillefinger?"

En efter en blev de handikappede piger hjulpet frem og satte efter navns nævnelse en ring på prinsessens hånd, og som krøblingen havde lovet det, passede hver og en som hånd i handske og fod i hose.

Da de var færdige, greb kongen sin datters hånd og løftede den i vejret.

Forsamlingen, der under hele optrinnet havde været som forhekset, gav nu luft for de mærkeligt opblandede og opdæmmede følelser, og bifaldet brusede gennem salen og truede med at feje væggene væk på den højtbedagede og ærværdige bygning.

Og mindre var den hyldest ikke, der blev prinsessen til del, da hun i guldkareten, trukket af de syv mælkehvide heste, rullede gennem gaderne i sin hovedstad. Gang på gang løftede hun hånden med de syv ringe i vejret, og det gik, som krøblingen havde forudsagt, at hendes fars undersåtter ville spejle sig i hånden og møde deres eget forklarede billede og genvinde troen på sig selv og meningen med livet.

Murene var faldet om de forviste, uønskede og glemte eksistenser i det gamle kongerige. Mellem kernesunde, flagvoftende og -svingende børn stod de, sad de, lå de – lamme, blinde, stumme, van-

*føre, misdannede, åndssvage, sindslidende – med jublende hjerter og med glædestårer pibende ud af øjenkrogene, for i skikkelse af en lille prinsesse med syv fingre på sin venstre hånd var det af forstandskulde og umenneskelighed trælbundne folk blevet forløst.*¹⁰

”Ingen afspærring kan holde sandheden ude,” udtaler kongen i eventyret. Det har han ret i, men hvad er det for en sandhed, vi forsøger at holde ude med afspærringer?

Hvad har eventyret om prinsesse Hringsjau med aborter at gøre? vil læseren måske spørge. Efter min mening har det en masse at gøre med, hvordan vi ser på handikappede, og hvilken form for samfund, vi har udviklet os til at være. For når man undersøger årsagerne til abort, så er forklaringen ikke kun, at det er ubelejligt for moderen at få et barn, eller at hun ikke har helbred til at føde endnu et barn; årsagen er meget ofte modviljen mod at føde et handikappet barn eller bare frygten for, at barnet kan være handikappet ved fødslen, og så vælger man aborten for en sikkerheds skyld.

I nogle tilfælde er der så tale om så svære handicaps at lægen allerede på forhånd kan fastslå, at barnet, hvis det fødes, ikke vil overleve, og i andre tilfælde er der tale om handicaps, som kan afhjælpes ved operation efter fødslen, eller om handicaps som Downs syndrom, hvor barnet måske ikke kan få det samme liv og livsindhold som andre børn, men alligevel er til stor glæde for dets familie.

I Australien er en 18-årig ung pige med Downs syndrom kommet i de sociale mediers søgelys, fordi hun optræder som fotomodel. Bagtanken er at gøre opmærksom på, at skønhedsbegrebet er langt bredere end vi normalt antager, og at vi i bestemte sammenhænge overser minoriteter i samfundet, som på ingen måde behøver at være udelukket fra

10) Arne Munk, ”Prinsesse Hringsjau”, Lohses forlag 2004

bestemte funktioner. Dette synspunkt har hendes mor, som har lagt billederne på nettet, helt ret i, og alle andre kan føle lettelse ved tanken om, at den æra, hvor modeller skulle være tynde som en pind eller opfylde et bestemt skønhedsideal, måske nu endelig er ved at være forbi.

Det er ved at indse, at et barn med syv fingre også er en gave, ikke bare til forældrene, men også til samfundet, at man kan opnå et bedre humør og en større lykke, for det er gennem den positive indstilling til de mennesker, vi har hos os, at vi kan føle os som værdige og næstekærlige i Guds øjne.

Følgende beretning fra mit virke som præst kunne lige så godt have stået under "Retten til liv" som her. For et par år siden havde jeg en bisættelse af en midaldrende mand. Da han var fraskilt, var det hans gamle forældre, der stod for bisættelsen. De meddelte mig, at sønnens urne skulle sættes ned ved siden af hans børn, og så var jeg klar over, at en tragisk baggrund hørte med til billedet. De fortalte, at sønnen og svigerdatteren først havde fået et barn, der var for tidligt født og kun overlevede få uger i kuvøse. Nogle år senere, da lægerne mente, at det var forsvarligt at forsøge igen, fik de en søn, som også blev født for tidligt. Han kom ligeledes i kuvøse, men blev udsat for en fejl i tilførslen af ernæring. Han overlevede, men var multihandikappet, det vil sige at han tilbragte hele sit 22-årige liv i kørestol, ikke kunne tale, høre eller se og var tvunget til at bruge ble uanset alder. Alligevel var han glad, han kunne mærke kærtegn, vindens susen, når han var ude at køre, og hop over ujævne veje morede ham usigeligt. "Ferien, vi havde sammen med ham, var vores bedste ferier," sagde bedsteforældrene, og det var tydeligt, at de mente det og savnede drengen.

Denne familie og eventyret om den misdannede prinsesse

skal lære os, at det ikke er det perfekte, der gør os lykkelige, og at vi langt fra er taknemmelige nok, når vi er sunde og raske og er i stand til at bruge hele vores krop.

Det er en farlig brug-og-smid-væk tendens, der er fremherskende, og som også er kommet til at omfatte mennesker, der ikke i enhver henseende lever op til det rige samfunds perfektionistiske krav, og vi undergraver os selv som samfund, hvis vi systematisk indretter sundhedsvæsenet på, at aborter er en rettighed, som man har og oven i købet i et antal, som man selv bestemmer.

Måske er det også værd at overveje, at der er forældre, som mister deres børn tidligt i livet på grund af sygdom, børn, som de havde ønsket sig, elsket og ville have givet alt for at beholde, og som ville have meget svært ved at forstå, hvordan man kan tage et barns liv, endnu inden det er født. Vi kan blandt andet lære af mange af H.C. Andersens eventyr, at selv det mindste liv, det fattige, syge barn, selv den uanseeligste blomst har værdi for Gud.

Heldigvis er holdningen til fri abort langsomt ved at ændre sig fra bare at være en hævdvunden rettighed. I 1970'erne, hvor kvindefrigørelsen var på sit højeste, havde kvinder ingen skrupler ved at få den ene provokerede abort efter den anden i stedet for at bruge den prævention, der også var til rådighed på den tid. Hvis de havde skrupler, blev de måske undertrykt af veninder, søstre eller mødre, der gjorde opmærksom på, at kvindens krop er hendes egen, som hun frit kan bestemme over, uanset hvad manden måtte mene.

Man anså sine egne rettigheder for at være vigtigere end det ufødte barns. Denne rettighedstænkning fik forrang frem for ansvarligheden, og det er først i de senere år, at man er begyndt at se på fosteret som andet end operationsaffald. Det

var faktisk hospitalspræsten på Herlev hospital, Tom Kjær, der fik gennemført en ændring i forholdene. Han fortalte ved et studiebesøg for teologer på hospitalet, at han på et tidspunkt blev ringet op af en kvinde, der spurgte, hvad der var blevet af det foster, hun havde aborteret. Han måtte svare, at han ikke vidste det, men ville undersøge det og ringe tilbage til hende. Han fortalte, at han havde haft det forfærdeligt ved at skulle ringe hende op og fortælle hende, at aborterede fostre blev smidt ud med operationsaffaldet, men at det var sådan, det var på det tidspunkt. Herefter fik han indført, at fostre ikke bare blev smidt ud med andet affald fra operationer, men blev samlet og begravet på et bestemt sted på kirkegården. Denne ændring har betydet en stor lettelse for de kvinder, der var tynget af sorg over en uprovokeret abort og for de kvinder, der led af skyldfølelse over den abort, de måske var blevet tvunget til at få udført – for nogle indvandrerkvinders vedkommende af familien.

Dermed begynder man at se på fosteret som det menneskebarn, det er, og ikke som en celleklump, som man ikke behøver at tage særligt hensyn til. Vi har fået større indsigt i, hvor meget der er udviklet i barnet tidligt i graviditeten, og er ikke mindst begyndt at se det etiske problem i at slå fostre ihjel, som man måske på hospitalet prøver at holde liv i på stuen ved siden af med kuvøserne for de for tidligt fødte børn. Her i landet er det kun tilladt at få en abort inden for de første 12 uger, men det er anderledes i andre lande, som man har mulighed for at rejse til for at få en senere abort, og så kan man hurtigt få sammenfald mellem det foster, der aborteres, og det foster, man forsøger at få til at overleve. Hvis man forsøger at bortforklare, at en provokeret abort "bare" er et operativt indgreb og ikke en berøvelse af liv, er det en omgå-

else af sandheden og dermed uetisk. Det er værgeløst liv, der tilintetgøres, og der er ikke rigtigt andre ord for det.

Det er svært at få ærlige svar på, om de kvinder, der får en provokeret abort, er så bevidste om deres valg, at de ikke ser på det som et barn, de har mistet. Men mange, rigtig mange kvinder har skyldfølelse over at have fået en abort – de taler måske bare ikke om det. Sandheden er nok, at det aldrig har været et nemt valg for kvinder, og det bliver sikkert endnu sværere skråsikkert at vælge abort, når holdningen i samfundet mere og mere hælder mod det etisk uforsvarlige i abort. I gamle dage hed det fosterdrab, og hvis man havde bibeholdt den betegnelse, havde det måske i højere grad givet stof til eftertanke. Jo mere man ændrer sprogbrugen i retning af noget moralsk neutralt, jo nemmere bliver det at leve med. Det hed også "at være med barn" i stedet for at være gravid, og så er det i hvert fald svært, for ikke at sige umuligt at tale om en slimklat eller en celleklump.

Mange kvinder siger i interviews, at de som følgevirkning af abort har lidt af depression, angst og selvmordstanker. Andre har følt sig værdiløse eller har følt, at de var en anden person bagefter, fordi de havde lukket ned for deres følelsesliv for at komme igennem oplevelsen. En del kvinder forbandt ikke i første omgang deres lidelser med aborten, det kom først frem senere, for eksempel i psykologbehandling.

Problemerne kan også for alvor dukke op adskillige år senere, hvor kvinden gerne vil have børn, men ikke kan få det, enten fordi hun nu har ventet for længe, eller fordi tidligere aborter har medført komplikationer, der gør det sværere at blive gravid igen.

Abort bruges desværre også (om ikke i Danmark, så i andre lande) til at skaffe sig af med et barn af uønsket køn, det vil

sige med et pigefoster. Når man ser på det ene køn som værende mindre nyttigt end det andet, er der tale om et værdis kred af dimensioner. Så er mennesker blevet en vare blandt andre varer.

Argumenterne til fordel for retten til abort har i årtier været de samme: Hvis der ikke er adgang til fri abort, vil kvinder gå til kvaksalvere og risikere livet eller få ødelagt deres helbred. Min mormor fik to illegale aborter for cirka 100 år siden, uden at hun af den grund fik et ringere helbred, og hun var ikke den eneste på den tid, der ikke orkede flere børn efter de første fire eller seks. Dengang havde kvinder ikke andre muligheder, men det har de i dag – i hvert fald i vores vestlige samfund – og kan vælge mellem flere former for prævention, samt fortrydelsespille, således at problemet slet ikke behøver at opstå. Derudover er det en myte, at aborter altid foretages så korrekt på danske sygehuse, at der aldrig opstår komplikationer, som kan forringe kvindens helbred og hendes mulighed for senere graviditeter.

Det er også almindeligt, at fortalere for abort tager det forbehold, at graviditet som følge af voldtægt skal give ret til abort, for kan man forestille sig nogen kvinde ønske at føde, endsiges beholde en voldtægtsmands barn.

I den prisbelønnede film *"Room"* fra 2015 føder en kvinde, der er blevet kidnappet og holdes indespærret af forbryderen, dennes søn under fangenskab. Det lykkes hende at flygte med drengen, da han er fem år gammel til en verden udenfor, der er totalt ukendt for barnet, og det er tankevækkende, at kvinden elsker dette barn og ikke overvejer at forlade det, da hun flygter. Kærlighed kender ingen grænser er filmens undertitel.

Der er historier fra virkelighedens verden i Østrig og USA,

hvor unge kvinder ligeledes blev gravide med den forbryder, der holdt dem indespærret, og som i filmens fiktive historie beholdt og holdt af de børn, de fødte.

Det er svært at forestille sig at blive mor under værre omstændigheder, men barnet er under sådanne omstændigheder først og fremmest moderens og er helt uden skyld i den grufulde situation, det blev undfanget i. Abort er i disse tilfælde ikke en mulighed, og hvem ville det have gavnet at fjerne barnet fra moderen?

Det er også blevet glemt eller fortiet, at et antal børn under Anden Verdenskrig kom til verden som følge af voldtægt. I en krigssituation i 1940erne kom sådan noget som legal abort ikke på tale, og man kan bare håbe og bede til, at disse børn senere har fået et godt liv og minimum har fået deres mors kærlighed.

Der er *intet* at sige til forsvar for voldtægt, og det er yderst forståeligt, hvis en kvinde vælger abort efter at have været udsat for voldtægt, men hvis man mener, at ethvert foster, der er resultatet af en voldtægt, skal aborteres, giver det ikke mening at tale om *retten til liv*.

Man har også argumenteret, at et foster ikke er et menneske, førend det er født, men dels har jeg ovenfor argumenteret for det modsatte ved at påpege gudstanken, dels - hvis man foretrækker en mere videnskabelig forklaring - er et foster et unikt menneske med eget DNA, som ikke skabes ved fødslen, men som er der fra undfangelsen og forbliver dette unikke menneskes livet igennem.

Der er god grund til at informere unge piger om konsekvenserne af en provokeret abort og i stedet gøre dem opmærksomme på de former for prævention, der er til rådighed, hvoraf flere af dem er en bedre beskyttelse også mod andre ting.

At aborttallet i Danmark er faldet fra 28.000 per år i 1975 til 15.000 per år i 2015 er glædeligt, men det nuværende antal er stadig værd at bringe ned. Selvfølgelig kan der være tilfælde, hvor abort er den bedste løsning, og så skal den mulighed også være til rådighed, men den bør kræve lægelig og socialfaglig rådgivning forinden, og den må aldrig bare være en rettighed, man kan påberåbe sig.

Jeg vælger også at se det som en positiv udvikling, at man ikke taler så højt om det mere, når man har fået foretaget en abort. Det er ikke mere så acceptabelt, som det var i feminis- mens velmagtsdage i 70'erne, men er blevet en privat sag, som man ikke omtaler for vennerne, slet ikke, hvis man har fået foretaget flere aborter. Det ville også være mærkeligt, hvis respekten for liv ikke skulle være større end forsvaret for abort i et samfund, hvor mødre, ikke mindst enlige mødre, kan få al den støtte til opfostring af et barn, som de har brug for.

Hvis du ser på dit eget liv med alt, hvad det rummer og har rummet af godt og skidt, ville du så have stor sympati og forståelse for din mor, hvis hun i stedet for at have født dig havde valgt en abort?

Retten til at få børn

I ovenstående kapitler har jeg behandlet den modsætning, der er mellem retten til liv og retten til abort. Man kan efter min mening ikke ville begge dele. I Menneskerettighedserklæringen er retten til liv nævnt, men ikke retten til abort, som man formodentlig ville have sidestillet med "retten til drab", hvilket man naturligtvis ikke kan have med som en rettighed. Retten til at få børn er heller ikke en artikel i Menneskerettighedserklæringen, men anses på trods heraf alligevel af mange mennesker som en rettighed, man kan fremsætte over for samfundet. Hvordan skulle det kunne være en menneskeret at få børn? Og hvem skulle i så fald sørge for, at denne rettighed blev opfyldt?

Lurvehætte

Der var engang en konge og en dronning. De kunne ikke få nogen børn, og det var dronningen så bedrøvet over, at hun næsten ikke havde en glad stund. Evig og altid klagede hun over, at der var så ensomt og stille på slottet. "Hvis bare vi havde børn, så var der liv og glade dage." Hvor end hun rejste hen i sit rige, så mødte hun en velsignelse af børn, selv i den fattigste hytte. Overalt hørte hun, at mødrene skændte på deres børn – det, syntes dronningen, var så fornøjeligt, at hun også kunne tænke sig det. Til sidst tog kongen og dronningen en fremmed lille pige til sig, som de ville opfostre og skænde på, som om hun var deres egen.

Engang løb den lille frøken, som de havde taget til sig, omkring i

gården foran slottet og legede med et guldæble. Så kom der en fattig kone forbi, som havde en lille pige med sig. Det varede ikke længe, før de to piger blev gode venner, legede sammen og kastede guldæblet til hinanden.

Det så dronningen, som sad ved vinduet oppe på slottet. Hun bankede på ruden og kaldte plejedatteren ind. Hun adlød med det samme, men hun havde taget den fattige pige med, og da de nu stod foran dronningen, holdt de hinanden i hånden. Dronningen skændte på den lille frøken: "Det passer sig ikke for dig at lege med en pjaltet tiggerunge," og hun ville jage den fattige pige bort.

"Hvis dronningen vidste, hvad min mor er i stand til, så ville De ikke jage mig på porten," sagde tiggerungen. Da dronningen spurgte, hvad det mon kunne være, fortalte hun, at hendes mor kunne skaffe dronningen egne børn. Det ville dronningen ikke tro på, men pigen blev ved sit, og så skulle hun på dronningens bud hente sin mor.

"Ved du, hvad din datter fortæller?" spurgte hun konen. Nej, det vidste tiggersken ikke. "Hun siger, at du kan skaffe mig børn, hvis du blot vil," sagde dronningen.

"Det passer sig ikke for en dronning at lytte til, hvad en tiggerunge finder på at sige," sagde konen og gik sin vej.

Da blev dronningen vred og ville også jage tiggerungen på porten, men pigen holdt på sit, hvert ord var sandt: "Dronningen skal blot give min mor noget vin, så bliver hun i godt humør og tør op og kommer med sine råd," sagde pigen.

Ja, det ville dronningen prøve, og tiggerkonen blev hentet op én gang til og blev trakteret med både vin og mjød, lige så meget det lystede hende. Og det varede da heller ikke længe, før hun fik tungen på gled. Så spurgte dronningen hende for anden gang, hvordan det hang sammen med børnene.

"Vel, et råd skulle jeg nok kunne give," sagde tiggerkonen.

"Dronningen skal i aften, inden hun går i seng, lade to kar med vand bære ind og vaske sig deri. Bagefter skal vandet hældes ud under sengen. Og når hun næste morgen kigger under sengen, er der vokset to blomster op, en smuk og en grim. Den smukke skal hun spise, den grimme skal hun lade stå. Men glem ikke det sidste!" sagde tiggerkonen.

Dronningen gjorde, som tiggerkonen havde rådet hende. Hun lod vandet bære op i to kar, vaskede sig deri og slog det ud under sengen. Og da hun så efter om morgenen, stod der to blomster. Den ene var hæsli og grim med sorte blade, men den anden var så strålende og smuk, at hun aldrig havde set dens lige. Den smukke blomst spiste hun straks, og den smagte så godt, at hun ikke kunne lade være med at spise den grimme også. "Det kan vel hverken skade eller gavne," tænkte hun.

Da tiden kom og dronningen lå i barselsseng, fødte hun en pige, der var styg og grim. Hun red på en buk og havde en træsløv i hånden, og næppe var hun kommet til verden, før hun råbte: "Mor!"

"Gud stå mig bi, om jeg er din mor!" sagde dronningen.

"Ah, det skal du ikke sørge over," sagde pigen på bukken. *"Snart kommer der en til, der er smukkere end jeg."*

Lidt efter fik dronningen endnu en pige. Hun var så smuk og så yndig, at man aldrig havde set et dejligere barn, og I kan nok tænke jer, hvor glad dronningen blev. Den ældste datter kaldte hun Lurvehætte, fordi hun var så sjusket og lurvet, og på sit tjavsede hår bar hun altid en pjaltet hætte. Dronningen ville ikke vide af hende, og kammerpigerne skulle sørge for at holde hende lukket inde på hendes rum. Men det nyttede ikke. Der, hvor søsteren var, der ville Lurvehætte også være, de var uadskillelige.

Da pigerne var næsten voksne, blev der en juleaften et forfærdeligt spektakel og røre på soalegangen uden for dronningens sal. Lurvehætte spurgte, hvad det kunne være, der buldrede og rumlede

sådan ude på gangen. "Åh, det er ikke værd, at du spørger om det," svarede dronningen.

Men Lurvehætte var naturligvis ikke tilfreds med det svar, hun ville absolut vide, hvad det var, og så fortalte dronningen, at det var troldkællingerne, der holdt julefest derude. Og nu ville Lurvehætte absolut ud og jage dem, og hvor meget de end bad hende om at lade være, så hjalp det ikke. Hun ville og måtte ud og jage troldkællingerne. Blot, sagde hun, skulle dronningen sørge for, at alle døre var låste, og at ikke en eneste kom til at stå bare en smule på klem. Så sprang hun ud med sin træslev for at jage troldkællingerne. Der var en buldren og jamren på svalegangen, som du aldrig i dine livskabte dage har hørt magen til. Det knagede og bragede, som om slottet kunne styrte i grus når som helst.

Men hvordan det end gik til, kom en dør alligevel til at stå lidt på klem, og så ville den smukke søster kigge ud og se, hvad Lurvehætte havde gang i. Hun stak kun hovedet en lille smule ud gennem dørsprækken – huij! Da kom en troldkælling, og straks opførte den yndige prinsesse sig som en kalv, hun sagde muh og brølede.

Da Lurvehætte kom ind igen og fik øje på sin søster, blev hun meget vred og skældte alle ud, fordi de ikke havde passet bedre på hende.

"Synes I, at det er godt, at hun nu løber omkring som en kalv?" skændte hun. "Men jeg må vel se, om jeg ikke kan frelse hende," sagde hun.

Hun bad dronningen om et skib, der var godt udrustet og klar til at sejle. Men styrmand og mandskab ville hun ikke have med, kun hendes søster skulle være med på rejsen, og det måtte de til sidst give hende lov til.

Lurvehætte styrede lige hen imod det land, hvor troldkællingerne boede. Da skibet ankom til bryggen der, befalede hun søsteren at blive på skibet og forholde sig i ro. Hun selv red på gedebukken op

til troldkællingernes slot. Da hun kom dertil, stod et af vinduerne åbent, og søsterens hoved lå i vindueskarmen. Da red hun i fuld galop ind, snuppede hovedet og red af sted med det. Troldkællingerne satte efter hende for at få hovedet tilbage, og der var så mange af dem, at det nærmest sværmede og vrimlede rundt om hende. Men bukken puffede og stangede med hornene, og Lurvehætte slog om sig med sin træslev, så det var en fryd. Til sidst måtte sværmen af troldkællinger give fortabt.

Således kom Lurvehætte tilbage til skibet, tog kalvehovedet af søsteren og satte hendes eget hoved på i stedet, og så blev hun til menneske igen. Og så sejlede de langt bort, langt over havet til et fremmed kongerige.

Kongen, der var enkemand, havde kun en eneste søn. Da han så det fremmede skib ligge ved bryggen, ville han vide, hvor det kom fra, og hvem der ejede det, og han sendte sine folk ud for at høre sig for. Men da de kom hen til skibet, så de ikke en eneste levende sjæl undtagen Lurvehætte, der red frem og tilbage på dækket på sin buk, så hårtjavsjerne stod om hovedet på hende. Hoffolkene var meget forbløffede over det syn og spurgte, om der ikke var flere om bord. Åh jo, hun havde da sin søster med, sagde Lurvehætte.

"Ingen vil få hende at se, kun kongen," sagde hun og red hen over dækket, så det drøned i dæksplankerne.

Da tjenerne nu kom tilbage til slottet og berettede, hvad de havde hørt og set ved skibet, begav kongen sig straks af sted for at se hende, der red på bukken. Da han kom derned, hentede Lurvehætte sin søster, og hun var så smuk og så yndig, at kongen straks forelskede sig i hende. Han bad begge søstre op på slottet, og han ville gerne gifte sig med den smukke og gøre hende til dronning.

Men Lurvehætte sagde nej, det kunne der ikke være tale om, medmindre kongens søn ville gifte sig med hende. Prinsen ville meget nødig have så grim en troldepige som Lurvehætte til kone, det kan

du nok forstå. Men kongen og alle hoffolkene plagede ham, indtil han til sidst gav efter og lovede at gifte sig med hende. Men han gjorde det nødt og blev helt tungsindig derved.

Så blev der travlt på slottet, der blev brygget og bagt, og så begav de sig til kirke. Men prinsen følte, at det var hans livs tungeste gang til kirke. Forrest kørte kongen med sin brud, og hun var så underskøn, at folk standsede op og så efter hende, så længe de endnu kunne få et glimt af hende. Bagefter kom Lurvehætte og prinsen ridende: Lurvehætte red på bukken med træsleven i hånden; prinsen så meget sørgmodig ud, som om han var på vej til en begravelse og ikke til sit eget bryllup, og han sagde ikke et eneste ord.

"Hvorfor taler du ikke til mig?" spurgte Lurvehætte, da de havde redet et stykke vej.

"Hvad skulle jeg tale med dig om?" spurgte prinsen.

"Du kunne jo spørge mig, hvorfor jeg rider på en gammel gedebuk," sagde Lurvehætte.

"Ja, hvorfor rider du på den grimme buk?" spurgte han så.

"Er det da en grim gedebuk? Det er den smukkeste hest en brud kan ride på!" svarede Lurvehætte, og i samme øjeblik forvandlede dyret sig til den smukkeste hest, prinsen havde set i sit liv.

Så red de videre, men prinsen var lige sørgmodig og ordknap. Igen spurgte Lurvehætte: "Hvorfor taler du ikke med mig?" og igen svarede han, at han ikke vidste, hvad han skulle tale med hende om.

"Du kunne jo spørge, hvorfor jeg har den hæslige træslev i hånden."

"Ja, hvorfor holder du den hæslige træslev i hånden?" spurgte prinsen.

"Er det da en hæslig træslev? Det er den smukkeste sølvvifte, nogen brud kan eje," sagde Lurvehætte, og i samme øjeblik forvandlede træsleven til en vifte af sølv, der strålede og blinkede.

Men prinsen red videre, trist og stum. Lidt efter spurgte Lurve-

hætte igen: "Hvorfor taler du ikke med mig? Spørg mig dog, hvorfor jeg har den pjaltede hætte på hovedet?"

"Ja, hvorfor går du med den pjaltede hætte?" spurgte prinsen uinteresseret.

"Er det en pjaltet hætte? Det er den skønneste guldkrone, som en brud kan bære!" svarede Lurvehætte, og straks blev den pjaltede hætte til en gylden krone.

Men prinsen red videre og hang med næbbet og vidste intet at sige.

"Du taler stadig ikke med mig," sagde Lurvehætte, "spørg mig dog, hvorfor mit ansigt er stygt og gråt."

"Ja, hvorfor er dit ansigt så stygt og gråt?" spurgte prinsen modstræbende.

"Er jeg styg? Du synes, at min søster er smuk. Men se rigtigt på mig," sagde Lurvehætte, "jeg er tifold smukkere end hende."

Og da kongesønnen endelig så rigtigt på sin brud, da var hun så vidunderlig smuk, at han ikke troede, der fandtes nogen smukkere pige i verden. Så hang han ikke længere med hovedet, og han fik munden på gled, og der blev fejret bryllup længe og smukt.

Derpå rejste kongen og prinsen med hver sin brud til kongedøtrenes far, og dér festede de videre, og festen ville næsten ingen ende tage. Hvis du skynder dig, er der måske endnu en tår bryllupsøl tilbage.¹¹

Barnløshed, ikke mindst når den er ufrivillig, er et stort problem de fleste steder i verden; i nogle afrikanske lande er der tale om en social og økonomisk katastrofe, og i den vestlige verden betragter rigtig mange mennesker det som en menneskeret at få børn; kan de ikke få det ved egen hjælp, har de ret til at få hjælp til at blive gravide.

11) Tro din længsel mere end din fortvivelse, eventyr til livstolkning af Heinrich Dickerhoff, oversat af Beate Richter og Heidi Richter-Hansen efter "Trau deiner Sehnsucht mehr als deiner Verzweiflung", Forlaget Alfa 2007, s.79-87. "Lurvehætte" er fra Norge efter Asbjørnsen/Moe: Samlede eventyr

En af dem, der har skrevet mest udførligt om emnet barnløshed, er Nina Rikke Cederberg, der i forbindelse med barnløshed som emne i eventyr skriver: "Endnu et tema, der går igen i flere af eventyrene, er de barnløses forestillinger om og forventninger til deres fremtidige børn. I eventyrene ønsker det barnløse par sig ofte indledningsvis et barn, uanset om det "så var så lille som en tomme" eller endog et "pindsvin". Denne holdning symboliserer på den ene side rummelighed og evnen til at elske barnet på dets egne præmisser, men afslører samtidig en villighed til at gå meget langt for at få ønsket om et barn opfyldt. Når så barnet kommer og vitterligt *er* vanskabt, som æsel i "*Æselføllet*", halvt pindsvin, halvt menneske i "*Hans mit pindsvin*" eller den grimme tvillingsøster i "*Lurvehætte*", har forældrene alligevel svært ved at elske barnet, som det er."

Jo længere man skal vente på at få et barn, og jo sværere det er at få det til at lykkes, jo større forventninger har man som par, og når forventningerne så ikke opfyldes, ender man i værste fald som ovenfor i forbindelse med aborterne.

Barnløse par er villige til at prøve alle til rådighed værende metoder, for at det kan lykkes for dem at danne familie, og selv i vores moderne tider er det slet ikke så fjernt, sådan som det sker her i eventyret, at ty til midler, der normalt hører hjemme i overtroen, eller at knytte bestemte ritualer til den lægelige behandling i håb om, at den må lykkes.

Det handler ikke om, at den ene ønsker barnet mere end den anden, men om to forskellige slags magtesløshed. Medens manden føler magtesløshed over ikke at kunne gøre noget overhovedet, lægger kvinden ansvaret på sig selv og sin krop, uanset hvad årsagen til barnløsheden er.

Mange, som er ufrivilligt barnløse, synes, at det er hårdt

at møde venner med børn. Man synes måske, at det er uretfærdigt og føler sig jaloux og misundelig. Det er meget forståelige reaktioner, og jo længere tid det tager, og jo flere negative resultater parret udsættes for, jo sværere bliver det at håndtere manglen på kontrol over situationen.

For den, som er ufrivilligt barnløs, påvirkes ofte hele hverdagen – det er en krise, der gentages om og om igen, og krisen er dybt eksistentiel; mange spørger til meningen med livet og funderer over, hvordan det vil blive, når de er blevet gamle. Krisen ser ofte forskelligt ud for mænd og kvinder i barnløse par.

Det er ikke kun i eventyr, barnløshed beskrives. Vi kender problematikken allerede fra Bibelen, hvor Abraham og Sara har opgivet at få børn og ved, at de nu er for gamle til, at det er fysisk muligt. Sara lo højt, da hun hørte, at hun skulle blive gravid. Men intet er umuligt for Gud, og Sara føder i sin høje alder sønnen Isak, hvis navn betyder latter.

Det var så vigtigt i Det Gamle Testamente, at en mand fik afkom, at en af hans brødre skulle gifte sig med enken i tilfælde af hans død for at skaffe ham afkom.

Et andet eksempel er præsten Zakarias og hans kone Elisabeth i Lukasevangeliets. De er ligeledes højt oppe i årene, men er barnløse, fordi Elisabeth er ufrugtbar. Zakarias får af en engel at vide i templet, at hans kone skal føde en søn, og at han skal kalde ham Johannes. Han tror ikke rigtigt på det, og straffes for sin manglende tro ved at blive stum, indtil sønnen er blevet født. Det er Johannes Døbers fødsel, der her er tale om, og altså forudsigelse af noget, der ligesom i Abrahams og Saras tilfælde må betegnes som et under.

I eventyret er det som i "*Lurvehætte*" konger og dronninger eller andre meget rige mennesker, der ikke kan få børn,

og fattige mennesker eller hekse, der kan løse problemet for dem (og som aldrig selv har problemer med at få mange børn). Deres rigdom og status er ikke nok til at fylde deres tilværelse, og det viser, hvor stort et ønske det er for mennesker også i den virkelighed, vi kender i dag, at få børn og at finde frem til fertilitetsbehandling, hvis det ikke lykkes for dem ad naturlig vej.

Når der tales om rettigheder i forbindelse med at afhjælpe barnløshed, er der for ægtepars vedkommende først og fremmest tale om det offentliges betaling af fertilitetsbehandlingen, som er dyr, ikke mindst, hvis der skal flere forsøg til.

Det er forståeligt at par, der af forskellige grunde ikke uden hjælp kan få børn, ønsker og kan få den hjælp af sygehusvæsenet, der er til rådighed, for at hjælpe dem til den ønskede graviditet.

Det, der er sværere at forstå og forsvare, er enlige kvinders ønske om kunstig befrugtning med en anonym donor, og at det skal være en opgave for det offentlige sygehusvæsen eller altså en "rettighed" for kvinden.

De angiver som oftest den manglende evne til at have fundet den helt rigtige mand at få børn med, og har nu, da de som oftest er mellem 35 og 40 og dermed tæt på ikke at kunne blive gravide længere, besluttet, at det er bedre at få et barn selv, medens det er fysisk muligt, end at vente på "den helt rigtige mand".

Når spørgsmålet om, hvad der er godt for det barn, de ønsker, bringes op, forstummer snakken ret hurtigt. Ingen ønsker at indrømme, at det kan være traumatisk for et barn at få at vide (og det har de ret til at få at vide, hvis man overhovedet skal bringe ordet rettighed ind i problematikken), at deres "far" er et anonymt nummer på en donor. Mange for-

søger senere at finde frem til andre børn med samme donor-nummer som far, som de ser som en slags halvsøskende i et forsøg på at finde ud af, hvem de egentlig er. Man undervurderer i stor stil, hvilken betydning det har for et menneske at kende sit biologiske ophav og dermed sin familiehistorie, og vælger egoistisk ud fra sine egne behov for at blive mor på et sent tidspunkt i livet – et tidspunkt, der ofte er blevet for sent, fordi man havde travlt med uddannelse, karriere, udlandsophold og spændende jobs, inden man fik børn, i stedet for at vælge den omvendte rækkefølge og gøre karriere, efter at børnene er blevet store.

Der er en angst for ikke at blive accepteret på arbejdsmarkedet, hvis man ikke er ung, og så udsætter man børnefødsler og satser først på karrieren, som så bliver svær at tage pause fra eller droppe helt, når man synes, man er klar til at få børn.

Mange arbejdsgivere ville formodentlig være mere interesserede i, at kvinder fik børn, medens de er helt unge, og først begyndte at tænke på karriere, når børnefødslerne er overstået. Det kan godt lade sig gøre at få et karriereforløb, efter at man har fået børn, det er jeg selv et eksempel på.

De kvinder, der vælger at blive alenemødre og for eksempel får en søn – som de godt ved vil have behov for en far i sit liv – undskylder sig med, at de har brødre eller mandlige venner, således at der ikke vil komme til at mangle mænd, som sønnen kan spejle sig i, men hvordan kan man tro, at en onkel eller en mandlig ven kan erstatte et barns far? Uanset om denne biologiske far er tilstedeværende i barnets liv eller ej, så findes han og kan opsøges, det kan en donor ikke. Uanset om en mand er en god eller dårlig far for sit barn, så eksisterer han, og barnet kan danne sig sin egen mening om ham under opvæksten. Måske vokser et barn op med en så-

dan dårlig far og bliver en fremragende småbørnspædagog, der har speciale i sårbare børn fra splittede familier, og så er der kommet noget godt ud af det på trods. Uden nogen far er denne mulighed slet ikke til stede, og man bør som samfund enten afvise enlige kvinders ønske om kunstig befrugtning eller kræve af de mandlige donorer, at de ikke kan være anonyme, og at de kun kan donere sæd til ganske få børn. Egoismen og selvoptagetheden har fået lov til at tage overhånd over barnets tarv alt for længe, og det er på tide, at nogen tør sige højt, hvor forkvaklet en udvikling, der er tale om.

Det er også de mandlige sæddonorer, der er brug for at tale fornuft til. En ung sæddonor kan udtale i avisen, hvor stolt han er af at have så god sædkvalitet, at han har kunnet bruges op til 100 gange. De lægeundersøgelser, der ligger til grund for at bruge ham som sæddonor, er en helbredstryghed for ham, men den koster, og nogle andre skal betale. Betaling per gang for at levere sæd er op til 500,00 kroner, altså en udmærket ekstraindtægt for et ungt menneske, som kan forblive anonym i forhold til de børn, han er med til at sætte i verden. Hvis han virkelig bare ønsker at være én, der hjælper barnløse, fordi han synes, det er synd for dem, kunne han jo gøre det vederlagsfrit.

Som det seneste er det blevet nævnt i medierne, at en mandlig donor skal have ret til at blive informeret, dersom et svangerskab, som han er donor til, afbrydes; en afbrydelse, der for eksempel kan komme på tale, fordi hospitalet har begået en inseminationsfejl. Hvis man overhovedet kan tænke i sådanne baner, er man helt ude i en farceagtig forståelse af, hvad det vil sige at blive far.

Hvis man mener at have ret til at få børn, kunne man måske begynde at se på de mange børn både herhjemme og i

udlandet, der har brug for kærlighed og omsorg, og begynde der med at være adoptivforældre eller plejeforældre eller bare aflastningsfamilie. Denne rolle kan en enlig efter min mening udmærket påtage sig, da der er biologiske forældre eller i hvert fald en biologisk mor, som kan lokaliseres, der som det ønskes.

Retten til at få børn håndhæves ikke kun af enlige kvinder, det er lige så ofte par, der mener, at de har ret til at få børn, hvis de ønsker det, og ikke mindst ret til at få hjælp til en eventuel påkrævet fertilitetsbehandling. Det, de ikke altid har med i deres overvejelser, er hvor meget det kræver af én at være forældre, og alt for få sætter sig på forhånd ind i, hvad det betyder for et barns udvikling, hvis man ikke er villig til at investere den nødvendige mængde kærlighed, tid og opmærksomhed, som det kræver at sætte børn i verden.

Hvis begge forældre sætter karriere og fritidsinteresser over barnets behov, er der kun én til at betale prisen, og det er barnet/børnene.

I debatten i medierne er det mest kvinderne, der forsvarer deres *ret* til at videreføre deres karriere, samtidig med at de har små børn, men ethvert valg har konsekvenser, og når så mange småbørnsfamilier udtaler, at de føler sig pressede, og at samfundet bør gøre mere for at aflaste dem, beskriver de helt sikkert en svær situation. De forældre, der ikke har en krævende karriere at passe ved siden af børnene, er også pressede, og samfundet ønsker jo, at der fødes flere børn, så er det ikke korrekt, at der skal mere støtte til småbørnsforældrene?

Det ville de fleste nok tilslutte sig, at skattepengene blev brugt til, men hvis udgangspunktet var, at man mente at have ret til at få børn, må man altså begynde med sit eget

ansvar for de valg, man har truffet. Man kan da også vælge at være ligeglad med samfundets ønsker og lade være med at få børn.

Seneste model for forældreskab er "det arrangerede forældreskab", hvor en heteroseksuel kvinde, der ikke har fundet den helt rigtige partner at få børn med, allierer sig med en homoseksuel ven og bliver gravid med ham. Arrangementet består i, at de begge er forældre for barnet, dog med hver sin bopæl, og at barnet dermed har to biologiske forældre, der bare ikke danner par. Ja, man kan jo forsvare indretningen med, at barnet i så fald har begge forældre under opvæksten, og at det er bedre end en anonym donor, men vil barnet senere være enig i det?

Det er også svært at se bort fra det stadig større antal børn, der får stillet en diagnose og har brug for behandling. Er det virkelig helt utænkeligt, at der er en sammenhæng mellem børns manglende trivsel og de hyppige krav om behandling af børn?

Amalie Lyhne skrev på Berlingske Tidendes blog den 22.5.2015 under overskriften "*Giv plads til den moderne mor*" om de mange tårer, hun fældede hver dag, når hun afleverede sin søn i vuggestue for at fortsætte videre på arbejde.

Hun skriver: "Skal vi ikke droppe al den snak om karrierkvinder og speltmødre? I stedet bør vi give plads til den moderne mor.

Den moderne mor bestemmer selv – uafhængigt af, hvad politikerne, omgangskredsen eller mændene måtte mene. Måske elsker hun sit arbejde lige så højt, som hun elsker vuggestuens lange åbningstider, måske vil hun gå hjemme med sine børn, indtil de bliver teenagere, måske vil hun kun holde 14 dages barsel og derefter overlade baby til far og flaske, måske vil hun

gå hjemme i et par år og så tilbage på arbejdsmarkedet, måske vil hun arbejde på nedsat tid, måske får hun energi og indhold i livet ved at arbejde, måske kan hun slet ikke se meningen med at arbejde, nu hvor hun er blevet mor.”

Naturligvis må man indrette sig, som man bedst kan, når man har fået børn, uanset om man vil opgive eller beholde sit arbejde.

Det er imidlertid svært at se, hvori det ”moderne” i disse opstillede valgmuligheder består, bortset fra den tendens i tiden, der konstant får det til at handle om kvinden, moderen, aldrig om barnet og hvad barnet har bedst af (eller måske helst selv vil?), og hvor er faderen henne her?

De år, hvor barnet er helt lille, får man kun én gang. Livet genudsendes ikke, og det er den kendsgerning, der har stor betydning.

Den svenske forfatter Astrid Lindgren siger det tydeligst i sit debatindlæg ”*Med kärlek*”:

”Ingen senere behandling kan erstatte den kærlighed et barn *ikke* får, inden det er fyldt ti år.

Et barn, som ikke føler sig elsket af sine forældre, og som ikke kan finde andet at give kærlighed til og få kærlighed af, vokser selv op og bliver et ulykkeligt og ofte kærlighedsløst menneske, som kan gøre megen skade på sin vej gennem livet. Intet er mere sikkert, end at verdens skæbne afgøres i børneværelserne. Der afgøres det, om morgendagens mænd og kvinder bliver mennesker med sunde sjæle og gode viljer eller forkrøblede individer, som benytter enhver lejlighed til at gøre tilværelsen lidt mere vanskelig og besværlig for deres medmennesker. Selv de statsmænd, som skal råde over menneskers skæbne i morgendagens verden, er små i dag.”

De, der er misbrugere af den ene eller den anden slags, er

også små børn til at begynde med. Små børn, der, når de ikke får den kærlighed, de har brug for, udfylder tomrummet med noget andet. Hvis de ikke bliver set og bekræftet, fylder de tomrummet med andre udefra kommende ting. De børn, der bliver set og bekræftet, udvikler sig til trygge individer som voksne. Alle har brug for at være elskede, sete og bekræftede. Et barn skal have kram, ikke lussinger, og det gælder om at finde frem til årsagen til, at nogle børn ikke har det godt. Et barn skal føle sig elsket for at være den, det er, ikke for det, det gør. Bliver man ikke det som barn, kan det lede til flere former for misbrug; der er ikke altid tale om spiseforstyrrelser eller cutting, der kan også være tale om overdreven shopping, sexmisbrug, alkoholmisbrug, ludomani, overdreven computeraktivitet eller kriminalitet. I mange tilfælde kommer disse børn fra familier, hvor forældrene er misbrugere, men ikke altid. Det gælder i lige så høj grad for forældre og pædagoger om at være opmærksomme på både det oprørske og det usynlige barn for at kunne gribe ind i tide og måske nå at give det pågældende barn en glad og tryk barndom.

Der er ingen nemme løsninger. Det er nødvendigt at spørge sig selv som forældre, om ens barn får al den omsorg og tid, som det har brug for, og om nødvendigt ændre sit liv derefter.

Mit ærinde med hele bogen er at påvise, at fokus på egne behov og egne rettigheder fjerner fokus fra det andet menneske. Ens barn er også et medmenneske, og næstekærligheden skal også omfatte ens barn, sådan som den omfatter andre mennesker i ens nærhed.

Retten til aktiv dødshjælp

Eventyr er i deres indhold universelle, når det drejer sig om almenmenneskelige forhold, og de fleste eventyr kan forstås, uanset i hvilket land de læses. Det gælder også dette kinesiske eventyr.

Heksen i ethvert eventyr repræsenterer det onde, som skal bekæmpes eller dræbes. Sådan er det også i dette eventyr; der er direkte tale om at redde liv, hvis man kan komme heksen og hendes onde gerninger til livs.

Når talen imidlertid er om aktiv dødshjælp, handler det om det stik modsatte, nemlig om at slå ihjel, sådan som onde hekse gør. Men hvad så med retten til liv, som Menneskerettighedserklæringen forudsætter? Hvem skal sørge for den rettighed, hvis man stiller sig på dødens side og mener, at man har ret til at hjælpe folk til at dø? Kan man sidestille eventyrets onde heks og aktiv dødshjælp?

Den unge hr. Hu

Nær ved den lille by Lai-wu boede en ung herre ved navn Ciang, som aldrig var bange for at følge en øjeblikkelig indskydelse.

En dag, da han underholdt sig med nogle venner, hørte han en af dem sige: "I har vel hørt, at der sker de mærkeligste ting i det blå porcelæns hus? Der er ingen tvivl om, at en familie af ånder er flyttet derind."

"Det tror jeg ikke på!" sagde Ciang og lo. "Jeg tror ikke på noget, før jeg har set det med mine egne øjne!"

"Hvordan tør du tale sådan?" spurgte en af de unge mænd, mens det løb ham koldt ned ad ryggen. "Ånderne og feerne kan man ikke se. Men alligevel kan de lave forfærdelige ulykker!"

"Ikke værre end de ulykker, mennesker kan lave selv!"

"Må jeg spørge dig, Ciang, om du måske vil have os til at tro, at du ikke er bange for at bo i et hus med ånder?"

"Ikke alene det!" sagde Ciang med alvorlig mine. "Jeg vil gå på visit hos de mennesker, som bor i det blå porcelæns-hus!"

Vennerne forsøgte at tale ham til fornuft. Det var en vanvittig tanke! Men nu var Ciang opsat på det, og det var ikke muligt at få ham til at skifte mening.

Fulgt af sine tjenere begav Ciang sig på vej til det blå porcelæns-hus. Han nærmede sig døren og bankede forsigtigt to gange, mens han kastede sit visitkort gennem en sprække. Straks sprang begge dørfløjene op af sig selv, og Ciang trådte ind, mens hans forskrækkede slaver flygtede hovedkulds.

Ciang trådte ind i opholdsstuen, hvor der stod et bord og en divan, og alt så ordentligt ud. Da der absolut ikke var nogen at se, sagde han med høj røst: "Hvem De så er, min herre, siger jeg tak, fordi De har givet mig lov til at træde ind. Nu beder jeg Dem gøre mig den tjeneste at vise mig Deres ansigt."

Fra midten af den tomme sal svarede en stemme:

"De kan ikke forestille Dem, min herre, hvor det glædede mig at høre, at en gæst standsede sine skridt foran min dør. Vær så venlig at sætte Dem."

Nu så man to stole bevæge sig af sig selv og stille sig over for hinanden. Næppe havde Ciang sat sig ned, før en rød lakbakke med to tekopper og en tekande kom ind og stillede sig foran ham. To usynlige hænder løftede kopperne og rakte den ene til Ciang, hvorefter de skænkede teen.

Teen var fortrinlig, og det samme gjaldt middagsmaden, der fulg-

te bagefter. Det mærkeligste var, at Ciang dårligt nok fik tid til at tænke, at han gerne ville have skildpadde, før de usynlige hænder øste den kosteligste mørstegte skildpadde, han nogensinde havde smagt, op for ham.

Da Ciang derefter tænkte: Nu kunne jeg godt lide at smage farse-ret dådyr med krydderurter, kom de usynlige tjenere omgående med dådyrkød, der var så velsmagende tilberedt, at Ciang aldrig havde smagt magen.

Og sådan gik det også med vinen, med desserten og alle de andre spiser. Da festmåltidet var forbi, spurgte Ciang sin usynlige vært: "Ville De være så venlig at sige mig Deres efternavn?"

"Jeg hedder Hu. Og fordi jeg er den fjerde i familien, kalder mine slaver mig den unge hr. Hu."

Da Ciang kom hjem til sit hus, forlangte hans venner naturligvis at få alt at vide om hans besøg, ord til andet, og de vidste ikke rigtigt, om de skulle tro på ham eller anse ham for en stor løgnhals.

Ciang var ligeglad med, hvad hans venner troede. Hver anden eller tredje dag gentog han sit besøg hos den unge hr. Hu og tilbragte mange glade og fornøjelige timer sammen med ham, medens de spiste og drak og læste digte op for hinanden eller drøftede et andet emne, som faldt dem ind. Hans vært vidste øjensynligt alt.

En dag spurgte Ciang ham:

"Kære hr. Hu! Efter Deres stemme at dømme, er De ganske ung. Hvor gammel er De egentlig?"

"Sandt at sige ved jeg det ikke!" svarede hr. Hu. "Det er mange år siden, at jeg tabte lysten til at tælle mine år. Jeg er sikkert over tusind."

Ved disse ord var det ikke langt fra, at Ciang var blevet koalt i den vin, han var ved at drikke.

"Du må give os et eller andet bevis på, at denne ånd virkelig eksisterer," sagde en af hans venner. "Vi tror virkelig ikke på, at du til-

bringer den ene dag efter den anden og aften efter aften i behagelig samtale med en ung hr. Hu, som er tusind år gammel."

Denne aften gik Ciang til det blå hus i rigtig dårligt humør. Hans vært kunne straks mærke, at der var noget i vejen med ham.

"Hr. Ciang! Vil De ikke nok sige mig, hvad der trykker Dem i aften?"

"Kære hr. Hu! Mine venner tror ikke på, at De eksisterer. Og da det skyldes et væddemål med dem, at jeg har den fornøjelse at kende Dem, vil jeg have, at de skal tro på mig."

"Lad os se!" sagde stemmen meget velvilligt. "Hvordan skal vi bære os ad med det?"

"Måske må jeg komme med et forslag?" spurgte Ciang. "I den anden ende af byen bor der en gammel heks, som går ind i de huse, hvor der er syge mennesker, og får en masse penge af dem mod at love dem mirakelmikstur. Og når hun har pint den sidste øre ud af patienten, overlader hun ham til sin skæbne. Og ingen kan afvise hende, for al landsens ulykker rammer den, der nægter hende adgang."

"Jeg ved det nok," sagde hr. Hu. "Jeg kender den gamle heks".

"Hjælp mig med at overvinde hende!" bad Ciang. "Så hele landsbyen kan blive befriet for hendes åg!"

Hr. Hu klappede i hænderne, hoveddøren sprang op, og Ciang så en pragtfuld hest holde lige ude foran dørtrinnet. Den unge mand gik ud og satte sig i sadlen.

Under rejsen lagde Ciang mærke til, at noget fint, hvidt støv havde sat sig fast på hans tøj. Han prøvede at få det væk ved at banke med hånden på det. Men en stemme hviskede ham i øret: "Hold op med det! Hvert støvkorn er en af hr. Hus tjenere. Vi er kommet for at hjælpe dig mod hendes heksekunster!"

Nu var Ciang kommet til den yderste ende af landsbyen. Han standsede hesten foran heksens hus og trådte ind. Den gamle kone stod og rørte i en stor gryde.

"Hvorfor i alverden kommer en fornem herre som De til en fattig gammel kone som mig?" spurgte heksen.

"Jeg har hørt sige," sagde Ciang og så hende stift ind i øjnene, "at du har i sinde at tilbagelevere de penge, som du har ranet til dig fra byens huse."

"En pæn ung herre som De skulle skamme sig ved at sige sådan nogle ord. Jeg forstår overhovedet ikke, hvad De mener!"

Ciang bankede med hånden på sit ærme, og en tæt støvsky indhyllede straks den gamle kone, så hun ikke kunne trække vejret.

"Hjælp, hjælp!" skreg heksen.

"Forstår du nu, hvad jeg mener?"

"Ja, ja, nu forstår jeg det!"

På et tegn fra Ciang satte støvkornene sig igen på hans dragt. Den gamle kone hostede og stønnede og sagde så: "Jeg har fået pengene, fordi jeg har lavet medicin til de syge!"

"Er du sikker på, at det passer?"

"Javist!"

En tæt næsten sort støvsky indhyllede konen for anden gang, så hun følte sig døden nær.

"Hold op, hold op! Tag alt, men hold op med de heksekunster!"

Igen gjorde Ciang et tegn, og den sorte sky opløste sig i små, hvide korn, som slog sig ned i hans dragts folder.

"Hvor er pengene?"

"I den kasse!" stønnede den gamle heks.

Ciang løftede låget af kassen og så en masse guld og sølv og genstande af silke og elfenben og alle mulige slags ædelsten. Men der var også en lang papirrulle med navnene på alle de familier, som heksen havde plyndret og gjort fattige.

Så snart Ciang havde rullet navnelisten ud, hørte man et bulder som af torden, og heksen forsvandt med samt sit hus i det tomme rum.

Ciang befandt sig midt på vejen med det åbnede skatteskrin for sine fødder.

Ingen kan forestille sig den glæde, der blev mellem byens indbyggere, som nu fik deres ejendele tilbage! Nu følte Ciangs venner sig endelig overbeviste om, at der virkelig var en hr. Hu, som havde hjulpet deres ven med at besejre den gamle heks. Men Ciang fortalte historien om hr. Hu til hele byen, og alle gik hen for at bringe ham gaver, som de lagde foran tærsklen til det blå porcelæns hus.

Der var nu gået et år. En aften, da festmåltidet havde været lidt længere end sædvanligt, sagde den usynlige vært med bedrøvet tonefald til den unge mand:

”Kære ven! Nu må vi skilles. Jeg må ikke opholde mig mere end et år ad gangen på samme sted.”

Ciang blev dybt bedrøvet. Men værten fortsatte: ”De har været mig en oprigtig ven. Jeg har befundet mig udmærket i Deres selskab, og De har aldrig bedt mig om noget til Dem selv. Det eneste, der har ærgret Dem, er, at De aldrig har fået mit ansigt at se. I aften vil jeg bede Dem se godt på mig, så vi kan kende hinanden, hvis vi ses igen.”

Næppe var han blevet færdig med at sige disse ord, før Ciang så en smilende og meget smuk ung mand dukke op foran sig, iført en klædning, som havde været en konge værdig. Dette syn var kommet som et lyn, og bagefter fandt Ciang sig siddende på gulvet midt i et mørkt og mennesketomt værelse i et hus, der tilsyneladende var ganske ubeboet.

Der var gået nogle år siden den aften. Ciang var ikke mere helt ung, og han var heller ikke så rig som før. Tværtimod. En yngre bror af ham, som var gået til hoffet i håb om at skaffe sig en fornem stilling, havde haft brug for hans hjælp, og nu var hans formue næsten brugt op. En dag, da han netop havde været i hovedstaden for at aflægge sin uheldige bror et besøg og dybt bekymret red hjem,

mødte han på gaden en ung rytter, som hilste meget høfligt på ham. De slog følge, og på et vist tidspunkt spurgte den unge rytter:

"De er ikke glad, min herre! Har De noget imod at sige mig, hvad De er ked af?"

Ciang følte sig mærkeligt til mode. Rytterens ansigt var fuldt af medfølelse og venlighed, og den stakkels Ciang havde en ubestemt følelse af, at han lignede en eller anden, han havde kendt engang.

"Min unge herre!" svarede han sukkende. "Jeg har engang været temmelig rig. Men min bror har haft brug for min rigdom. Nu har jeg ikke nok tilbage til at leve af, og min bror har øjensynlig brug for flere penge."

"Hr. Ciang," sagde rytteren og lagde sin ene hånd over den anden som afskedshilsen. "Om lidt møder De en gammel mand, som tilbyder Dem en gave. Gør mig den tjeneste at tage imod den uden at lade Dem nøde."

Ciang blev meget forbavset og ville gerne have haft en forklaring. Men den unge rytter havde vendt sin hest og skyndte sig bort.

I samme øjeblik kom der fra den anden side af gaden en gammel tjener hen imod ham, bærende på et lille skrin. Da han var kommet hen foran Ciangs hest, standsede han, bukkede dybt og satte skrinet på jorden med de ord: "Fra den unge hr. Hu til hans ven, hr. Ciang!"

Ciang steg ned fra hesten og åbnede skrinet, som viste sig at være fuldt af guld og sølv. Han rettede sig op igen. Men også den gamle tjener var nu forsvundet. På hans ærme opdagede han noget hvidt støv. Han pustede forsigtigt på det og sagde med sagte stemme: "Gå kun, og sig tak fra mig til den unge hr. Hu og sig til ham, at jeg aldrig vil glemme ham!"¹²

Nu vil læseren måske spørge, hvordan dette eventyr kan have med aktiv dødshjælp at gøre. Aktiv dødshjælp, der

12) Kinesiske eventyr, Renata Paccarié, Hernovs forlag 2007, s. 47-56

også kaldes assisteret selvmord, men som rettelig bør betegnes drab – i bedste fald medlidenhedsdrab, hvis der er medlidenhed med den syge blandet ind i det – er en del af, hvad dette kinesiske eventyr handler om, selvom det ikke siges åbenlyst. I eventyret kommer heksen kynisk med medicin, der franarrer de syge deres penge, hvorefter hun efterlader dem til deres skæbne, det vil sige til at dø. Det er en kynisk handling, som man bliver vred over ved at læse historien, men ligesom heksen tager penge fra de syge mennesker, hun hjælper, driver de mennesker eller klinikker, der hjælper andre til at dø, en forretning, som de tjener penge på, formentlig ret gode penge, hvis der også skal være tale om komfortable omgivelser for den syge og de pårørende. Der er aldrig i de lande, hvor medlidenhedsdrab er tilladt, tale om frivillig og ulønnet hjælp til at dø, og der er hermed tale om en "service" forbeholdt de mennesker, der er i stand til at betale.

Hvad er egentlig forskellen på disse klinikkers ejere og heksen i eventyret? I barmhjertighedens navn tjener man penge på, at der er mennesker, der ønsker at dø, og som er villige til at betale store summer for at få assistance til det, og man skal være meget naiv for at tro, at dette ikke er en form for forretning, der vil vokse i takt med, at der bliver flere og flere mennesker, der har svært ved at leve med demenssygdomme som Alzheimer og Parkinson, og flere og flere meget gamle mennesker, der vil frygte at være til ulejlighed i et samfund, der får sværere og sværere ved at opretholde den nuværende standard for velfærd, og som er overdrevent fokuseret på det perfekte. Det er ikke svært at fylde en skattekasse ved at tilbyde aktiv dødshjælp, og rygter om dette vil sprede sig som en løbeild i lande, hvor der ikke er forbud i loven om aktiv dødshjælp. Det svære er at finde nogen som hr. Ciang, der vil

gå så langt, som han gør, for at forhindre en fortsættelse af den dødbringende - og indbringende - virksomhed.

Hvad mon det er, der gør, at så mange mennesker lige nu begynder at tale om at indføre aktiv dødshjælp? Er det fordi, de har læst om de lande, der i deres lovgivning gør det muligt, eller er det bare et led i den almindelige trang til effektivisering, der præger vores samfund? Man kan også have mistanke om, at dette ønske om aktiv dødshjælp kommer fra unge mennesker, for hvem døden er noget abstrakt og noget, de ikke anser for at kunne ramme dem, hvorimod de synes, at lidelse ikke er noget, vi skal finde os i.

Nu er lidelse noget, ingen kan afskaffe; lidelse er en del af det at være menneske, og selvfølgelig skal vi gøre alt, hvad der er muligt for at mildne de lidelser, syge mennesker tvinges til at gennemleve, men vi må holde op med at tro, at vi kan leve evigt, hvis vi får den nyeste og mest effektive behandling. Lovgivningen i Danmark er heldigvis sådan indrettet, at aktiv dødshjælp er forbudt, ligesom andre former for drab er forbudt, og sådan skal det også være.

Hvis en uhelbredeligt syg patient ønsker aktiv dødshjælp, kan det ikke være, fordi vedkommende forventer at få noget ud af det selv. Ja, han eller hun slipper for smerter og lidelse, men når man er død, har man ingen glæde af eller viden om, at smerterne er forsvundet, og at det er forbi. Det er altså snarere et hensyn, man tager til de pårørende, som slipper for plejen, bekymringen, begrænsningerne, med videre. Man ønsker med andre ord ikke at være til besvær. Man fritager ganske rigtigt pårørende for besvær, men man fratager dem også muligheden for den kærlige handling, det er at tage sig af et elsket menneske, der er uhelbredeligt syg.

Det er en misforståelse at tro, at mennesker af behandlings-

systemet bliver holdt i live unødvendigt og dermed tvunget til at gennemgå store lidelser. Takket være foreningen "Mit Livstestamente" er det kommet ind i lovgivningen, at læger skal respektere patientens ønske om ikke at påbegynde behandling, eller at de skal høre op med behandling i de situationer, hvor al behandling er udsigtsløs. I sundhedsloven står der også, at en "uafvendeligt døende patient kan modtage de smertestillende, beroligende eller lignende midler, som er nødvendige for at lindre patientens tilstand, selvom dette kan medføre fremskyndelse af dødstidspunktet." Pårørende til uhelbredeligt syge kan bekræfte, at lægerne gør alt, hvad der er muligt, for at uhelbredeligt syge ikke oplever smerter i den sidste del af deres liv, og heller ikke forhindrer døden i at indtræde, når al behandling er udsigtsløs.

Udover den lovgivningsmæssige og lægelige side af sagen er der den etiske. Når jeg fremhæver ordet "medlidenhedsdrab" frem for "aktiv dødshjælp" er det fordi, man ikke skal bilde sig ind, at der er tale om noget positivt. Hvis man som patient eller pårørende (eller politiker) mener, at medlidenhedsdrab skal være en mulighed til rådighed for uhelbredeligt syge (og gamle - de medtages besynderligt nok altid i denne sammenhæng), må man nødvendigvis erkende, at den person, der skal udføre drabet, skal være villig til at agere bøddel. Tidl. Formand for Etisk Råd, overlæge Ole Hartling fortæller i sin bog *"Liv og død i menneskets hænder"* om, hvorfor det en umulig opgave at stille en læge. "Jeg husker en mand, skriver han, der for nogle år siden trådte frem i medierne og fortalte, at han ønskede aktiv dødshjælp. Hans datter erklærede, at det var det eneste rigtige; han havde haft 'et flot liv', sagde hun, men nu var det indskrænket, blandt andet var gangfunktionen dårlig. Men lægerne svigtede, sagde

hun. Det affødte en radiodebat, hvor jeg spurgte hende, om hun så ikke ville gøre det. Det afviste hun pure; det var lægernes opgave. Jeg satte det endnu mere på spidsen: "Lad os sige, at det er straffrit," sagde jeg, "og hvis det nu er en god og kærlig gerning, er det så ikke det rigtigste, at de nærmeste, som holder mest af, udfører den?" Nej, det skulle være lægerne, fastholdt hun."¹³

Hvorfor skal et andet menneske - læge eller sygeplejerske eller, som det forekommer i Tyskland, en person uden uddannelse, der har fundet frem til en dødbringende gift, som de er villige til (mod betaling) at give den døende - være den, der udfører drabet?

Der er ingen tvivl om, at indførelse af medlidenhedsdrab, som jeg insisterer på at kalde det, vil være en glidebane. Meget syge mennesker med enten svære handikaps, psykiske lidelser eller stærke smerter vil meget ofte føle, at de er en belastning for deres omgivelser og pårørende og kan måske heller ikke selv holde mere behandling og medicin ud og vil gerne have en ende på det. Vi kan ikke forhindre disse mennesker i at tage deres eget liv, hvis de kan skaffe sig adgang til midlerne, men vi kan godt forhindre, at personer, der i kraft af deres uddannelse som læger eller sygeplejersker, hvor de har aflagt et løfte om at redde liv, skal udføre medlidenhedsdrab, fordi nogle andre mennesker ønsker at afskaffe al lidelse.

Det mest groteske forslag, der er fremsat i de senere år kommer fra Holland, der i deres lovgivning tillader aktiv døds-hjælp. Med denne mulighed til rådighed foreslår hollandske læger, at man vil kunne redde menneskeliv, hvis man bruger organer fra personer, der modtager aktiv dødshjælp! Da man mangler organer, det vil sige at man mangler lig, så skaffer

13) Ole Hartling Liv og død i menneskets hænder - vores etiske udfordring, DR 2008

man disse lig til veje ved at tilbyde uhelbredeligt syge patienter aktiv dødshjælp. Hvis du går med til at dø nu, kan du redde et andet menneskes liv med dine organer. Det er mere eller mindre budskabet i forslaget. Hvilket menneskesyn er dette udtryk for? At mennesket er en slags maskine, hvis reservedele man kan bruge efter forgodtbefindende?

Man har i hvert fald fuldstændig glemt filosoffen Immanuel Kants ord om, at ethvert menneske er et formål i sig selv og aldrig må ses blot som et middel af andre.

Belgien fremhæves i medierne i 2015 som det første land, der tillader aktiv dødshjælp til børn, idet det belgiske parlament har vedtaget en lov herom. Det siges i loven, at barnet selv skal have udtrykt ønske om aktiv dødshjælp og skal lide af en alvorlig, uhelbredelig sygdom, have alvorlige smerter og have en udsigt til at dø indenfor en overskuelig fremtid. Forinden var der ikke overraskende en voldsom debat i befolkningen og i parlamentet, og Belgiens religiøse samfund – kristne, muslimske og jødiske – advarede mod, at en sådan lov ville gøre aktiv dødshjælp til noget rutinemæssigt. Det har ikke været muligt at finde noget i medierne om børns holdning til spørgsmålet. Kan et barn – også et 12-årigt barn – tage stilling til, om det ønsker at dø? Det vil uundgåeligt ende med at blive forældrenes beslutning, og hvilke forældre vil være i stand til at beslutte, at deres barn skal slås ihjel? Som nævnt i forbindelse med Livstestamente, vil lægerne standse udsigtsløs behandling og i den forbindelse afhjælpe alle smerter, uden at aktiv dødshjælp behøver at komme ind i billedet.

Og minsandten om ikke endnu en "rettighed" bringes ind i billedet, nemlig retten til at blive organdonor, som nogle ikke mener, at man skal fratage mennesker, der ønsker aktiv

dødshjælp, for "de kan tænkes at have et ægte ønske om at hjælpe andre til at leve". Ja, det kan de naturligvis, men hvis denne "rettighed" skal udnyttes fuldt ud, så kræver det netop, at flere end de få, det nu handler om, vælger aktiv døds-hjælp, ellers mangler der fortsat organer (læs: lig).

Handelen med organer er allerede udbredt, ikke mindst i fattige lande, hvor man ser det som en indtægtskilde, når der ikke er andre udveje, og blandt kriminelle, der bortfører både børn og voksne for at dræbe dem og bagefter sælge deres organer til formuende syge mennesker, der har brug for en transplantation, men ikke har mulighed for at skaffe det nødvendige organ.

Man ser kynisk menneskets organer som en vare, som der er stor efterspørgsel på, og som derfor er en fremragende indtægtskilde, hvis man er skruppelløs nok. Alle, der synes, at flere skal blive organdonorer, således at flere kan transplanteres, er med til at opretholde den holdning, at vi som mennesker er et omvandrende reservedelslager, og at vi bare skal have nogle flere til at blive organdonorer. Der er bare stadig den hage ved det, at organdonoren skal dø først, og da det kan have lange udsigter, bliver den tanke nærliggende, at man kan hjælpe dem lidt på vej, så man ikke skal vente for længe på sin indtægt ved at sælge deres organer.

Vend dig om! Se livet med al den ulykke og lidelse, det nu engang indeholder, som den gave fra Gud, det er; vi skal i stedet gøre alt, hvad vi kan, for at syge og gamle mennesker ikke skal føle, at de er tilovers eller til besvær. Kommuner og regioner bør afse de nødvendige ressourcer til, at alle, der har behov for det, får kvalificerede tilbud om palliativ behandling og pleje. Byg flere hospices om nødvendigt! Det er alt for nemt at spare penge på pleje og palliativ behandling for po-

litikerne, hvis medlidenhedsdrab lovliggøres. Der er ingen, der skal sætte grænser for, hvornår man er syg eller gammel nok til, at det vil være bedre (for hvem?), at livet afsluttes. Meningen med vores liv er ikke, at det skal kunne betale sig. Jesus spurgte ikke, inden han helbredte syge, om de bagefter ville være nyttige for samfundet, om det kunne betale sig at helbrede dem, og det skal vi heller ikke spørge om.

Rettigheder i parforholdet

Det burde ikke være nødvendigt inden historien at uddybe, hvorfor nedenstående scene fra "Jeppe på Bjerget" har relevans for parforholdet.

Jeppe på bjerget 1. akt

Nille: Jeg tror næppe, at der er sådan en doven slyngel i det hele Herred som min mand; jeg kan næppe få ham vågen, når jeg trækker ham efter håret af sengen. I dag ved nu den slyngel, at der er torvedag, og dog alligevel ligger og sover han så længe. Hr. Poul sagde nylig til mig: Nille! Du er alt for hård mod din mand, han er og bør dog være herre i huset; men jeg svarede ham: Nej, min gode hr. Poul! Dersom jeg ville lade min mand regere i huset et år, så fik hverken herskabet landgilde eller præsten offer, thi han skulle i den tid drikke op alt, hvad der var i huset; skulle jeg lade den mand råde i huset, der er færdig at sælge boskab, kone og børn, ja, sig selv for brændevin? Hvorpå hr. Poul tiede ganske stille og strøg sig om munden, ridefogden holder med mig og siger: Morlille! Agt du kun ikke, hvad præsten siger. Der står vel i ritualet, at du skal være din mand hørig og lydig; men derimod står der i dit fæstebrev, som er nyere end ritualet, at du skal holde din gård ved lige og svare din landgilde, hvilket du umuligt kan gøre, dersom du ikke trækker din mand hver dag efter håret og prygler ham til arbejde. Nu trak jeg ham af sengen og gik ud i laden for at se, hvordan arbejdet gik for sig; da jeg kom ind igen, sad han på stolen og sov med bukserne, reverenter talt, på det ene ben, hvorudover krabasken straks måtte

af krogen og min gode Jeppe smøres, til han blev fuldkommen vågen igen. Det eneste, som han er bange for, er Mester Erik (så kalder jeg krabasken). Hej, Jeppe! Er din fæhund endnu ikke kommen i klæderne? Har du lyst at tale med Mester Erik endnu engang? Hej, Jeppe, herind!

Jeppe: Nu går den so ind og æder frokost, og jeg stakkels mand skal gå fire mil og får hverken vådt eller tørt. Kan nogen mand have så forbandet en kone, som jeg har? Jeg tror virkelig, at hun er søskende barn til Lucifer. Folk siger vel i herredet, at Jeppe drikker, men de siger ikke, hvorfor Jeppe drikker; thi jeg fik aldrig så mange hug i ti år, jeg var under malicien (militæret), som jeg får på én dag af den slemme kvinde. Hun slår mig, ridefogden driver mig til arbejde som et bæst, og degnen gør mig til hanrej. Må jeg da vel ikke drikke? Må jeg da ikke bruge de midler, som naturen giver os at bortdrive sorg med? Var jeg en tosse, så gik mig ikke så meget til hjerte, så drak jeg ej heller ikke; men det er en afgjort ting, at jeg er en vittig mand, derfor føler jeg sådant mere end en anden, derfor må jeg og drikke. Min nabo Mogens Christoffersen siger tit til mig, såsom han er min gode ven: Fanden fare i din tykke mave, Jeppe! Du måtte slå fra dig, så blev kællingen nok god. Men jeg kan ikke slå fra mig for tre årsagers skyld. Først fordi jeg ingen courage har. For det andet for den forbandede mester Erik, som hænger bag sengen, hvilken min ryg ikke kan tænke på, uden han må græde. For det tredje efterdi jeg er, uden at rose mig selv, et jegodt gemyt og en god kristen, som aldrig søger at hævne sig, endogså ikke på degnen, som allerede sætter mig et horn på efter et andet; thi jeg ofrer ham hans tre helligdage derfor oven i købet, da der er ikke den ære i ham at give mig et krus øl det hele år. Intet gik mig mer til hjerte end de spydige ord, som han gav mig forgangen år; thi da jeg fortalte, at en vild tyr, som aldrig frygtede noget menneske, engang blev bange for mig, svarede han: Kanst du ikke begribe det

Jeppe? Tyren så, at du havde større horn, end den selv havde, og derfor ikke holdt tilrådeligt at stanges med sin overmand. Jeg kræver jer til vidne, godtfolk! Må ikke sådanne ord kunne trænge en ærlig mand til marv og ben. Jeg er dog så skikkelig, at jeg aldrig har ønsket livet af min kone. Tværtimod, da hun lå syg af gulsot i fjor, ønskede jeg, at hun måtte leve; thi som helvede er allerede fuld af onde kvinder, kunne Lucifer måske skikke hende tilbage igen, og så blev hun endda værre, end hun er. Men om degnen døde, ville jeg glæde mig, såvel på mine egne vegne som på andres; thi han gør mig kun fortræd og er menigheden til ingen nytte. Det er en ulærd djævel; thi han duer ikke til at holde ringeste tone, endsige støbe et ærligt voksllys. Nej, da var hans formand Christoffer en anden karl. Han tog troen over fra tolv degne sin tid, sådan stemme havde han. Engang sat jeg mig dog for at bryde overtværs med degnen, som Nille selv hørte derpå, da han skældte mig for hanrej, og sagde: Fanden være din hanrej, Mads degn! Men hvad skete? Mester Erik måtte straks af væggen og skille trætten, og min ryg blev så brav tærsket af min hustru, at jeg måtte bede degnen om forladelse og takke ham, at han som en velstuderet mand ville gøre mit hus den ære. Siden den tid har jeg aldrig tænkt på at gøre modstand. Ja, ja, Mogens Christoffersen! Du og andre bønder har godt ved at sige, hvis koner har ingen mester Erik liggende bag sengen. Havde jeg et ønske i verden, så ville jeg bede, at min kone enten ingen arme havde, eller jeg ingen ryg; thi munden må hun bruge så meget, som hun gider. Men jeg må gå til Jakob skomager på vejen, han tør nok give mig for en skilling brændevin på kredit; thi jeg må have noget at læske mig på. Hej, Jakob skomager! Er du opståen? Luk op, Jakob!¹⁴

Når jeg indleder dette afsnit med at citere Nille og Jeppe fra Holbergs komedie "*Jeppe på bjerget*", som er skrevet i 1722, så er det, fordi den svage mand med de mange dårlige und-

14) Ludvig Holberg "*Jeppe på bjerget*" 1. akt, Gyldendals Værkserie, 1995, p 7-10 (stavemåde tilpasset nutidig retskrivning)

skyldninger stadig kan findes i vores moderne samfund, men det kan den styrende, kontrollerende, regerende rappenskralde af en kone desværre også. Holbergs komedie egner sig også til at illustrere, hvor vanvittigt et parforhold udvikler sig, hvis den ene part mener at have retten til at drikke og den anden part retten til at afstraffe. Begge mener at have retten til at betragte den anden som et uhyre, man ikke behøver at respektere.

Jeppe og Nille er inde i en ond cirkel, og de giver begge den anden skylden for tingenes tilstand. Derfor kommer de heller aldrig videre. Jeppe mener, at der er en (berettiget) årsag til, at han drikker, nemlig at Nille bedrager ham med ridefogeden, og at hun tæver ham, og Nille mener omvendt, at hun er nødt til at banke fornuft ind i Jeppe på grund af hans evindelige drikkeri og dovenskab. Sin egen utroskab forbigår hun diskret, men uden at det berettiger til utroskab, kan man let forestille sig, at Jeppe i udstrakt grad forsømmer sin kone. At finde en løsning, at tale sammen om problemerne og at komme den anden i møde for at opnå en forbedring af tingenes tilstand er overhovedet ikke en del af fortællingen. De er begge totalt fokuserede på sig selv og deres egen frustration over partnerens opførsel.

Hvorfra skulle rettigheder i et parforhold komme ind i billedet? Der står ikke noget om rettigheder i vielsesritualet. Der skriver apostlen Paulus i den tredje tekst, der læses: "Bær hinandens byrder, således opfylder I Kristi lov. Ifør jer da, som Guds udvalgte, hellige og elskede, inderlig barmhjertighed, godhed, ydmyghed, mildhed, tålmodighed. Bær over med hinanden og tilgiv hinanden. Som Herren tilgav jer, skal I også gøre. Men over alt dette skal I iføre jer kærligheden, som er fuldkommenhedens bånd."

Altså intet om rettigheder, intet om at være fokuseret på sig selv, ikke noget om at tilgive sig selv, som ellers er meget oppe i tiden, men om at tilgive den anden. Al fokus på sig selv og sine egne behov og "rettigheder" er ikke en del af vielsens tekster og tilspørgelse og har dermed heller ikke nogen plads i et ægteskab, som man gerne vil skal være lykkeligt og harmonisk.

Hvis parret så ikke er gift, men samlevende, kan de naturligvis enes om at oprette en kontrakt, hvori indgår et antal rettigheder for begge parter, men vil det være en god måde at begynde et samliv på? Jeg taler her ikke om fordeling af virksomhed, fast ejendom, biler eller lignende, men om den adfærd i et parforhold, der fører til gensidig respekt og ansvar og omsorg for den anden i stedet for en pukken på rettigheder, som ingen af parterne i udgangspunktet har alligevel.

Rettighedstanken i parforholdet kom i væsentligt omfang ind i billedet med kvindeoprøret eller rødstrømpebevægelsen i 1970'erne. Pludselig blev det indført i de ægteskaber, der stadig overlevede i de år, at man skulle have en "retfærdig" arbejdsdeling i hjemmet. Begge skulle hente børn lige mange gange om ugen, vaske op lige mange gange om dagen, købe ind og vaske tøj lige mange gange, ja, i mange hjem var der ligefrem en tavle på væggen, hvor der blev ført regnskab. Det kræver ikke den store fantasi at forestille sig, hvor dræbende for kærligheden sådan et millimeterregnskab er, og hvor mange skænderier det kan medføre, når den ene af parterne kommer til at vaske op flere gange end den anden.

Kvinderne ønskede at markere, at de var lige så gode som mændene til en hel række ting, og på ølejre og i kvindesammenslutninger bekræftede de hinanden i, at de faktisk sagens kunne klare sig uden mænd.

Med en så kategorisk afvisning af alt, hvad parforhold og ægteskab hidtil havde stået for, kunne det ikke undgås, at barnet blev smidt ud med badevandet.

Mændene blev gjort til såkaldte "bløde mænd", der passede børn, skiftede bleer og gik tur med barnevognen i samme omfang som deres kone eller kæreste, men denne bløde mand, som dog opnåede at få et tættere forhold til deres børn end deres fædre havde haft, blev til sidst så bløde, at kvinderne ikke længere havde respekt for dem. Selv havde kvinderne smidt deres feminine træk overbord ved at ville have mændenes position i hjemmet og på arbejdsmarkedet, dels var det yt at klæde sig feminint og bruge makeup.

Hvis man fremhæver ligestilling mellem kønnene, kan man ikke undgå at udviske den forskel, der netop virker som tiltrækning på det modsatte køn, og derved går alt det tabt, som kunne få et parforhold til at være lykkeligt og varigt. Jeg mener ikke i den sammenhæng, at man ikke som mand og kvinde skal have lige løn for lige arbejde; men jeg mener, at man uvægerligt i 70'erne og i årene derefter tabte noget værdifuldt i parforholdet på gulvet i kvindernes kamp for ligestilling og deres fokus på rettigheder.

Hvad skal der så til for, at et parforhold kan vare ved og være til lykke for begge parter, uden at den ene underkuer den anden, og uden at det ender i skilsmisse, så ofte som det nu er tilfældet?

Jeg havde en tante, som desværre er død for en del år siden, der havde den teori, at et ægteskab burde indgås for en periode af 20 år. Det var efter hendes mening tid nok til, at to børn kunne nå at blive store nok til at klare et eventuelt brud. Efter de 20 år skulle begge parter stå frit, men ville naturligvis kunne fortsætte ægteskabet, hvis de var enige om det. Desuden

mente hun, at man måske ville anstrenge sig lidt mere i de sidste år før udløbet af perioden ved tanken om, at den anden måske ikke ønskede at fortsætte ægteskabet. Hun mente naturligvis ikke, at et ægteskab nødvendigvis skulle være uopløseligt i tyve år, hvis der var tale om vold eller misbrug, men hun mente, at man ville tænke sig mere om, inden man indgik ægteskab, hvis man vidste, at man ikke kunne blive skilt de næste tyve år, og at børnene ville have stor gavn af, at forældrene ikke bare kunne rende af pladsen, men var tvunget til at påtage sig det ansvar, det er at sætte børn i verden, og for hvem det er altafgørende, at deres hjem med begge forældre opretholdes.

I mit eget tilfælde manglede der to år i, at vi havde efterlevet min tantes teori, og vi havde tre børn, så det var ikke helt muligt at sige, at ægteskabet havde varet længe nok til at komme dem alle tre til gode, inden vi blev skilt. Alligevel vil jeg mene, at teorien ikke er helt skæv. I mange tilfælde tror den ene - eller begge - at lykken er at forlade det ægteskab, man er i, og finde en ny partner uden at indse, at det efter en kortere tid er de samme problemer, der skal løses, og at nissen er flyttet med. Nu er der så bare kommet de problemer oveni, at det nye parforhold skal kunne rumme egne børn, den nye partners børn, en eksmand eller kone og partnerens eksmand eller kone samt flere sæt bedsteforældre, der alle sammen skal fungere i en mere eller mindre harmonisk patchworkfamilie.

Der er i de senere år skrevet et utal af bøger om parforholdet og om skilsmisser, og i de fleste af dem er der enighed om, at den første forelskelse, der får parterne til at gifte sig, er svær at opretholde livet igennem. Der går hverdag i det, og børn bidrager oftere, end man forestiller sig, til uenighed

om børneopdragelsen, om fordelingen af arbejdsopgaverne og om pasningsløsningerne.

Hvis man vil gøre noget mere for at opretholde det varme, nære forhold i et parforhold, nytter det i hvert fald ikke, som Jeppe og Nille gør det, evigt at fokusere på det kritisable ved den anden. Hvis man kun fokuserer på det, der irriterer én ved partneren, glemmer man til sidst alle de gode ting, der gjorde, at man oprindeligt faldt for vedkommende, og så er man inde i den onde cirkel. Man skal bare tænke på, hvordan man har det, når man kun får at vide, hvad der er usympatisk ved én selv, for at vide hvor ubehageligt det må være for ens partner, at man kun er kritisk og negativ. Desværre er det kvinderne, der oftest gør sig skyldige i at være styrende og kontrollerende og i at bruge så megen energi på perfektionisme, når det gælder hjemmets indretning, eget udseende, mandens udseende, børnenes udseende og familiens facade i øvrigt, at det bliver meget svært for manden at få plads.

Hvorfor er det så vigtigt for så mange kvinder, at alt er perfekt? Kan det ikke være lige meget, om farven på børnenes sokker matcher trøjen, hvis bare de har sokker på? Kunne kvinder ikke med stor fordel lære noget af mændenes noget mere afslappede tilgang til hvordan tingene skal være?

Måske skyldes det usikkerhed, at man går så meget op i, om tingene og tilværelsen er perfekte. I så fald er der en del at arbejde med blandt piger og kvinder, for usikkerheden forsvinder ikke ved, at alting matcher, og det perfekte findes ikke, så det er under alle omstændigheder et Sisyfos-arbejde at stræbe efter.

Forfatteren Don Miguel Ruiz skriver i sin bog *"De fire leve-regler"* om parforholdet: "At fremsætte formodninger i vores forhold er virkelig at lægge op til problemer. Ofte formoder

vi, at vores partner ved, hvad vi tænker, og at vi ikke behøver at sige, hvad vi ønsker. Vi formoder, de vil gøre, hvad vi ønsker, fordi de kender os så godt. Hvis de ikke gør, hvad vi formoder, de ville gøre, bliver vi sårede og siger: "Det burde du have vidst." Et andet eksempel: Du beslutter at gifte dig, og du formoder, at din partner opfatter ægteskabet på samme måde som du selv. Så lever I sammen, og du opdager, at sådan er det ikke. Dette skaber en masse konflikt, men stadigvæk uden at du prøver at få afklaret din indstilling til ægteskabet.

Manden kommer hjem fra arbejdet, og konen er sur, og manden ved ikke hvorfor. Måske er det, fordi konen har haft en formodning. Uden at fortælle ham, hvad hun ønsker, formoder hun, at han kender hende så godt, at han ved, hvad hun ønsker, som om han kunne læse hendes tanker. Hun bliver vred, fordi han ikke lever op til hendes forventninger. Formodninger i et forhold fører til masser af skænderier, masser af vanskeligheder, masser af misforståelser mellem mennesker, vi formodentlig elsker."¹⁵

Don Miguel Ruiz konkluderer på ovenstående, at vi gør os alle mulige formodninger, fordi vi ikke har modet til at stille spørgsmål. Mange ting ville være så uendelig meget lettere, hvis vi spurgte partneren direkte, hvad han eller hun ønsker, er ked af eller drømmer om, men det kræver mod at høre svaret, som ikke nødvendigvis er det, man håber at høre.

"Bær hinandens byrder" - hvis det skal forstås i den bredest mulige betydning, så må man spørge sig selv, hvor meget man er villig til at gå på kompromis i et parforhold, hvor meget man er villig til at opgive, hvis man ønsker at indgå ægteskab. Er man villig til at opgive at bo i en bestemt by, som man selv kommer fra, for at flytte med ægtefællen og

15) Don Miguel Ruiz, "De fire levereregler", Borgen 2000. Originaltitel: "The four Agreements - A Practical Guide to Personal Freedom", Amber Allen Publishing USA 1997

dermed komme mere på afstand af egne venner og egen familie?

Er man villig til at opgive sin egen karriere eller bare sit eget job, for at den andens karriere (som både kan være mandens og konens) kan fremmes på bedste måde? Er man villig til at flytte til udlandet, hvis det er den andens ønske, enten fordi partneren er udlænding eller har mulighed for at arbejde i udlandet?

Hvis svaret er, at man ikke er villig til at ændre noget som helst i sit eget liv for at indordne sig under partneren, må man nok spørge sig selv, om man ikke trives bedre som ugift, for et ægteskab, især med børn, kræver, at man konstant er villig til at sætte sig selv til side og lade den anden få plads.

Hvad er så supersvaret på, hvad der skal til, for at man kan have det godt sammen i tyve år og helst meget mere?

Jeg tror, løsningen er for begge parter at sætte den anden i centrum. På den måde kan man ikke undgå selv at komme i centrum, og det er på den måde, begge parter dels får den opmærksomhed og kærlighed, de har behov for, men også en måde til at sætte sig selv til side og se sin ægtefælle, ikke bare med den erotiske kærligheds, men også med næstekærlighedens øjne.

Hvis man er fokuseret på sine egne krav og rettigheder, flyttes fokus fra partnerens behov, og så forsvinder næstekærligheden atter en gang op i skyerne. Man er nødt til at se sin partner som sin næste, det vil sige tale venligt og høfligt, lytte opmærksomt, vise hensyn, være hjælpsom, fuldstændig som man ville være over for enhver anden, som man gerne vil have et godt forhold til.

En anden vigtig del af ethvert forhold, der skal være langtidsholdbart, er at indse, at det ikke er partneren, der er an-

svarlig for ens lykke - det er man selv. Man må selv finde frem til, hvad man gerne vil arbejde med, interessere sig for og fylde sit liv med. Den klogeste måde at udtrykke dette på blev sagt af en kollega i det nordjyske for mange år siden. Han sagde: "Man skal leve hver sit liv - sammen!"

Retten til børnene ved skilsmisse

Når det så alligevel trods alle gode hensigter og forsøg ikke går, og ægteskabet eller parforholdet opløses, så sker det alt for ofte, at de virkelige stridigheder begynder, og hvis de ikke handler om penge, så er der børnene at skændes om.

Salomos dom

Engang kom to skøger til kongen. De trådte frem for ham, og den ene kvinde sagde: "Hør mig, herre! Denne kvinde og jeg bor i samme hus, og jeg fik et barn derhjemme. To dage efter at jeg havde født, fik også denne kvinde et barn. Vi var sammen, og der var ikke nogen anden hos os i huset; vi to var alene derhjemme. Så døde denne kvindes søn om natten, fordi hun kom til at ligge på ham, og midt om natten stod hun op og tog min søn fra mig, mens jeg sov, herre; hun lod ham ligge i sin favn og lagde den døde søn i min favn. Da jeg stod op om morgenen for at amme min søn, var han død; men da jeg så nærmere på ham i morgenlyset, var det slet ikke min søn, ham, jeg havde født."

Den anden kvinde sagde: "Nej, det er min søn, der lever, og din, der er død."

Men den første sagde: "Nej det er din søn, der er død, og min, der lever."

Sådan skændtes de foran kongen. Da sagde kongen: "Den ene siger: Det er min søn, der lever, og din, der er død. Den anden siger: Nej, det er din søn, der er død, og min, der lever." Kongen sagde: "Hent mig et sværd!" Og da de havde bragt ham sværdet, sagde han: "Hug den levende dreng i to stykker og giv hver af dem en halvdel."

Men da vældede moderfølelsen op i hende, der var mor til det levende barn, og hun sagde til kongen: "Nej, herre, giv hende det levende barn, du må ikke dræbe ham!"

Men den anden sagde: "Hug til! Han skal hverken tilhøre dig eller mig!"

Da sagde kongen: "Giv hende det levende barn, dræb ham ikke; det er hende, der er barnets mor."¹⁶

I flere og flere skilsmis-sager mener begge forældre at have *ret* til barnet eller at have større ret til samvær end den anden forælder. Ingen har ret til et andet menneske, heller ikke ens eget barn. Og igen: Hver gang man fokuserer på sin egen ret eller egne krav, flytter man fokus fra det væsentlige: med-mennesket, barnets tarv.

Har Kong Salomos dom noget med moderne skilsmis-sesager at gøre? Ja, det har den, for i alt for mange sager ender det lige så tragisk med, at børnene lider, de hugges i overført betydning mere eller mindre midt over, fordi de voksne ikke lytter til dem eller bare som minimum forsø-ger at optræde så voksent og modent, at det bliver barnets bedste, der rykker i forgrunden. Den, der elsker barnet, vil hellere se det hos den anden forælder, end se det bukke un-der i stridigheder og skænderier. Der er ikke tale om, at no-gen hugger et barn midt over med en økse rent fysisk, men følelsesmæssigt og psykisk hugges et barn midt over ved forældrenes skilsmisse. Dels ved at forældrene overhovedet bliver skilt, dels når de bagefter fører krig i årevis om sam-kvems "retten".

En skilsmisse kan sagtens være til barnets bedste; det er skadeligt for børn at vokse op i et dysfunktionelt parforhold, og jeg taler her ikke kun om børn, der vokser op hos narko-

16) 1 Kongebog 3,16

maner eller alkoholikere. Børn, der vokser op i et hadefuldt klima i hjemmet, tager også skade.

Men med disse undtagelser er en skilsmisse det værste, et barn kan komme ud for; somme tider er forældrenes skilsmisse værre for et barn end en forælders død.

Det store skilsmissetal her i landet – hvert tredje barn oplever, at forældrene går fra hinanden – har heldigvis bevirket, at man sætter stadig større fokus på konsekvenserne af en skilsmisse, ikke mindst konsekvenserne for barnet eller børnene, som ikke har ønsket skilsmissen, men som tvinges til at leve med de ændrede forhold, som ikke opfattes som forbedringer af barnet.

Da jeg selv blev skilt, var mine sønner 9, 12 og 16 år, og oplevelsen af, hvor hårdt det gik ud over dem, især da der ikke var tale om en skilsmisse i mindelighed, har fyldt mig med en skyldfølelse, der ikke helt er forsvundet mere end 25 år senere, og som gør, at jeg ikke synes, man kan tale højt nok om de konsekvenser, en skilsmisse har for de involverede børn. Børn over tolv skal spørges om, hos hvilken af forældrene de ønsker at bo, men det er børn ikke i stand til at tage stilling til uden udførlig vejledning af en uvildig person; det bør stadig efter en sådan vejledning være en voksen, der træffer afgørelsen, og ikke et barn, der bagefter skal stå med ansvaret for at have valgt 'forkert' og fortryde sit valg. I virkeligheden er valget for et barn i det tilfælde at vælge mellem mor og far, som de elsker lige højt, og det er et umuligt valg.

Man skal mere eller mindre tvinges til, som forældrepar i en skilsmisse, at lære at kommunikere på en ordentlig måde, først og fremmest om børnenes vilkår, men også i øvrigt. Der er ikke noget værre for børn efter en skilsmisse end forældre, der ikke kan tale sammen og ikke kan ses ved lejligheder, der

betyder noget for barnet. Det behøver ikke være fødselsdag eller konfirmation, det kan også dreje sig om en sportsbegivenhed eller lignende. Voksne mennesker skal eventuelt via vejledning eller terapi tvinges til at forstå, at de er nødt til at opføre sig voksent og modent, eftersom de har sat børn i verden, som er helt uskyldige i situationen.

Samtidig med at man fortæller børnene om beslutningen om skilsmisse, er det også vigtigt at fortælle dem, at de ikke har nogen skyld i bruddet. Børns første tanke er, at det må være deres skyld, når forældrene ikke ønsker at leve sammen mere, men det er *aldrig* børnenes skyld, og det har de mere end noget andet brug for at få at vide.

Hvis man bliver skilt, fordi man har fundet en ny kærlighed og ønsker at starte en ny familie, er det vigtigt at tale med børnene og forstå, at det ikke er dem, der ønsker en ny familie, og høre dem, hvad de forestiller sig ved dette nye liv, og hvilke ønsker de har til det. Det kan være hårdt for den forælder, der har fundet en ny partner, at høre, at barnet ikke ønsker at flytte med eller måske slet ikke ønsker samkvem, men det må være den konsekvens, man er tvunget til at leve med, når man vælger at ændre sit liv så radikalt. Ofte betyder valg af ny partner med efterfølgende skilsmisse, at man flytter meget langt væk fra det sted, hvor børnene er født og opvokset, og det almindelige er så, hvis man har fælles forældremyndighed eller et aftalt samkvem, at man tvinger barnet til at rejse fra den ene ende af landet til den anden, og ikke bare tilbringe mange timer alene i fly eller tog, men også være helt afskåret fra venner og fritidsinteresser, når man som delebarn opholder sig et helt andet sted. Det må være den voksne, der rejser frem og tilbage for at være sammen med sit barn, ellers må man finde en

løsning, hvor samværet begrænses til længerevarende ferieperioder. Under alle omstændigheder kan man ikke bare gå ud fra, at barnet skal tilpasse sig den voksnes nye behov for et andet liv, men må inddrage det i beslutningsprocessen og tage hensyn til dets ønsker, uanset om man er tilfreds med de ønsker eller ej.

Der er forsket meget i årsagerne til den stigende skilsmisseprocent, som efterhånden er nogenlunde lige høj i både protestantiske og katolske lande. Det hænger mindre sammen med religion, om man bliver skilt, end med velfærdssamfundet, der gør, at det ikke længere kræver en familie at klare sig, og med den stigende individualisering, der gør, at flere og flere ønsker et liv på deres egne præmisser uden at skulle underordne sig børns behov; det hænger også sammen med kvindernes frigørelse, som startede i 70'erne, og med den øgede levetid, der gør, at man lever længe nok til at nå to til tre ægteskaber. I 1800-tallet blev mennesker i gennemsnit ikke ældre end 55. Det indebar, at man var midt i livet, når man fik børn, og at det derefter gik ned ad bakke, og ikke mange nåede at fejre sølvbryllup. I vore dage oplever vi, at folk bliver skilt, når de når pensionsalderen, fordi de har en forventning om at leve så mange år endnu, at de ikke bare kan nå endnu et ægteskab, men også at virkeliggøre andre livsambitioner. Vi har andre krav til livet i dag.

Børn har brug for kærlighed, opmærksomhed og *tid*. Så i stedet for at se på en millimeterretfærdig fordeling af børnene mellem skilsmisserparterne, kunne man se på, hvem der har mest tid at give børnene i dagligdagen. Det er ikke nødvendigvis den forælder med den største bolig eller indtægt, der har mest tid til rådighed til samvær med barnet, men det, børn har brug for, er kærlighed, opmærksomhed og tid. Alle

materielle goder kommer i denne forbindelse i anden, hvis ikke i tredje række.

Glem alt om rettigheder og indse, at der er pligter og ansvar forbundet med at have sat børn i verden. Også den forælder, der ikke ønskede skilsmissem, har pligt til at samarbejde om børnenes opvækst i stedet for at bruge børnene til at føre et hævntogt over ekspartneren ved at sabotere samvær, komme med usande påstande og tale grimt om børnenes mor eller far til dem, når man er den, der har samværet.

Der er brug for, at forældre, der ønsker at blive skilt, tilside-sætter deres egne ønsker og behov og først og fremmest ser på barnets bedste.

Klaus Wilmann, formand for Børnerådet, siger: "Jeg vil opfordre til en bred diskussion om, hvad vi kan gøre for at hjælpe de børn i dag, der ikke har nogen steder at gå hen og næppe vil få opbakning i deres sag, så længe forældrene ikke ønsker at ændre praksis. For der er naturligvis meget, vi kan gøre, men det kræver en holdningsændring. En ændring, som indebærer, at vi ophører med at betragte børn som forældrenes ejendom og i stedet som selvstændige individer, der både føler og tænker. Den holdningsændring er forudsætningen for, at samfundet kan etablere tilbud, der kan bistå og rådgive børnene. At styrke børnenes position i skilsmisseforløbet er en følge af et ændret syn på børn og deres kompetencer. Vi skal erkende, at barnet har forstand på sine egne følelser, og at det gør sig tanker om, hvilket liv det ønsker. Men det, som er rigtigst for barnet, er ikke nødvendigvis det, forældrene, den ene eller dem begge, finder rigtigst for barnet eller for sig selv. Det kan være svært at udrede, og især når alle er voldsomt følelsesmæssigt berørt og derfor har vanskeligst ved at sætte sig i hinandens sted. I

den situation må samfundet tage vare om den svageste part, og det er barnet.”¹⁷

Forståelsen for barnets integritet, som mange voksne, der træffer beslutninger ud fra egne behov, har så svært ved at acceptere, udtrykkes på smukkeste vis af Kahlil Gibran i nedenstående digt, som desværre ikke findes i dansk oversættelse.

ON CHILDREN

By Kahlil Gibran

*“Your children are not your children.
They are the sons and daughters of Life’s longing for itself.
They come through you, but not from you.
And they are with you, yet they belong not to you.
You may give them your love, but not your thoughts, for they
have their own thoughts.
You may house their bodies, but not their souls,
For their souls dwell in the house of tomorrow which you cannot
visit, not even in your dreams.
You may strive to be like them,
But seek not to make them like you.
For life goes not backward nor tarries with yesterday.
You are the bows from which your children
as living arrows are sent forth.
The archer sees the mark on the path of the infinite,
and he bends you with his might
that his arrow may go swift and far.
Let your bending in the archer’s hand be for gladness;
For even that he loves the arrow that flies
so he loves also the bow that is stable.”*

17) <http://www.kristeligt-dagblad.dk/kirke-tro/skilsmisses-med-barnet-i-centrum>

Det er nødvendigt at forstå, som Gibran siger, at vores børn ikke tilhører os, de tilhører sig selv. De har deres egne tanker, som ikke er vores tanker; vi kan huse deres kroppe i vores hjem, men ikke deres sjæl, for deres sjæl dvæler i fremtiden, som vi end ikke i vore drømme kan besøge. Vi kan gøre vores bedste for at gøre dem flyvefærdige, men det gør vi ikke gennem stridigheder om en ret til dem, som vi ikke har.

Børns rettigheder

Heldigvis ser vi ikke mere på børn, som man gjorde på Jesu tid, hvor børn ikke ansås for at have nogen værdi. I den følgende fortælling ønsker ingen at tage ansvar for barnet, og ansvarsforflygtigelse er desværre noget, som også forekommer i vores tid og vores del af verden, når det drejer sig om børn og deres vilkår. Det vil være en alt for nem konklusion at sige, at denne historie foregår i Bangladesh og derfor ikke er relevant for vores måde at betragte børn eller mænds og kvinders roller på.

Hittebarnet

Folk stimlede sammen. Hvem bliver ikke nysgerrig, når man ser en folkemængde? Det er svært at gå forbi uden at få at vide, hvad det er, der sker.

Den store gruppe mennesker var samlet omkring et nyfødt barn. Han kunne være et døgn gammel eller måske bare en tre, fire timer. Han var sikkert blevet lagt i det bløde græs i vejkanten, før natten begyndte at lysne til dag. Det var nogle gadebørn, der først opdagede barnet.

"Et nyt gadebarn," sagde de. "Men han er alt for lille."

Der kom flere og flere mennesker til. Og tilskuernes alder steg, efterhånden som solen steg på himlen. Det var folk af alle slags, der lod sig tiltrække af mængden. Her var forbrydere og stakler, arbejdsløse og tiggere, kokke og embedsmænd. Der var gamle mænd med hvidt skæg. Nogle af dem var så gamle, at de var godt på vej til at forlade denne verden. Andre var mænd i deres bedste alder. Det

var som i en landsby. Fædre og sønner, ulve og ulveunger drak af den samme skål.

En råbte:

"Se, hvad den skøge har gjort!"

Gruppen bestod af mænd. Det var slet ikke til at få øje på en eneste kvinde, så mændene blev ved med at råbe, at det var en skøges barn. Men pludselig var der en, der sagde: "Hvorfor beskyldte en skøge for det? Det er mandens skyld!"

"Du kan ikke klappe med én hånd, du er nødt til at bruge dem begge. Er det ikke det, du vil fortælle os?" spurgte den anden.

Nogen lo. Der kom stadig nye tilråb:

"Lige meget hvad I siger, så er der ingen af dem, der vil tage ansvaret for, at de har moret sig."

"Hvordan kan man more sig, hvis man hele tiden skal tænke på konsekvenserne?"

Den sidste bemærkning måtte komme fra en filosof. Ingen så, hvem det var, men ordene blev hørt af alle. Nogen slog en latter op, andre kunne ikke lide det, der blev sagt.

Der kom flere folk til. Når to mennesker gik deres vej, kom der ti nye til. Man skulle tro, at de aldrig havde set et spædbarn før. Råbene svirrede i luften som sæbebobler. Det var ikke alt, hvad der blev sagt, der var lige fornuftigt eller morsomt.

En religiøs mand sagde: "Allah forbyder den slags!" Og så gik han videre.

Andre fordømte den, der havde lagt barnet i vejkanthen. Pludselig trådte en gammel mand ind i flokken. Han var på vej til markedspladsen. Der faldt lidt ro over mængden. Folk var på vagt, men de kunne ikke holde ud at tale og diskutere hele tiden. Den gamle mand virkede ophidset, da han sagde:

"Det stakkels uskyldige hittebarn, hvad har det gjort?"

"Ja, hvad har barnet egentlig gjort?" var der flere, der spurgte.

"Det er farens skyld," sagde en med høj stemme.

"Faren, hvem er det?" spurgte den gamle mand.

"Jeg mener, der er selvfølgelig en, der har ansvaret for, at barnet blev til," sagde ham med den høje stemme.

"Problemet løser sig, hvis bare faren melder sig," var der en, der råbte.

Nogen lo højt.

Den gamle mand blev vred over den løsslupne snak. Hans stemme skar igennem flokken, da han sagde:

"Brødre, vi må gøre noget for at hjælpe det uskyldige barn!"

"Naturligvis, naturligvis!" svarede flokken.

En ny mand trængte sig på. Han pressede sig igennem menneskemængden. Nogle blev irriterede, og latteren efter de sidste bemærkninger forsvandt. Da den nye endelig fik øje på årsagen til folks sammenstimlen, begyndte han at le højt og brovtende.

Barnet havde hele tiden ligget roligt og ubevægeligt. Han var pakket godt ind i et broderet tæppe, og det var umuligt at se, om han levede, og om hjertet bankede. Men da eftermiddagssolen ramte den lille bylt, gispede han, bevægede sig lidt og sparkede med benene. Det så ud, som om han sparkede dem alle sammen lige midt i ansigtet. Hans smukke hud skinnede i det klare solskinslys.

"Nej, hvor er han sød. Sikken en fin næse, han har. Han tilhører den rigtige race!"

Kommentaren måtte være kommet fra en student med forstand på den slags. Alles øjne rettedes mod ham.

"Hvis du ved noget om hans race, hvorfor prøver du så ikke at finde ud af, hvem der er hans forældre?" var der en, der spurgte.

"Ja, hvem er faren?"

Det tidligere spørgsmål blev taget op igen.

"Forældre eller ikke forældre. Problemet er, at barnet stadig ligger her, " sagde den gamle mand. "Brødre, nu må vi gøre noget

for barnet. Han lever. Det er en Guds skabning. Vi kan ikke lade ham dø."

"Gøre noget, hvem skal gøre noget?" lød det fra flere i flokken.

Så dukkede en politibetjent i uniform op.

"Hvad foregår her?" spurgte han og kiggede ned på jorden. "Åh, et barn! Bevar mig vel!"

De, der stod omkring den gamle mand, som ville hjælpe barnet, sagde:

"Så gør dog noget!"

"Alle mine børn er drenge," sagde den gamle.

"Havde det blot været en pige, så havde jeg straks taget hende med mig."

"Hvad forskel gør det, om det er en dreng eller en pige? Tag nu barnet," sagde en alvorlig stemme.

"Jeg havde gjort det med det samme, hvis det var en pige," sagde den gamle mand.

"Ja, tag ham nu. Din kone vil blive lykkelig."

"Vi har allerede seks børn. Seks sønner."

"Så gør det ingen forskel med en til."

"Godt," sagde den gamle mand og vendte sig om. "Lad mig gå hjem og spørge min kone."

Og så gik han sin vej.

Nu vendte mængden sig imod politibetjenten og råbte:

"Tag barnet med til politistationen!"

"Tage et spædbarn med på stationen? Nej, barnet burde på hospitalet ..."

"Men så bring det derhen."

"Jo men ..."

"Men hvad?"

"Vi må have opklaret det her. Vi må finde moren ... faren ..."

"Rigtigt. Vi må finde forældrene. Det er sikkert en af disse løstgængende kvinder, som har været sammen med en utro mand."

"Vi må opklare det," gentog politibetjenten.

Nu var det på tide, at der blev gjort noget. At der blev taget en beslutning.

Det er svært at sige, om politibetjenten forlod flokken, fordi han ville prøve at lede efter forældrene, eller om han gik, fordi han ville have ordre til, hvad han skulle gøre.

Ubevægelige døde kroppe bliver begravet. Men barnet her levede. Han gispede og græd og blev så stille igen.

Og folkemængden blev større og større. Folk havde fået et velkomment afbræk i hverdagen. Alle var lige nysgerrige. Hvis en eller anden havde fundet på at undersøge, hvad det var for en slags mennesker, der stimlede sammen, så ville svaret være, at der var folk af alle samfundsgrupper. Nu var der også nogle kvinder, som havde sluttet sig til. De så tavse på barnet og puttede en snip af deres sari i munden.

Til sidst råbte en høj stemme:

"Hvis en af jer er barnets far, så kom og tag barnet! Vær ikke bange, bare tag det! Tag barnet, og vi vil løfte dig i vejret og hædre dig og danse. Hvem har aldrig syndet? De fleste mænd har gjort det. Kom bare frit frem!"

Forsamlingen stod som forstenet. Ingen rørte sig ud af stedet. Ingen kom frem.

Så var der endelig en, der brød tavsheden og sagde:

"Der er forskel på at opføre sig som en mand over for en kvinde og på at opføre sig som en mand i et samfund. Lad os holde op med at diskutere det her mere."

Den aften gik solen ned som sædvanlig. Da den stod op næste morgen, var hittebarnet væk. Det eneste, der lå tilbage, var nogle rester af et broderet tæppe.

Hundene havde gjort deres pligt.¹⁸

18) Kirsten Borberg, Nils Hartman, Jens Raahauge "Med åbne øjne", tekster om børns rettigheder, Dansk lærerforening 1990

Kan det undre nogen, at børn ikke kan komme igennem med rettigheder, når voksne som i ovennævnte fortælling opfører sig så fejt, overfladisk og egoistisk?

Der er nok rigtig mange, der mener, at børn faktisk skal have rettigheder, og hvis nogen kunne have brug for rettigheder i tilværelsen, er det uden tvivl børn. Det er bare igen sådan, at man ikke bare skal have ret, man skal også kunne få ret, og det har børn meget svært ved. De er per definition de svage og har hverken erfaring eller viden til at få opfyldt deres rettigheder; det kræver, at voksne støtter dem og argumenterer for dem, og det er der desværre ikke tilstrækkeligt mange voksne, der gør, heller ikke i vores oplyste, nordiske lande.

I lighed med indførelse af Menneskerettighederne indførte man den 20. november 1989 Børnekonventionen, der består af 54 artikler (se side 204) som kan inddeles i fire hovedgrupper:

1. Børns grundlæggende rettigheder (mad, sundhed, bolig)
2. Børns ret til udvikling (skole, leg)
3. Børns ret til beskyttelse og
4. Børns ret til medbestemmelse

Alle lande undtagen to, nemlig USA og Somalia, har ratificeret FN's Børnekonvention, men det er ikke det samme som, at disse rettigheder er blevet indført i alle de lande, der har ratificeret konventionen, og ligesom med Menneskerettighederne kræver det i hvert eneste tilfælde, når man fremsætter et krav, at der skal være nogen, der er villig til at efterkomme det.

**"Konventionen siger:
(se artikel 1, 8, 12, 13, 14, 15)**

Alle personer under 18 år er børn – medmindre nationale love bestemmer noget andet.

Alle børn har fra fødslen ret til navn og nationalitet, samt så vidt, det er muligt, at være sammen med forældrene.

Alle børn har ret til at tænke og tale frit, samt til at få deres meninger taget alvorligt.

Virkeligheden er:

Børn i mange lande betragtes som voksne, når de er 10, 12 eller 15 år.

De kan blive gift, de skal arbejde, eller de kan blive soldater. Men ofte er de for unge til at være beskyttet af lovene, for eksempel af regler for arbejdsmarkedet.

Mange børn kan ikke få opfyldt deres rettigheder, fordi de mangler fødselsattest – og derfor ikke kan bevise deres identitet.

Mange nægtes skolegang, social hjælp eller juridisk hjælp, fordi de ikke har en fødselsattest.

Og det er ikke ualmindeligt, at børn må leve som statsløse flygtninge, fordi de nægtes ret til nationalitet selv i det land, hvor de er født.

De fleste børn i verden har ikke meget at skulle have sagt.

Alle børn har ret til at blive hørt af myndighederne, når der skal træffes beslutninger, som angår børn.

Myndighederne træffer beslutninger om forhold, der angår børns liv, uden at børnene bliver spurgt eller hørt.

Alle børn har ret til at søge og få informationer af alle slags.

I mange lande forbydes undervisning i andre religioner end den, der er almindelig i landet. Og mange børn påtvinges på den måde en religion. Børn, som tilhører etniske eller religiøse minoriteter, udsættes ofte for undertrykkelse og forfølgelse.¹⁹

Det nytter altså ikke meget at have og kende til rettigheder, hvis man ikke kan få dem opfyldt, og det kan man (børn) i mange lande stadig ikke.

Det må altså igen være en pligt og et ansvar, der påhviler staten eller andre øvrigheds personer eller forældrene at sørge for, at børn har et trygt liv og ikke på nogen måde lider overlast.

Det er nærliggende at mene, at børn skal have medbestemmelse i skilsmisssager og i sager om anbringelse uden for hjemmet, og der bør indføres rettigheder for børn, hvis forældre er fængslede.

Men igen, igen må det pointeres, at det ikke kan være børn, der skal gennemtrumfe nogle rettigheder, men modne voksne ledere i samfundet, der tager ansvar for, at børnene behandles således, at disse "rettigheder" bliver overflødige.

Vi måler altid et demokrati på, hvordan det behandler dets

19) Kirsten Borberg, Nils Hartmann, Jens Raahauge, "Med åbne øjne", tekster om børns rettigheder, Dansk lærerforening 1990, s. 10

minoriteter. Hvad med at måle det på, hvordan det behandler dets børn, det vil sige dets fremtid?

De fleste er tilbøjelige til at mene, at børn i Danmark har det godt i enhver henseende. Spørgsmålet er, om det er rigtigt, og om den indstilling i virkeligheden dækker over, at børns behov (rettigheder) ikke opfyldes.

I en spørgeskemaundersøgelse udført af Børns Vilkår og gengivet i Kristeligt Dagblad i februar 2015 udtaler en forælder: "Mine børn på seks og fire er trætte, når vi kommer hjem fra børnehaven. Vi har ofte kun de timer i døgnnet sammen, som handler om 'overlevelse', fordi alle er trætte. Jeg oplever, at de har brug for ro, gerne en halv times tv eller alene på værelset (hvis de har eget værelse), når vi kommer hjem, før de er klar til at være sammen igen. Jeg mangler generel føling med, hvordan de har det, hvad de tænker, mangler, at det er os som forældre, der primært former dem til små mennesker."

Børnefamilierne i dag føler ofte, at de ikke gør det godt nok, de føler, at de er pressede, og at det er arbejdsmarkedets skyld. Det er muligt, at arbejdsmarkedet kunne gøre nogle ting bedre, som for eksempel at være mere indstillede på deltidjobs, men i Danmark er et rekordhøjt skattetryk også med til at forhindre et mere fleksibelt liv for børnefamilierne. Når dette er sagt, har alle mennesker et valg og må spørge sig selv (eller barnet, hvis de er modige nok), hvad der er bedst for et lille barn. At være i institution 8-10 timer dagligt eller at nøjes med nogle få timer hver dag.

Man vælger at få børn – ser det som i ovenstående kapitel nærmest som en rettighed – og påtager sig dermed et ansvar for, at det lille menneske får den tid, kærlighed, omsorg og opmærksomhed, det har brug for. Det kan være, at det bety-

der, at man skal lægge sit liv om, så længe børnene er små, men så må man gøre det. Der er mig bekendt ingen, der kan håndtere et fuldtidsjob, en krævende karriere, intensiv træning i fritiden og frivilligt arbejde samtidig med, at man har små børn.

Opmærksomhed handler også om ikke at tage arbejde med hjem og sidde hele aftenen og weekenden foran computeren eller mobiltelefonen. Betydningen af at indføre mere hviletid kunne udfylde et helt selvstændigt kapitel; jeg påpeger bare her, hvor vigtigt det er for alle i en familie en gang imellem at lave ingenting eller bare gå en tur. Stress kommer af at ville alt for meget på én gang, det kan ingen holde til, men det kræver vilje til at erkende det og gøre noget ved det.

Når der er grund til at gøre opmærksom på nødvendigheden af ændringer i et liv med små børn, er det fordi, den mentale sundhed blandt børn og unge i Danmark er blevet markant dårligere på få år. Det ved vi fra en undersøgelse foretaget af SFI (Socialforskningsinstituttet): *"Børn og unge i Danmark - velfærd og trivsel 2014"*, hvori det rapporteres, at hver fjerde unge kvinde på 19 år i undersøgelsen udtaler, at hun har haft en psykisk lidelse, en ud af ti unge kvinder er blevet medicinsk behandlet for en psykisk lidelse og 7 procent har forsøgt selvmord. Dertil kommer den eksplosive stigning i antallet af børn, der får diagnosen ADHD og angst eller autisme. Man kan naturligvis ikke fremsætte nemme forklaringer, når det gælder sammenhængen mellem forældrenes travlhed og børnenes mentale trivsel, og i Norge og Sverige, hvor forholdene for børnefamilierne er langt bedre end i Danmark, slås man også med manglende mental trivsel. Men det ændrer ikke på, at det er u hensigtsmæssigt for små børn at blive passet i institution så mange af døgnets

timer, og at ansættelse af flere pædagoger i børnehaver og vuggestuer ikke løser problemet, kun reducerer det lidt.

Det er nødvendigt for både samfund, arbejdsmarkedets parter og forældrene at se børns vilkår mere i børnehøjde. Familiens liv bør, ikke mindst i de tidlige år, indrettes ud fra en prioritering af børnenes vilkår og ikke ud fra, hvad der passer bedst ind i ens karriereplaner.

Man vil altid kunne indvende, at der er enlige eller ubemidlede forældre, der er nødt til at aflevere barnet i mange timer hver dag, så de kan passe et arbejde, men også for disse forældre kunne tilværelsen lettes ved, at man fik mulighed for at ansætte nogen til at passe barnet i hjemmet uden den ulidelige støj fra mange børn på én gang, enten i de første to år af barnets liv eller som en miksordning mellem institution og hjem.

En af dem, der har skrevet mest om det nødvendige i at se på barnet med andre øjne, er den svenske børnebogsforfatter Astrid Lindgren.

Hun oplevede selv traumet ved som 19-årig at føde en søn anonymt på Rigshospitalet i København, sådan som hospitalet dengang gjorde det muligt for unge kvinder, der var "kommet i ulykke", og aflevere ham hos en plejemor i tre år, inden hun blev tvunget af omstændighederne til at hente ham hjem til sig i Sverige.

Hun beskriver, hvordan børn ikke kan være alene i verden; de må være hos nogen og kan ikke flyttes rundt, når de er helt små, for de kan ikke forstå, hvorfor de skal det. Netop sådanne flytninger oplever mange af nutidens børn i forbindelse med forældrenes skilsmisse.

I et ti siders langt brev til moderen til det plejebarn, der sammen med hendes egen søn blev passet af en dansk dame i

København, og som beder Astrid Lindgren også tage hendes dreng til sig, forklarer Astrid Lindgren hende, hvilken belastning det er for et lille barn at blive rykket op med rode. Hun fortsætter med at forklare moderen, at man skal acceptere, at man har et barn og være glad for det. "De bør og skal og kan og må tage Dem af Deres barn," fortsætter Astrid Lindgren. "Sådanne ting kan ellers få følger for hele livet."²⁰

I en artikel i et ugeblad udtalte fem kvinder sig om fem forskellige måder at være mor på: Man kan være i et fast parforhold som mor, være enlig mor, være "medmor" i et lesbisk forhold eller være "papmor" til partnerens børn af et tidligere forhold.

Er disse former for moderskab lige gode? Når man spørger mødrene, er svaret naturligvis ja, men man spørger aldrig børnene, og deres svar er de eneste interessante i den sammenhæng. Der er adoptivbørn, som er meget glade og taknemmelige for det liv, de har fået hos gode og kærlige adoptivforældre, men der er lige så mange, der fungerer dårligt, og som derfor spekulerer over, om de havde været lykkeligere hos deres biologiske forældre i deres oprindelige hjemland.

Adoptivforældres ægteskab er heller ikke nødvendigvis lykkeligt og kan ende i skilsmisse, og så får dette barn eller disse børn endnu et problem at slås med. En enlig forælder med en donor som far eller en enlig adoptivforælder kan risikere at dø fra barnet, og er der så et tilstrækkeligt finmasket familienetværk til at overtage opfostringen af et sådant barn?

Det savn og den længsel et barn, der ikke vokser op hos sine egne forældre, kan føle, udtrykkes meget præcist af Astrid Lindgren i bogen "*Mio, min Mio*":

Jeg var plejebarn hos tante Edel og onkel Sixten. Jeg kom til dem,

20) Jens Andersen, "*Denne dag et liv*", Gyldendal 2014, s. 119

da jeg var et år gammel. Inden da boede jeg på et børnehjem. Det var der, tante Edel hentede mig. Hun ville egentlig have en pige, men der var ingen, hun kunne få. Derfor tog hun mig. Selvom onkel Sixten og tante Edel ikke bryder sig om drenge. I hvert fald ikke når de bliver otte-ni år. De syntes, at der blev for meget larm i huset, og at jeg slæbte for meget skidt med ind, når jeg havde været ude og lege i Tegnérunden, og at jeg smed mit tøj alle vegne, og at jeg snakkede og grinede for højt. Tante Edel sagde altid, at det var en ulykkesdag, den dag jeg kom ind i huset. Onkel Sixten sagde ingenting. Jo, en gang imellem sagde han: "Hør du der, smut ud med dig, så jeg bliver fri for at se på dig."

Jeg var for det meste hos Benka. Hans far snakkede altid så meget med ham og hjalp ham med at bygge modelfly og satte mærker på køkkendøren for at se, hvor meget Benka voksede og sådan noget. Benka fik lov til at grine og snakke og smide om sig med sit tøj lige så tosset, han ville. Hans far elskede ham alligevel. Og alle drengene fik lov til at komme hjem til Benka og lege. Mig var der ingen, der måtte komme hjem hos, for tante Edel sagde, at her hos os vil vi ikke have sådan et farligt rend af unger. Det var onkel Sixten enig med hende i. "Vi har nok i det lille spektakel, vi har i forvejen," sagde han.

Somme tider, når jeg var kommet i seng om aftenen, lå jeg og ønskede, at Benkas far også havde været min far. Og så spekulerede jeg tit over, hvem der var min rigtige far, og hvorfor jeg ikke måtte være hos ham og min rigtige mor i stedet for på børnehjemmet og hos tante Edel og onkel Sixten. Tante Edel havde fortalt mig, at min mor døde, da jeg blev født. Hvem min far var, var der ingen, der vidste, sagde hun. "Men man kan jo nok regne ud, hvad han var for en sjuft," sagde hun. Jeg hadede tante Edel, fordi hun sagde sådan om min far. Måske var det sandt, at min mor døde, da jeg blev født. Men jeg vidste at min far ikke var nogen sjuft. Somme tider lå jeg og græd, fordi jeg savnede ham."²¹

21) Astrid Lindgren, "Mio, min Mio", Gyldendal 2015, s. 10-11

Hvis man er i tvivl om vigtigheden af at kende – eller helst vokse op med – begge sine forældre, om vigtigheden af at vokse op hos sin biologiske mor frem for en adoptivmor eller plejemor, om vigtigheden af at få tid, opmærksomhed og kærlighed nok i sin barndom, så spørg dig selv, om du meget gerne ville have været donorbarn, adoptivbarn, plejebarn, børnehjemsbarn, hvis du selv kunne have valgt. Hvis dit svar er ja, er alt godt. Hvis ikke, bekræfter du, at der er mere brug for at arbejde for børns øgede trivsel end nogensinde.

Retten til uddannelse/rettighedsskoler

Engang handlede det om at gøre noget, udrette noget, nu handler det om at være noget, være nogen.

Det ydre, prestigebetonede i ens uddannelse og det at kunne hævde sig over de andre bliver vigtigere end den egentlige lærdom, og det handler følgende eventyr om:

Noget

"Jeg vil være noget!" sagde den ældste af fem brødre. "Jeg vil være til nytte i verden; lad det være nok så ringe en stilling, kun at det er godt, det, jeg udretter, så er det noget. Jeg vil lave mursten, dem kan man ikke undvære! Så har jeg dog gjort noget!"

"Men noget alt for lidt!" sagde den anden broder. "Det, du gør, er så godt som ingenting; det er håndlangerarbejde, kan udrettes ved maskine. Nej, så hellere blive murer, det er dog noget, det vil jeg være. Det er en stand! Ved den kommer man ind under lavene, bliver borger, har sin egen fane og sin egen kro; ja, går det godt, kan jeg holde svende, blive kaldet mester, og min kone bliver mesterinde; det er noget!"

"Det er slet ingenting!" sagde den tredje, "det er uden for klasserne, og der er mange klasser i en by, langt over mesters! Du kan være en brav mand, men du er som mester dog kun, hvad man kalder "simpel"! Nej, så ved jeg noget bedre! Jeg vil være bygmester, træde ind på det kunstneriske, det tænkende, komme op til de højerestående i åndens rige; vel må jeg begynde nedefra, ja, jeg kan gerne sige det rent ud: Jeg må begynde som tømmerdreng, gå med kasket, skønt jeg er vant til at gå med silkehat, løbe for simple svende at

hente øl og brændevin, og de sige du til mig, det er graverende! Men jeg vil bilde mig ind, at det hele er en maskerade, det er maskefrihed! I morgen – det vil sige, når jeg er svend, går jeg min vej, de andre kommer ikke mig ved! Jeg går på akademiet, lærer at tegne, kaldes arkitekt – det er noget! Det er meget! Jeg kan blive højædel og velbyrdig, ja, lidt til både for og bag, jeg bygger og bygger, ligesom de andre før mig! Det er altid noget, man kan stole på! Det hele er noget!”

”Men det noget bryder jeg mig ikke om!” sagde den fjerde. ”Jeg vil ikke gå i kølvand, ikke være kopi, jeg vil være geni, være dygtigere end I alle tilsammen! Jeg skaber en ny stil, giver idéen til en bygning, passende for landets klima og materiale, landets nationalitet, vor tidsalders udvikling og så en etage til for mit eget geni.”

”Men når nu klimaet og materialet ikke duer!” sagde den femte. ”Det vil være slemt, for det har indvirkning! Nationaliteten kan også let blive så udvidet, at den bliver affekteret, tidsalderens udvikling kan lade dig løbe løbsk, som tit ungdommen løber. Jeg ser nok, at ingen af jer bliver egentlig til noget, i hvor meget I selv tro det! Men gør, som I ville, jeg skal ikke ligne jer, jeg stiller mig udenfor, jeg vil raisonere over, hvad I udretter! Der er altid noget galt ved enhver ting, det skal jeg pille ud og omtale, det er noget!”

Og det gjorde han, og folk sagde om den femte: ”Ham er der bestemt noget ved! Han er et godt hoved! Men han gør ikke noget!” – Men derved var han noget.

Se, det er kun en lille historie, og dog får den ikke ende, så længe verden står!²²

H. C. Andersens eventyr om ”Noget” ender heller ikke her, men fortsættelsen må læseren selv finde frem til. H. C. Andersen når nemlig i denne begyndelse på eventyret at få præciseret helt klart, hvor galt, det kan gå, hvis man tror, at man

22) H. C. Andersen, ”Noget”, Samlede eventyr og historier Bd II, Gyldendals Bogklub, Gyldendal 1985

er noget, hvis man ikke vil lære noget, og derfor ikke kan udrette noget.

Det næste er at spørge, om der virkelig skal være tale om rettigheder, medmindre man vil noget med uddannelse.

Det hjælper ikke at have mursten, hvis man ikke kan mure, eller at tro, at man kan nøjes med at have en videregående uddannelse. Den er ikke meget bevendt i et samfund, hvis der ikke er nogle andre, der kan det praktiske. Værst af de fem brødre er raisonneuren, der mener, at hans evaluering og kritik af andres arbejde og indsats er det mest betydningsfulde af alt. Ved himmeriges port til sidst må han sande, at der skal udrettes noget andet og mere her på jorden end at kritisere, hvis man skal have udrettet *noget*.

Hvis man ikke ved livets afslutning har bidraget med bare en enkelt mursten, har man ikke opnået noget. Ikke desto mindre er det den vej, vi er på vej ud af, når vi mener, at alle skal kunne komme i gymnasiet og på de videregående uddannelser. I sin yderste konsekvens betyder det, at der ikke er nogen til at fremstille mursten og til at mure med dem. Hvis alle vil starte på toppen med at være dommer over andres indsats, glemmer man, at alle evner og færdigheder skal udnyttes og anvendes, hvis helheden i et samfund skal opretholdes.

Hvis der overhovedet skal være tale om "ret til" uddannelse, skal både uddannelsen selv være meningsfuld og udbytterig, og den skal kunne anvendes bagefter til at udfylde en plads i samfundet og sætte den uddannede i stand til at klare sig selv.

Den svenske forfatter Astrid Lindgren beskriver i sin historie "*Pippi begynder i skolen*" skolen som en parodi, der skal vise, hvordan man *ikke* skal opføre sig i skolen, og det er trods

hensigten med udelukkende at more læseren ikke så svært at finde lighedspunkter med den moderne skole, vi kender.

I historien gælder det om at gå i skole, for ellers har man jo ingen ferier, men at gå der er ikke så let, for man skal opføre sig på en bestemt måde, tale til læreren på en bestemt måde og have nogle færdigheder i fag som regning.

Samtidig er skolefrøkenen meget nutidig i sin overdrevne forståelse for Pippis uopdragne adfærd og sin iver efter hele tiden at hitte på noget, børnene kan foretage sig, som ikke overdriver de krav, der stilles til dem.

Frøkenen i Pippis skole lader sig ikke mærke med, at Pippi bare tager en plads i klasseværelset selv og svarer uopdragent på et stillet spørgsmål, der skal teste hendes viden. Da Pippis støjende adfærd bliver for meget for frøkenen, gør hun stadig ikke noget ved det, men opgiver undervisning af eleverne i regning og lader dem tegne, hvad de vil i stedet.

Da frøkenen efter timen tager Pippi til side og siger til hende, at ingen pige, der opfører sig som hun, kan få lov til at gå i skole, svarer Pippi forbavset, at hun ikke var klar over, at hendes opførsel var uacceptabel, og at det ikke kan være meget anderledes, når ens mor er en engel og ens far er negerkonge i Afrika.

Selv hørte jeg til de børn, der elskede at gå i skole og lære noget, og som *ikke* syntes, at ferierne var det bedste ved at gå i skole, men jeg udgjorde et absolut mindretal. Frøkenen i skolen forventer en bestemt høflig adfærd af børnene, som de altså skal have lært hjemmefra, inden de møder op i skolen. Det har Pippi ikke lært, og hvor skulle hun have lært det? Men den undskyldning gælder ikke for moderne familier. Forældrene har selv været skoleelever, og dersom de ikke kender til almindelige færdselsregler for samvær mellem mennesker

i skolen og på arbejdspladsen, taler vi om flere generationers mangel på almindelig god opførsel. Man kan diskutere, om det ville være en fordel at afskaffe brugen af "du" og fornavn mellem elev og lærer; i hvert fald har vi kunnet konstatere, at lærernes autoritet er mere eller mindre forsvundet, og at den manglende respektfulde tiltale meget vel kunne være en del af forklaringen. Somme tider stilles det djævelske spørgsmål, om lærerne egentlig ønsker den autoritet og respekt, som i gamle dage skabte ro i klassen og mindre indblanding fra forældrene, eller om de foretrækker den nemmere løsning, som det er at være bonkammerat med alle. At være populær er vigtigt for de fleste, men er det det, man først og fremmest skal stræbe efter som underviser?

I Danmark har vi undervisningspligt, ikke skolepligt, og den pligt går begge veje. Det er både staten, der har pligt til at sørge for gratis undervisning af børn fra første til tiende klasse, og børnene, der har pligt til at blive undervist. Det sidste er forældrenes ansvar at opfylde. I historien om Pippi Langstrømpe beskriver Astrid Lindgren skolen som et sted, hvor man kan få lov til at lade være med at lære noget, hvis man opfører sig som Pippi; hvis man som skole opgiver at lære alle elever tilstrækkeligt meget til, at de kan forlade skolen med et tilstrækkeligt godt gennemsnit til at blive erklæret egnede til videre uddannelse, er man med til at skabe et samfundsproblem senere hen, som det er meget svært at rette op på.

Pippi pointerer i historien om skolegang retfærdighed frem for alt, ikke rettigheder. Går man i skole, får man ferie, går man ikke i skole, får man ingen ferier. Det er retfærdighed, der kan forstås af enhver.

Alle vil være enige i, at viden og uddannelse er en god ting

for alle børn, men hvor mange vil tilslutte sig, at skoler skal være "rettighedsskoler", og hvor mange kender overhovedet til begrebet?

Disse skoler blev indført i England i 2004, og der er i Storbritannien nu 3222 sådanne rettighedsskoler. I Skåne i Sverige har man i 2013 oprettet en sådan skole, og i Danmark blev en rettighedsskole oprettet i 2014 på en etårig forsøgsbasis. Den hedder Langelinieskolen og ligger på Østerbro i København.

En UNICEF rettighedsskole forener elever, forældre, lærere og andet personale i et fællesskab, der er baseret på alle de gode værdier, der står i FN's Børnekonvention.

Der er tale om skoler, der har som formål at oplyse børnene om konventionen og forbedre det faglige niveau, engagement og trivslen blandt eleverne. Desuden håber man med denne form for skole på formindsket mobning.

Skolen er baseret på rummelighed, respekt, tryghed, engagement og ansvarsfølelse på en meget konkret måde, så værdierne bliver mere end bare ord.

Eleverne bliver taget med på råd. De bliver hørt og taget alvorligt. Synes de for eksempel, at skolen er et trygt sted at være? Også toiletterne? Og cykelkælderen? Ved de, hvilke muligheder de har, hvis deres forældre skal skilles? Eller hvis deres mor eller far bliver alvorligt syg?

På en UNICEF rettighedsskole gør de.

Børnekonventionen har fire principper:

1. Børns grundlæggende rettigheder (ret til mad, ret til bolig, ret til sundhed).
2. Børns ret til udvikling (ret til undervisning, ret til leg, ret til fritid, ret til at søge information).
3. Børns ret til beskyttelse (mod diskrimination, mod delta-

- gelse i krig, ret til beskyttelse mod vold).
4. Børns ret til medbestemmelse (ret til ytringsfrihed, ret til medindflydelse, ret til deltagelse).

Ligesom ovenfor bliver man nødt til at spørge, om ikke også disse "rettigheder" med fordel kunne udskiftes med pligter fra statens, det vil sige de voksnes side. Hvad skal børn stille op med at kende og fremføre rettigheder, hvis de ikke kan få dem gennemført? Og hvordan bliver børn som voksne, hvis de kun har lært at fremføre egne rettigheder, men ikke føler sig forpligtet over for andre – til at begynde med andre børn, senere andre voksne, inklusive deres forældre?

Mange lærere oplever i stigende omfang, at eleverne ikke respekterer lærerens viden, erfaring og autoritet. Vi forudsætter her, at læreren er i besiddelse af alle tre dele. Hvordan forestiller man sig, at en Børnekonvention, der udelukkende har fokus på børns rettigheder, skal rette op på det?

Lærerne på rettighedsskolerne pointerer ganske vist, at det er en del af opgaven at gøre det klart for eleverne, at det at have en rettighed ikke er det samme som at få det, som man vil have det, og at lærerne også skal lære nyt, men argumentet halter. Hvis man fremfører en rettighed og mener, at man med en Børnekonvention i ryggen har belæg for kravet, så svarer det jo til, at man vil have sin vilje gennemtruffet.

Det er klart, at fornuftige skoler og lærere med fordel kan tage eleverne med på råd der, hvor det er hensigtsmæssigt, således at eleverne føler, at de har indflydelse på deres skoledag, men man falder alt for let i den politiske korrekthedsfælde, hvis man ikke tør lære eleverne, at *ret* modsvares af *pligt*, og at rækkefølgen helst skal være omvendt.

Lederen af det danske forsøg mener ikke, at en rettigheds-

skole er en demokratisk luksus i et velbjerget norden, hvor skolelove, læreplaner, børnetelefoner, børneråd, børneombudsmand, elevorganisationer og meget andet i forvejen viser børn og unge respekt og giver dem indflydelse på deres eget liv og sikkerhed mod krænkelse og vold, og begrundet det med, at selvmordsfrekvensen i de nordiske lande ikke er specielt god. Det er rigtigt, at børn, der materielt på ingen måde lider nød, ikke nødvendigvis har det godt, men spørgsmålet er, om det at kende sine rettigheder, der kan vise sig at være uigennemførlige, retter op på dette forhold. "De, der kender deres rettigheder og ved, hvad de kan være med til at bestemme, får en bedre fremtid end de, som ikke kender dem," siger en elev på rettighedsskolen, men de kan jo også få en vanskeligere fremtid. Er det altid lykken at pukke på sin ret?

Børn trives ved at få kærlighed, opmærksomhed og tid og dermed den omsorg, der er med til at bibringe dem forståelse af omsorg for andre i stedet for at mobbe. Hvis der ikke er kærlighed, opmærksomhed og tid til rådighed i hjemmet, børnehaven og skolen, hjælper alverdens konventioner ikke de børn, der er udsatte.²³

Det er helt berettiget at tale om børns ret til ikke at blive mobbet. Der er heldigvis kommet en meget stor fokus på den mobning, der desværre stadigvæk finder sted, en fokus, der ikke mindst skyldes Kronprinsesse Marys indsats. Men det er stadig de voksnes ansvar at sørge for, at børn ikke mobbes i børnehaver og skoler, og det er de voksnes ansvar at lære deres egne og andres børn, at det ikke er i orden at mobbe eller medvirke til mobning; den skade, det gør ved et menneske at blive mobbet, er i mange tilfælde uoprettelig og forfølger den pågældende resten af livet.

Også børn skal lære, hvad næstekærlighed indebærer. Li-

23) Berlingske Tidende 25.1.2014

gesom et barn selv gerne vil behandles venligt og imødekommende af andre, skal det være indstillet på at møde andre børn (og voksne) med den samme imødekommende venlighed, uanset om det drejer sig om et barn, man ikke bryder sig om. Man kan ikke tvinges til at synes lige godt om alle andre mennesker, men man kan godt tvinges til at behandle andre med respekt og venlighed, og dette kan man lige så godt lære som barn, for det bliver krævet af en som menneske livet igennem.

Retten til arbejde

Dette eventyr har jeg for mange år siden fået af en kollega, som syntes, at jeg i min arbejdsindsats havde hønenes rolle.

Forhåbentlig afslører læsningen den dybere pointe i eventyret, også hvad angår rettigheder og krav.

En ny udgave af eventyret om hønen og hvedekornet

Et gammelt, engelsk eventyr om den lille høne og hvedekornet i en helt ny udgave:

Der var engang en lille høne, som gik rundt og hakkede i hønsegården. Da den fandt et hvedekorn, kaldte den på sine kammerater og sagde: "Hvis vi sår dette hvedekorn, vil vi få mel og kan bage brød, som vi kan spise. Hvem vil hjælpe mig?"

"Ikke jeg," sagde koen.

"Ikke jeg," sagde anden.

"Ikke jeg," sagde grisen.

"Heller ikke jeg," sagde gåsen.

"Så gør jeg det selv," sagde hønen og såede hvedekornet. Det voksede og blev til et stort, modent hvedeaks. "Hvem vil hjælpe mig med at høste hveden?" spurgte hønen.

"Ikke jeg," sagde anden.

"Det er uden for mit arbejdsområde," sagde grisen.

"For mig ville det være en degradering," sagde koen.

"Jeg vil ikke miste min arbejdsløshedsunderstøttelse," sagde gåsen.

Hønen høstede selv sit hvedeaks, og tiden kom, da hun skulle bage brød.

"Hvem vil hjælpe mig?" spurgte hun.
"Jeg tager ikke overarbejde," sagde koen.
"Jeg mister min støtte fra bistandskontoret," sagde anden.
"Jeg har aldrig lært at bage brød," sagde grisen.
"Hvis kun jeg skal hjælpe til, er det diskriminering," sagde gåsen.
Så bagte hønen selv sit brød. Lækkert så det ud, og alle ville have andel i det.

"Nej, jeg spiser mit brød selv," sagde hønen.
"Profitjæger," råbte koen.
"Kapitalistlakaj," skreg anden.
"Jeg kræver min retfærdige andel," sagde gåsen.
Grisen var så forbitret, at den kun kunne grynte.
Så malede de plakater med teksten: "Ned med al udbytning! Lighed og broderskab!" De marcherede rundt om den lille høne med plakaterne og råbte slagord og slemme ting.

Så kom en repræsentant for regeringen og LO og sagde til den lille høne: "Du må ikke være så grådig!"

"Jamen, jeg har arbejdet og fortjent brødet selv," sagde hønen.
"Akkurat," sagde regeringsrepræsentanten, "det er det vidunderlige ved vort frie system. Alle i hønsegården kan tjene så meget, de vil, men i henhold til vort demokratiske udligningssystem skal alle produktive arbejdere dele med dem, som ingenting bestiller."

Og sådan blev det.

Alle blev lykkelige og glade, og den lille høne gik omkring og klukkede: "Jeg er så taknemmelig, jeg er så taknemmelig."

Men kammeraterne undrede sig over, at hun aldrig mere bagte brød.

Med dette eksempel på arbejdsforholdene i verdens lykkeligste land kan vi gå videre og spørge:

Er det ikke en menneskeret at have et arbejde og kunne for-

sørge sig selv og sin familie? Jo, sådan burde det være, men det er det ikke, og så er det igen nødvendigt at se på, om det nytter at fremsætte en sådan rettighed.

Pligten til at arbejde og bidrage til det samfund, man er en del af, efter evne, er i rettighedstyranniet blevet erstattet af et krav. I et kristent luthersk samfund som det danske har det ellers været god latin, at man skal udføre sit daglige arbejde til gavn for næsten, at man skal gøre sig umage med sit arbejde, og at dovenskab er en last, ikke en dyd, sådan som det i et vist omfang er blevet det.

Spørgsmålet er, om arbejde er en ret eller en pligt? Ingen vil tænke på rettigheder, når der er tale om slaveri, tvangsarbejde eller hoveri, men det faldt altså heller ikke adelen ind i en række lande, at arbejde skulle være en mulighed for dem, endsige en ret.

I socialistiske lande, for eksempel i det tidligere Østeuropa, var arbejde en rettighed; alle havde arbejde, selvom mange var på arbejde uden anden funktion end at være til stede. Man skulle bare som en del af samfundets ideologi være en del af arbejdsstyrken. Man kunne i de lande ikke selv vælge job eller uddannelse, men måtte tage den uddannelse, man blev tildelt, uden hensyntagen til evner og interesser, og bagefter blev man anbragt i et job.

Kort efter murens fald, hvor tingene endnu ikke var blevet ændret, oplevede jeg i Ungarn, hvor jeg arbejdede med EU-projekter, at der på et vekselkontor var fem personer ansat til at ekspedere en veksling af danske kroner til forint. De ekspederede ikke fem kunder ad gangen. Hver kunde blev ekspederet af alle fem. Først skulle kunden fremføre sit valutaønske til den første medarbejder, dernæst slog den anden medarbejder op i en bog for at tjekke udseendet af danske

pengesedler, derefter udarbejdede en tredje medarbejder en vekselkurs, hvorefter den fjerde medarbejder udfærdigede en kursseddel, og den femte medarbejder udbetalte valutaen. På den måde kan man beskæftige alle i et samfund, men ingen kapitalistiske samfund ønsker formodentlig at kopiere modellen for at skaffe jobs.

I vores dage er retten til arbejde slået fast som en menneskeret. Hvordan er det kommet dertil? Og hvordan kan man påberåbe sig retten til arbejde samtidig med, at man er uvillig til at tage de jobs, der findes, og som man ville kunne forsørge sig selv med? Er det retten til bestemte, interessante jobs, der er blevet en menneskeret?

Det er blevet almindeligt at tale om, at "det skal kunne betale sig" at tage et arbejde; betale sig i forhold til at hæve en overførselsindkomst, menes der. Hvorfor skal det kunne betale sig at arbejde og forsørge sig selv og sin familie? Hvis der ikke var noget, der hed overførselsindkomster, ville enhver være nødt til at klare sig så godt, de kunne, med det arbejde, de kunne få, til den løn, de kunne forhandle sig frem til på baggrund af deres kvalifikationer. Tankegangen om, at det skal kunne betale sig at arbejde sammenholdt med de offentlige ydelser, man kan få i stedet er en luksusholdning, der igen er baseret på rettighedstænkning, i stedet for at være baseret på ansvar for eget liv, hvis man hører til de mennesker, der ikke på grund af sygdom har brug for samfundets hjælp. Det er blevet en del af rettighedstænkningen, at man kan sige nej til at tage et arbejde, som man lige så godt kunne leve af, som man kan leve af understøttelsen, men som enten ikke anses for tilstrækkeligt prestigefyldt, er for anstrengende for folk, der ikke har rørt på sig i årevis, eller som kræver en transporttid, som man heller ikke mener, at man skal kun-

ne acceptere. I mange andre lande er man nødt til at flytte eventuelt til en anden by for at få arbejde, og vi oplever i disse år, hvor mange østeuropæere, der er villige til at flytte til Danmark i en kortere eller længere periode, for at udføre et arbejde, som danskere afslår at påtage sig. Samtidig skældes der ud over, at virksomheder flytter deres produktion til udlandet, hvilket bestemt også er et problem, men måske er det nemmere på mange måder at flytte en produktion end at flytte arbejdskraften til Danmark. I stedet for at være fokuseret på sine rettigheder kunne man prøve at forstå, at hvis flere påtog sig et job, uanset om det kan "betale sig" eller ej, ville det kræve færre penge til forsørgelse; penge, som der er hårdt brug for til syge og gamle.

Det er også udtryk for den samme egoistiske rettighedstænkning, når man inden for visse brancher i det offentlige kan slippe af sted med "øv-dage", der på almindeligt dansk betyder "jeg gider ikke gå på arbejde i dag" – eller "jeg må holde fri et antal dage, hvis min løn for det, jeg laver, skal kunne svare sig". Hvordan er det kommet så vidt?

I vores vestlige, kapitalistiske samfund kan man ikke sikre, at de borgere, der er opdraget til at tage et arbejde, også kan få et job, når de behøver det. Der er økonomiske kriser og strukturændringer, der forhindrer fuld beskæftigelse, og det er nok illusorisk at forestille sig, at det nogensinde vil blive anderledes. Med FN's Menneskerettighedserklæring er retten til arbejde blevet en del af en ideologisk plan; men er retten til arbejde virkelig en absolut værdi eller skal man se på, om arbejde er noget, der har en positiv effekt på et menneske uanset hvilket samfund, det lever i?

Når mennesker mister deres job eller går på pension, er det sjældent positive vendinger, der anvendes. De siger: "jeg mi-

stede mit job", "jeg faldt for aldersgrænsen," "jeg måtte gå af", "jeg tog min afsked"; der bødes lidt på det ved at bruge vendinger som "jeg blev fritstillet", eller de "frigjorte", som filmproduceren Erik Clausen så humoristisk udtrykker det, men situationen ses ikke som frihed, men som tab af en værdi.

Vores identitet er bundet til vores job, og når vi ikke længere har jobbet, har vi heller ikke nogen identitet. Der er naturligvis også et økonomisk tab, medmindre man har haft mulighed for en fordelagtig pensionsopsparing. Arbejdsløse og pensionister mangler også noget at stå op til, en struktur på dagene, som de har været vant til, og man mister sit sociale netværk, kollegerne, når man holder op med at arbejde. For mange, især mænd, er tabet af identitet lig med tabet af betydning, og hvem er man så, når man ikke "er" sin stilling på arbejdsmarkedet?

Mennesker har behov for tryghed, både fysisk og socialt, for samfølelse og social sammenhæng samt behov for at være accepteret. De fleste synes også, at det er vigtigt at have mulighed for selvrealisering og for at lære og opdage nye ting.

Mange af disse behov opfyldes for mange mennesker i deres arbejde, og hvordan skal de få dem opfyldt, hvis de ikke kan finde et job? Eller ikke ønsker at finde et job?

Alle bør have mulighed for at føle sig som nyttige og nødvendige medlemmer af et samfund, så noget skal nytænkes i de samfund, hvor lønarbejde, ikke mindst ufaglært arbejde, forsvinder mere og mere.

Hvis man igen vender det om og ser på, hvad der skal til, for at alle, der er i stand til at påtage sig et arbejde fysisk og psykisk, også gør det, så er det nødvendigt at fastslå, at der skal være nogen, der har ansvaret og forpligtelsen til at sørge

for, at det er sådan. Her er det ikke nok at mene, at det er staten eller "samfundet", der har denne forpligtelse, for det er faktisk både staten, erhvervslivet og den enkelte selv, der deler dette ansvar.

Staten må sørge for, at der er tilstrækkeligt mange jobs til rådighed inden for den størrelse offentlig sektor, samfundet har råd til, samt sørge for den nødvendige uddannelse og omskoling af mennesker, så de bliver kvalificerede til at påtage sig de jobs, der er til rådighed. Endelig er det statens opgave at sørge for, at virksomheder har vilkår, der gør det attraktivt for dem at bibeholde deres virksomhed og dermed arbejdspladser i landet. En politiker udtalte for et par år siden, at den største fejl, der var begået med hensyn til tab af arbejdspladser, havde været at flytte produktionsarbejdspladser til udlandet, og at man burde arbejde på, at netop disse arbejdspladser kom tilbage til Danmark. Ikke alle kan tage en akademisk uddannelse, og der har i alt for mange år manglet jobs til de mennesker, der har meget lidt uddannelse. Mange mennesker, der ikke er i stand til at tage en videregående uddannelse, er rigtig godt tilfredse med at have et enkelt arbejde, der ikke kræver store og vanskelige analyser og akademisk viden, og deres muligheder for at finde beskæftigelse er år for år blevet forringet. Her er en stor opgave at løse for staten og erhvervslivet. Det kan ikke betale sig, vil indvendingen være, arbejdslønnen i Danmark er alt for høj til, at det kan betale sig at beholde sådanne arbejdspladser. Betale sig for hvem? Man skal ikke bilde sig ind, at der ikke er omkostninger forbundet med at have et stort antal mennesker uden for arbejdsmarkedet, som så eventuelt tvinges til at leve af overførselsindkomster. Det er vel heller ikke irrelevant at nævne den faktor, der hedder menneskeværdig-

hed. Hvilket samfund kan tillade sig at have en stor gruppe arbejdsduelige mennesker, som ingen har brug for?

Det er faktisk nedladende over for andre mennesker at anbringe dem på en overførselsindkomst i stedet for at tilbyde dem et arbejde; det svarer til at sige, at vi ikke har brug for dig, at vi ikke regner med, at du kan noget, som vi kan bruge. Janteloven, når den er værst.

Alle kan bidrage med noget, og hvis der er vilje til at finde frem til, hvad også handikappede og psykisk syge kan bidrage med, vil både samfundet og de pågældende få et bedre liv.

Som forfatteren Elsebeth Egholm i en klumme i et ugeblad gør opmærksom på, så er unge med skizofreni også først og fremmest mennesker, der gerne vil bruges på arbejdsmarkedet i det omfang, de kan magte, og at der er brug for en større indsats her. Elsebeth Egholm er tilknyttet projektet "Morfeus", som går ud på at få unge med skizofreni ud på arbejdsmarkedet eller i uddannelse. Hun skriver: "Engang blev disse unge bare parkeret på en førtidspension, forsynet med medicin og stort set overladt til sig selv. Sådan er det ikke længere, og selvom man nok kan diskutere, om der nu bliver stillet for store krav til de sindslidende, så har projekt Morfeus vist sig at være en stor succes. De unge med diagnosen skizofreni har over en bred kam ønsket at komme videre i livet og blive matchet med nogen på arbejdsmarkedet. Og erhvervsliv og offentlige institutioner har taget godt imod dem. Alt sammen i et forsøg på at få de unge i gang og få afstigmatiseret sygdommen." Pigen, som Elsebeth Egholms klumme handler om, havde et stort ønske om at komme til at arbejde i en boghandel; hun fik ønsket opfyldt og har som næste drøm i livet at læse litteraturhistorie.²⁴

Erhvervslivet, det vil sige virksomhederne, skal inddrages

24) Ugebladet Søndag, Synspunkt af Elsebeth Egholm, 24.8.2015

i debatten, for de er en del af samfundet og kan som denne del ikke unddrage sig ansvaret for, at så mange, som det overhovedet er muligt, er i beskæftigelse. Virksomhederne benytter enhver lejlighed til at sige, at de mangler arbejdskraft, og at denne må bringes ind fra udlandet, hvis de skal kunne fortsætte deres virksomhed, men viljen til at tage for eksempel elever og lærlinge kan ofte ligge på et meget lille sted, og hvorfra skal fremtidens kvalificerede arbejdskraft så komme? Hvis vilkårene for virksomhederne, når det gælder om at ansætte elever, er for uhensigtsmæssige, fordi det er for dyrt at have lærlinge på skole i så lang tid, eller fordi sygefravær koster for meget, så må der sættes ind for eksempel lovgivningsmæssigt, så det bliver mere attraktivt at ansætte unge under uddannelse.

Samtidig med at der fra politisk side tales om, at det skal kunne betale sig at arbejde, trives sort arbejde og frivilligt arbejde i bedste velgående, og ingen af kategorierne synes at mangle villig arbejdskraft. I tilfældet med sort arbejde, som unddrager samfundet mange milliarder hvert år i form af manglende skattebetaling, burde det ses af alle danskere som noget amoralsk, kriminelt og dermed helt uacceptabelt, men tværtimod synes 62 procent af adspurgte danskere, at det er ok. Dermed siger de, at de også selv enten udfører eller køber sort arbejde og på den måde sparer skatte kroner og må acceptere, at man ikke kan kræve erstatning, hvis det udførte arbejde ikke holder kvaliteten. Noget er gået skævt i opfattelsen af ret og rimeligt, og hvad angår moral og umoral, og når det er så udbredt, som tilfældet er, bliver det svært at ændre på. Selv i et land som USA, hvor skatten er meget lav, trives sort arbejde i bedste velgående, så argumentet med, at sort arbejde skyldes de høje skatter, holder ikke.

Når det gælder frivilligt arbejde, kan man ikke tale om, at nogen udfører et arbejde, der normalt ville indbringe en månedsløn. Der er mest tale om pensionister, der på deltid arbejder i genbrugsbutikker eller i hjælpeorganisationer eller i familien, og de mange, der frivilligt hjælper i sportsklubberne og dér yder en enorm indsats.

Der er med andre ord ikke tale om, at mennesker ønsker at være passive, og vi er måske nødt til at gennemtænke hele arbejdsbegrebet på ny i den meget forandrede verden, vi lever i.

Den tyskfødte filosof Hanna Arendt (1906-1975) arbejder med et tredelt arbejdsbegreb. Hun inddeler i: "Arbejde (labour), som knytter sig til menneskets biologiske processer – at skaffe og indtage føde, at føde børn, at passe børn, at blive gammel og blive passet. Arbejdet knytter sig til livsopretholdelsen. Arbejde er det, der knytter mennesket til naturen, og arbejde er det dyriske element i os.

Frembringelse (work) er den aktivitet, gennem hvilken mennesket skaber kunstige ting. Det kan være nyttige teknologier og kunst.

Handlingen (action) er den aktivitet, der foregår direkte mellem mennesker uden at have ting eller omstændigheder mellem sig. Handlingen er noget, der foregår mellem individer. Handling er udviklingen af den frie tanke, meningsudveksling, dannelse af værdier og kultur og politisk handling.

Ifølge Hannah Arendt er det moderne teknologiske samfund kendetegnet ved, at handlings- og frembringelsesaktiviteter bliver nedvurderet i forhold til arbejdsaktiviteten, hvilket er et led i den fremadskridende lighedsideologi."

Dette synspunkt kan hun meget vel have ret i, da det er begrebet arbejde, der hele tiden er gået i retning af, at vi skulle

være stillet lige med hensyn til indkomst, bolig, levestandard med videre, og denne ligestilling fremkommer ikke som meningsudveksling eller politisk handling. Frembringelse af teknologi og kunst giver heller ikke mennesker den materielle lighed, som der hele tiden tilstræbes, og dermed kan det ikke undgås, at alle fremsætter krav (ret til) højere og højere løn og bedre og bedre vilkår. Måske ville det være en bedre idé at opvurdere handlings- og frembringelsesaktiviteter og at indse, at den totale lighed i udgangspunktet ikke er mulig og derfor tidsspilde at stræbe efter.

Ved at styrke det kreative i mennesker, først og fremmest i uddannelse, vil flere og flere være i stand til og interesserede i at starte egen virksomhed for at kunne fremstille og sælge deres idé. Det behøver ikke være et konkret produkt, der er udgangspunktet for en iværksættervirksomhed, det kan også være en metode, en løsning på et problem eller former for udsmykning.

I højtudviklede lande er der god mening i at styrke den kreative aktivitet; udfordringen er, at man samtidig skal finde beskæftigelse til de borgere, der ikke har mulighed for at udfolde sig inden for teknologi og kunst.

Retten til bolig

H.C. Andersen gør os i eventyret opmærksomme på, at vi ofte reagerer for sent, når det gælder om at passe på det, der er for svagt til at overleve ved egen kraft.

Vi har fokus på det, vi selv synes er vigtigt, og glemmer at være næstekærlige, når der er brug for det. Det er der i meget høj grad tale om, når det drejer sig om hjemløshed.

Gaaseurten

Nu skal du høre!

Ude på landet, tæt ved vejen, lå et lyststed; du har bestemt selv engang set det! Der er foran en lille have med blomster og et stakit, som er malet; tæt herved på grøften, midt i det dejligste grønne græs, voksede en lille gåseurt; solen skinnede lige så varmt og smukt på den som på de store, rige pragtblomster inde i haven, og derfor voksede den time for time. En morgen stod den ganske udsprunget med sine små, skinnende hvide blade, der sidder som stråler rundt om den lille gule sol indeni. Den tænkte slet ikke på, at intet menneske så den der i græsset, og at den var en fattig, foragtet blomst; nej, den var så fornøjet, den vendte sig lige imod den varme sol, så op i den og hørte på lærken, som sang i luften.

Den lille gåseurt var så lykkelig, som om det var en stor helligdag, og så var det dog en mandag; alle børn var i skole; mens de sad på deres bænke og lærte noget, sad den på sin lille, grønne stilk og lærte også af den varme sol og alt rundt omkring, hvor god Gud er, og den syntes ret, at den lille lærke sang så tydeligt og smukt alt, hvad den i stilhed følte; og gåseurten så med en slags ærbødighed

op til den lykkelige fugl, der kunne synge og flyve, men var slet ikke bedrøvet, fordi den selv ikke kunne det.

"Jeg ser og hører jo!" tænkte den. "Solen skinner på mig og vinden kysser mig! Oh, hvor er jeg dog blevet begavet!"

Inden for stakittet stod så mange stive, fornemme blomster; jo mindre duft de havde, des mere knejsede de. Pionerne blæste sig op, for at være større end en rose, men det er slet ikke størrelsen, som gør det! Tulipanerne havde de allersmukkeste kulører, og det vidste de nok og holdt sig så ranke, for at man endnu bedre kunne se det. De lagde slet ikke mærke til den unge gåseurt udenfor, men den så des mere på dem og tænkte: "Hvor de er rige og dejlige! Ja, dem flyver den prægtige fugl ned til og besøger! Gud ske lov, at jeg står så nær herved, så kan jeg dog få den stads at se!" og lige idet den tænkte det, "qvirrevit!", der kom lærken flyvende, men ikke ned til pioner og tulipaner, nej, ned i græsset til den fattige gåseurt, der blev så forskrækket af bare glæde, at den vidste slet ikke mere, hvad den skulle tænke.

Den lille fugl dansede rundt omkring den og sang: "Nej, hvor dog græsset er blødt! Og se, hvilken sød lille blomst med guld i hjertet og sølv på kjolen!" Den gule prik i gåseurten så jo også ud som guld, og de små blade rundt om var skinnende hvide.

Så lykkelig som den lille gåseurt var, nej, det kan ingen begribe! Fuglen kyssede den med sit næb, sang for den og fløj så igen op i den blå luft. Det varede bestemt et helt kvarter, før blomsten kunne komme sig igen. Halv undselig og dog inderligt fornøjet så den til blomsterne inde i haven; de havde jo set den ære og lyksalighed, der var vederfaret hende, de måtte jo begribe, hvilken glæde det var, men tulipanerne stod nok engang så stive som før, og så var de så spidse i ansigtet og så røde, for de havde ærgret sig. Pionerne var ganske tykhovedede, bu! Det var godt, at de ikke kunne tale, ellers havde gåseurten fået en ordentlig tiltale. Den stakkels, lille blomst

kunne nok se, at de var ikke i godt humør, og det gjorde den så inderligt ondt. I det samme kom der inde i haven en pige med en stor kniv, så skarp og skinnende, hun gik lige hen mellem tulipanerne og skar den ene af efter den anden.

"Uh!" sukkede den lille gåseurt, "det var jo forskrækkeligt, nu er det forbi med dem!" Så gik pigen bort med tulipanerne. Gåseurten var glad ved, at den stod ude i græsset og var en lille, fattig blomst; den følte sig ret så taknemmelig, og da solen gik ned, foldede den sine blade, sov ind og drømte hele natten om solen og den lille fugl.

Næste morgen, da blomsten igen, lykkelig, strakte alle de hvide blade ligesom små arme ud mod luft og lys, kendte den fuglens stemme, men det var så sørgeligt, hvad den sang. Ja, den stakkels lærke havde god grund dertil, den var blevet fanget og sad nu i et bur tæt ved det åbne vindue. Den sang om at flyve frit og lykkeligt omkring, sang om det unge, grønne korn på marken og om den dejlige rejse, den kunne gøre på sine vinger højt op i luften. Den stakkels fugl var ikke i godt humør, fangen sad den der i buret.

Den lille gåseurt ønskede så gerne at hjælpe, men hvorledes skulle den bære sig ad dermed; ja, det var vanskeligt at hitte på. Den glemte rent, hvor smukt alt stod rundt om, hvor varmt solen skinnede, og hvor smukke hvide dens blade så ud; ak, den kunne kun tænke på den fangne fugl, som den slet ikke var i stand til at gøre noget for.

Da kom der i det samme to små drenge ud af haven; den ene af dem havde i hånden en kniv, stor og skarp som den, pigen havde at skære tulipanerne af med. De gik lige hen imod den lille gåseurt, der slet ikke kunne begribe, hvad de ville.

"Her kan vi skære en dejlig græstørv til lærken!" sagde den ene dreng og begyndte at skære i en firkant dybt ned, omkring gåseurten, så at den kom til at stå midt i græstørven.

"Riv den blomst af!" sagde den anden dreng, og gåseurten rystede ordentligt af angst, thi at blive revet af var jo at miste livet, og

nu ville den så gerne leve, da den skulle med græstørven ind i buret til den fangne lærke.

"Nej, lad den sidde!" sagde den anden dreng. "Den pynter så net!" Og så blev den siddende og kom med ind i buret til lærken.

Men den stakkels fugl klagede højt over sin tabte frihed og slog med vingerne mod jerntrådene i buret; den lille gåseurt kunne ikke tale, ikke sige et trøstende ord, ihvor gerne den ville. Således gik hele formiddagen.

"Her er intet vand!" sagde den fangne lærke. "De er alle ude og har glemt mig uden en dråbe at drikke! Min hals er tør og brændende! Der er ild og is indeni mig og luften er så tung! Ak, jeg må dø, fra det varme solskin, fra det friske grønne, fra al den dejlighed, Gud har skabt!" Og så borede den sit lille næb ned i den kølige græstørv, for derved at opfriskes lidt; da faldt dens øjne på gåseurten, og fuglen nikkede til den, kyssede den med næbbet og sagde: "Du må også visne herinde, du stakkels, lille blomst! Dig og den lille grønne plet har man givet mig for den hele verden, jeg havde udenfor! Hvert lille græsstrå skal være mig et grønt træ, hvert af dine hvide blade en duftende blomst! Ak, I fortælle mig kun, hvor meget jeg har mistet!"

"Hvo de dog kunne trøste ham!" tænkte gåseurten, men den kunne ikke røre et blad; dog duften, som strømmede ud af de fine blade, var langt stærkere, end den ellers findes hos denne blomst; det mærkede også fuglen, og skønt den forsmægtede af tørst og i sin pine rev de grønne græsstrå af, rørte den slet ikke blomsten.

Det blev aften, og endnu kom ingen og bragte den stakkels fugl en vanddråbe, da strakte den sine smukke vinger ud, rystede dem krampagtigt, dens sang var et vemodigt pipi; det lille hoved bøjede sig hen imod blomsten, og fuglens hjerte brast af savn og længsel; da kunne blomsten ikke, som aftenen forud, folde sine blade sammen og sove, den hang syg og sørgende ned mod jorden.

Først den næste morgen kom drengene, og da de så fuglen død, græd de mange tårer og gravede den en nydelig grav, som blev pyntet med blomsterblade. Fuglens lig kom i en rød, dejlig æske, kongeligt skulle den begraves, den stakkels fugl! Da han levede og sang, glemte de ham, lod ham sidde i buret og lide savn, nu fik han stads og mange tårer.

Men græstørven med gåseurten blev kastet ud i støvet på landevejen. Ingen tænkte på den, som dog havde følt mest for den lille fugl, og som gerne ville trøste den!

Den lille, uanselige gåseurt vokser som en ukrudtsplante uden for det rige herskabs fornemt anlagte have. Alligevel skinner Guds sol ligeligt på den og på blomsterne i herskabshaven; men får det udlignet forskellen på rig og fattig? Vel kun i Guds rige. Den, der ikke har noget sted at bo, kan måske nok om sommeren klare sig ude i det fri under Guds himmel, men det er jo i hvert fald i vores land vinter mere end halvdelen af året, og der er andre ting, der spiller ind, hvis man er uden bolig. Her er det ligesom ved arbejde nærliggende at mene, at der må være tale om en rettighed, men jeg vil nøjes med at sige, at alle fortjener at have tag over hovedet, og at det under alle omstændigheder er uværdigt for et vestligt samfund ikke at sørge for, at det er sådan. Et samfund, der har hjemløse blandt sine egne borgere, er ikke et velfærdssamfund.

Hvis vi ser bort fra de meget få, der selv vælger at leve et liv på landevejen eller som eremit i en af Danmarks skove, så er det at være hjemløs intet mindre end en katastrofe for det enkelte menneske, for alt andet i den hjemløses liv forsvinder også. Uden en bolig og en adresse er det noget nær umuligt at få arbejde, man kan ikke modtage post – endnu værre med

digital post, der kræver en computer med internetadgang (nogle vil henvise til, at bibliotekerne kan tilbyde computeradgang, men hvor mange hjemløse med deres habengut og hund går regelmæssigt på biblioteket?) – man kan ikke komme i bad, til frisør eller få vasket tøj, og socialt samvær med andre mennesker reduceres til samtale med andre hjemløse på gaden eller kortvarigt på et herberg.

Man er mere udsat for sygdomme og mere fristet til misbrug af stoffer og alkohol, når man lever på gaden, og også mere truet som individ end mennesker, der har en egen bolig at gå hjem til.

Endelig overser man som oftest, at hjemløse har de samme ønsker for tilværelsen som alle andre; de samme drømme om venskab og kærlighed, det samme håb om at være en del af et fællesskab.

Ifølge Rådet for Socialt Udsatte er hjemløshed et voksende problem i Danmark. "Den seneste hjemløsetælling viser, at tallet er steget fra cirka 5000 i 2009 til cirka 6000 i 2013. I samme periode er hjemløsheden blandt unge fordoblet. Hjemløsheden i Danmark handler om meget mere end manglen på tag over hovedet. Ofte er det alvorlige, sociale problemer – som psykisk sygdom, fattigdom, misbrug og dårlige sociale netværk – der ligger bag hjemløsheden. Nogle hjemløse har faktisk en bolig, men kan ikke finde ud af at være i den (de psykisk syge); andre er blevet sat ud af deres bolig, fordi de ikke kan betale deres regninger.

Hjemløse i Danmark er et problem, der ændrer sig over tid. Mange af de unge, som i dag er hjemløse, ligner måske ikke hjemløse ved første øjekast. Det er sårbare unge, som måske starter med at sove rundt omkring på sofaer hos bekendte, for så til sidst at ende på gaden."

Og Rådet fortsætter:

"Flere og flere unge bliver socialt udsatte. Blandt andet ses der en stigning i antallet af unge hjemløse, og der er også flere unge, som får et misbrug af hash eller andre stoffer. Det er en udvikling, som rådet har fokus på og finder bekymrende.

Unge med sociale problemer kommer rigtig dårligt fra start i livet. De får oftest ikke færdiggjort en uddannelse, og de får typisk heller ikke et arbejde. Størstedelen af de unge er belastet af en kompliceret opvækst, og de har svage, sociale netværk. De er sårbare og står meget alene.

Nutidens unge hjemløse lever dog ofte ikke op til det billede, mange typisk har af udsatte borgere, der lever på kanten af samfundet. De udsatte unge kan se ud som alle andre unge – men bag facaden lever de et kaotisk liv med psykiske problemer, ensomhed og misbrug. De kender det sociale hjælpesystem til hudløshed, men føler sig ofte hverken hørt eller hjulpet her.

Ligesom alle andre drømmer udsatte unge om et godt liv og ønsker at kunne forsørge sig selv og sine nærmeste."²⁵

Det er meget svært at forstå, at man ikke fra stat og kommuners side har været i stand til at skaffe boliger til hjemløse, selvom nogle påstår, at tallet er faldet lidt i de senere år. Der, hvor det er lykkedes at få hjemløse tilbage til et liv uden misbrug, er der, hvor man har kunnet tilbyde en bolig i en bebyggelse, hvor der også bor mennesker, der ikke har en fortid som hjemløse, og som ved hjælpsomhed og støtte har bidraget til, at den eller de hjemløse i bebyggelsen har følt sig inkluderet.

De fleste hjemløse er mænd, og det starter jo aldrig med hjemløshed. Det begynder med en fyring fra jobbet eller med skilsmisse, og i sidstnævnte tilfælde er det ofte manden, der mister boligen og ender på gaden. Hvad er det, samfundet

25) Rådet for socialt udsatte, på hjemmesiden www.udsatte.dk, 5.8.2015

vinder ved at smide folk ud af deres bolig, fordi de på grund af arbejdsløshed eller skilsmisse ikke kan betale huslejen? Man kan uden de store vanskeligheder finde penge til hotelophold for asylansøgere, så hvorfor kan man ikke finde en tilsvarende løsning for landets egne borgere? Hvis man kan finde tag over hovedet til en person, der mere eller mindre uforskyldt er blevet hjemløs, er der alt andet lige en bedre chance for, at vedkommende kan finde et job, se sine børn, have besøg af venner og i det hele taget føle sig som et værdigt medlem af samfundet. Ofte fremføres misbrug af alkohol og stoffer som argument for, at det ikke er muligt at finde en bolig til en hjemløs, men for det første er jeg ikke sikker på, at jeg ikke selv ville ty til stoffer for at udholde livet på gaden, og for det andet er der så tale om en "catch22" - man tager stoffer, fordi man ikke kan få en bolig, og man kan ikke få en bolig, fordi man tager stoffer.

Ingen af de gange, der har været kommunalvalg eller folketingsvalg, har jeg hørt et parti tale om at ville gøre noget for at afskaffe hjemløshed. Hvorfor ikke? Er der for få stemmer i det? Er fattigdom og hjemløshed kun noget, der interesserer paven i Rom?

Indtil der er boliger nok af almindelig standard at tilbyde hjemløse, må det være muligt at opstille skurvogne eller lignende på en kommunalt ejet plads i de større byer og dér sørge for ordentlige hygiejneforhold. Til jul er der ingen grænser for, hvor mange tilbud om julefrokoster og julemiddage, der er til rådighed for de hjemløse, men måske kunne man udvide denne aktive indsats til at fylde mere resten af året.

Heller ikke kirkens døre er åbne om vinteren for hjemløse, og hjælp til fattige og hjemløse fylder heller ikke meget i sognenes budgetter.

En anden gruppe, som også altid har svært ved at finde en bolig, er unge under uddannelse. Der bygges ikke tilstrækkeligt mange billige kollegieværelser, selvom flere og flere unge er under uddannelse og flere og flere unge opfordres til at uddanne sig. Det er ikke alle unge, der har forældre, som er så velstillede økonomisk, at de kan købe en lejlighed til deres børn, og selvom man kan forvente, at de unge er villige til at bo lidt længere væk fra uddannelsesinstitutionen end de selv ønsker og i øvrigt tænker kreativt med hensyn til at dele bolig med andre, så er det ikke nok.

Hvis man tvinges til at bo for dyrt som studerende, kræver det mere erhvervsarbejde end det, man ser som rimeligt fra politisk side for at kunne betale huslejen, og det er med til at forlænge studiet og til at forringe den tid, der er til rådighed til at fordybe sig i studiet.

Det er ikke altid uden vanskeligheder, at kommunerne klarer at finde indkvartering til flygtninge, der kommer til landet, men det lykkes i hvert enkelt tilfælde, for ellers ville flygtningene ses i teltlejre eller på gaden. De hjemløse og de studerende ville nok tage til takke med adskillige af de løsninger, der findes til asylansøgere; de får dem bare ikke tilbudt.

Der tales så ofte fra politisk side om samfundets svageste. De svageste er de hjemløse, inklusive de psykisk syge hjemløse og de unge hjemløse. Det er dem, der først og fremmest skal bruges ressourcer på i et velfærdssamfund. Et stort antal kommuner har nedsat "udsatteråd", men tilsyneladende har deres arbejde ikke fjernet eller reduceret problemet. Rådenes opgave er at indsamle viden, for eksempel ved at have en tidligere udsat som medlem, og at foreslå sociale initiativer til at afhjælpe problemerne. Det er ikke resultater, som medierne er flydt over med.

Det er fint at ville frelse hele verden, men i så fald kan man med fordel starte med dem, der er lige i nærheden, og som man kan se lider nød.

Må jeg have lov at foreslå en landsindsamling på TV til fordel for hjemløse i Danmark.

Retten til asyl

Uanset om man har ret til asyl eller ikke, kan det være relevant at spørge, om det altid er lykken at få asyl i et andet land, fjernt fra ens eget. At være tvunget til at leve i eksil kan give én sikkerhed, men sikkerhed og livskvalitet er ikke altid samme sag. Under alle omstændigheder er man nødt til at sondre mellem mennesker, der søger asyl, fordi de er flygtninge og mennesker, der søger asyl, fordi de ønsker en bedre levestandard.

Væverens ønske

I Punjab levede der engang en tæppevæver ved navn Saragadatta. Han vævede langsomt, han vævede omhyggeligt, han var et helt år om at væve et tæppe. Men til gengæld var det så pragtfuldt, at han uden besvær kunne sælge det for rigtig mange penge på markedet. Men eftersom han skulle ernære tre kvinder – sin mor, sin kone og sin datter – strakte pengene aldrig til, og han forblev en fattig mand. Hans arbejde fyldte ham dog med så stor glæde, at Saragadatta fandt sig tålmodigt i sin skæbne.

En skønne dag gik hans væv i stykker, og han kunne ikke væve mere. Hvad skulle han stille op? Købe en ny væv? De penge havde han ikke. Og reparere den gamle væv kunne han heller ikke.

"Hvilken anden mulighed har jeg," sukkede Saragadatta, "end selv at bygge en ny væv."

Således begyndte han at lede efter egnet træ. Længe vandrede han omkring og betragtede alskens træer. Endelig fandt han ved havets bred en høj buksbom.

"Det er lige, hvad jeg har brug for," glædede han sig og tog fat i øksen for at fælde træet. Da hørte han en stemme: "Stop, Saragadatta!"

Væveren holdt inde: "Hvem er du?"

"Jeg er skovens ånd. Dette træ er mit hus. Hvorfor vil du fælde det?"

"Jeg har brug for træ til en ny væv," svarede væveren. "Vil du ikke vælge et andet træ som bolig?"

"Dette træ er mit hus," sagde skovens ånd. "Jeg har boet her i umindelige tider. Her blæser altid en kølig brise fra havet selv i den stærkeste hede."

"Men hvor finder jeg ellers hårdt træ til en ny væv?" spurgte Saragadatta.

"Det ved jeg ikke," svarede skovens ånd. "Men hvis du skåner mit træ, vil jeg opfylde et ønske for dig."

"Godt," sagde Saragadatta, "men jeg må først rådføre mig med min mor, min kone og min datter."

"Så gå," sagde skovens ånd, "men lad dem ikke forvirre dig!"

Væveren vendte tilbage til sin hytte og fortalte, hvad der var hændt ham, og så spurgte han kvinderne, hvad han skulle ønske sig. Først tog moderen ordet:

"Ønsk dig et langt liv og et godt helbred for os alle, min dreng. Er man først blevet så gammel som jeg, så ved man, at intet er mere ønskværdigt end et langt og sundt liv."

"Ak," råbte datteren, "hvad hjælper et godt helbred og et langt liv, når man lever i fattigdom og upåagtet? Ønsk dig at blive en maharaja. Så kunne vi få de skønneste klæder og kostbare smykker, og jeg kunne fordreje hovedet på de flotteste ungarle."

"Nej, nej," sagde væverens kone og rystede på hovedet, "du ved slet ikke, hvorledes en maharaja lever. Han har nok også mange pligter og bekymringer. Lev dit liv som hidtil, men ønsk dig, at sko-

vens ånd hver dag giver os et tæppe lig det, som du formår at skabe på et år. Så er vi rige og kan købe alt, hvad hjertet begærer."

Væveren gik langsomt tilbage til stranden. Hvad skulle han ønske sig?

"Hør på mig, skovens ånd," råbte han, da han stod under buksbommen. "Hør mit ønske."

"Forlang lige, hvad du lyster!"

"Reparer min gamle væv!"

"Sådan skal det være," sagde skovens ånd. Saragadatta vendte tilbage til hytten. Moderen, konen og datteren jamrede i kor og skældte og smældte, at han var et ægte fjols. Men væveren satte sig til væven og begyndte at væve. Han vævede langsomt, han vævede omhyggeligt, han var et helt år om at væve et tæppe. Og han glædede sig over sit arbejde.²⁶

Alle mennesker har drømme, der handler om, hvordan de ønsker, at deres liv ideelt set skal forme sig. Det er der ikke noget mærkeligt i, det mærkelige ville snarere være, at man ingen drømme havde.

Væveren i fortællingen er et eksempel på et menneske, der værdsætter det, han har, hvorimod kvinderne i fortællingen repræsenterer ønsket om bedre levestandard, det vil sige flere penge, større velstand, flere materielle ting og at blive noget, man ikke er – i dette tilfælde maharaja. I de hjemlige fortællinger passer kvinden bedst i en sammenligning med "konen i muddergrøften".

Begge holdninger og begge typer ønsker møder vi hos mennesker, der søger asyl i et andet land; ansøgerne har forskellige motiver til at søge asyl, og udfordringen er at få det til at passe sammen med menneskerettigheder og krav. Nogle ville måske helst blive i deres hjemland, hvis bare de materielle og frihedsmæssige forhold var bedre. De søger derfor disse

26) Fra Nordindien, overleveet Heinrich Dickerhoff mundtligt som Die habgierigen Frauen, bearbejdet af Heinrich Dickerhoff. Her fra bogen "Tro din længsel" af Heinrich Dickerhoff, Forlaget Alfa 2009, p.53

materielle forbedringer i et andet land, medens andre umiddelbart lever op til indholdet i FN's flygtningekonvention og er nødt til at flygte fra det land, de bliver forfulgt i.

FN's flygtningekonvention angiver helt præcist, hvem der skal betragtes som flygtninge og have asyl. I bekendtgørelsen om Danmarks ratifikation af Geneve-konventionen om flygtninges retsstilling af 28.7. 1951 står der i kapitel I, artikel 1: "Bestemmelse af udtrykket "flygtning": For nærværende konventions formål skal udtrykket flygtning finde anvendelse på enhver person, der

1. i henhold til aftalerne af 12.5.1926 og 30.6.1928, konventionerne af 28.10. og 10.2. 1938, protokollen af 14.9. eller den Internationale Flygtningeorganisations statutter er blevet betragtet som flygtning; af den internationale flygtningeorganisation i dennes virksomhedsperiode truffene afgørelser om, at en person ikke kan anerkendes som flygtning, ikke skal være til hinder for, at den pågældende, når han opfylder de i dette afsnit under stk. 2 anførte betingelser, anerkendes som flygtning;
2. på grund af begivenheder, indtrådt inden 1.1.1951, og som følge af velbegrundet frygt for forfølgelse på grund af sin race, religion, nationalitet, sit tilhørsforhold til en særlig social gruppe eller sine politiske anskuelser befinder sig uden for det land, i hvilket han har statsborgerret, og som ikke er i stand til – eller på grund af sådan frygt ikke ønsker – at søge dette lands beskyttelse, eller som ikke har nogen statsborgerret, og på grund af sådanne begivenheder befinder sig uden for det land, hvor han tidligere havde fast bopæl, og ikke er i stand til – eller på grund af sådan frygt ikke ønsker – at vende tilbage dertil."

Heller ikke når det handler om asyl er der tale om en medfødt rettighed, højest om en mulighed mennesker har.

Vend dig om og se det fra den anden side: Hvis der er mennesker, der er forfulgt for deres tro, hudfarve, politiske overbevisning eller deres seksualitet (ikke nævnt i Flygtningekommissionens tekst), har de naturligvis behov for beskyttelse, og det er i så tilfælde et andet lands opgave at tilbyde dem en sådan beskyttelse, hvis der bliver anmodet om den.

Det er igen ansvarssiden, der skal fokuseres på, ellers bliver der igen og igen kun tale om tomme krav, som alle kan vægre sig ved at opfylde.

Udover de nævnte grunde til at ønske asyl i et andet land, er der flugten fra krig som en væsentlig årsag til, at mennesker kan ønske at forlade deres hjemland. I sådanne tilfælde har andre lande, der ikke direkte er involveret i den pågældende krig, en dobbelt forpligtelse: Dels til at gøre alt, hvad der kræves diplomatisk eller om nødvendigt militært for at standse krigshandlingerne, dels til at sørge for, at de forfulgte i civilbefolkningen kan komme i sikkerhed, eventuelt i flygtningelejre i nabolande.

Der er ikke så mange, hverken lande eller enkeltpersoner, der vil være imod noget af ovenstående, og problematikken er også langt mere kompliceret end som så.

Min behandling af emnet vil koncentrere sig om, hvad det gør ved det enkelte menneske og dets liv at forlade sit hjemland for at søge asyl, og går dermed uden om alle de politiske overvejelser og beslutninger, der er forbundet med asylansøgninger.

Der er forskel på, om man søger asyl, fordi man er forfulgt på grund af sin tro eller sit politiske tilhørsforhold, og på at søge asyl eller opholdstilladelse for at få et materielt bedre

liv, og i så henseende mener jeg forskel for den, der søger asyl, ikke for modtagerlandet, som naturligvis også sondrer.

Hvis man er forfulgt i henhold til FN's flygtningekonvention, forlader man sit hjemland, fordi man er tvunget til det, ikke fordi det er det, man ønsker. Der er ikke som udgangspunkt et ønske om at skifte sprog, kultur og arbejdsområde, og man efterlader især familie og venner ufrivilligt. Samtidig med, at den pågældende godt ved, at opholdet i det nye land er nødt til at være permanent, er der vanskeligheder, der skal overvindes, som gør det svært at blive integreret. Selv en forfatter, der måske bliver virkelig godt modtaget i sit nye hjemland og får mulighed for at fortsætte med at skrive, er ikke nødvendigvis lykkelig i sit nye liv.

Disse mennesker kan heller ikke altid selv vælge, hvilket land, de kan søge asyl i, eller som vil tage imod dem, da deres hjemland kan være imod udrejsen og vil kunne genere asylansøgeren eller modtagerlandet.

Det sætter dybe spor i sindet, at ens hjemland ikke kunne acceptere den person, man var, eller ikke kunne tilbyde sine borgere den ytringsfrihed, som bør være rettighed nummer ét, hvis vi overhovedet skal have et begreb, der hedder rettigheder. Man kan efter min mening ikke bebrejde disse mennesker, at de har svært ved at blive integreret i et nyt land; omvendt aftvinger de respekt og beundring, når det alligevel lykkes dem at blive velfungerende, afholdte samfundsborgere i deres nye hjemland.

Mange af disse skæbner, både når det drejer sig om religiøs eller politisk forfølgelse og om flugt fra fattigdom, minder om masseudvandringen til USA for et par hundrede år siden, men er mere tragisk, da der ikke, som der var dengang, er tale om et land med plads til en masseindvandring, og hvor

der var muligheder for at bygge både en tilværelse og et nyt samfund op.

Det bliver ofte overset i debatten, hvad det betyder at kunne forblive i sit eget land for de mennesker, der er landet i et ufrivilligt eksil.

Ekskejerinde Farah Diba af Iran udtalte for nogle år siden i et interview, hvor hun blev spurgt, om hun savnede Iran efter de mange år, som hun har tilbragt i eksil i Paris: "Ja, det gør jeg," svarede hun. "Man går med helt anderledes rank ryg i sit eget land, hvor man er født og ved, at man hører til og har ret til at opholde sig."

En svensk sangerinde udtalte, at uanset hvor god hun er til engelsk, vil hun aldrig kunne udtrykke sig så nuanceret og med samme indlevelse, som når hun synger svenske tekster. Man behøver også bare at lytte til den franske sangerinde Edith Piaf for at vide, at ingen, der ikke er født og opvokset i Frankrig, vil kunne synge på fransk med samme udtale og indlevelse. Man skal ikke undervurdere, hvad modersmålet betyder for et menneske livet igennem. Det er ikke kun vanskeligheden ved at lære et fremmed sprog, der afholder mange indvandrere fra det; det er også det tab af personlighed og den forringede kommunikationsevne med ens nye landsmænd, det medfører.

Det er en pointe, som ikke mange tænker over: Hvad det betyder at være en af landets indfødte, at man med sin ranke ryg bærer sit lands historie, sprog og kultur, og at dette ikke er ligegyldigt. Man kan naturligvis komme til at føle sig som en integreret del af et nyt land, men det tager generationer – jo større kulturforskel, der er tale om, jo flere generationer tager det.

Noget anderledes forholder det sig for dem, vi kalder mi-

granter. De har truffet et valg om at flytte til et andet land, hvor levevilkårene i deres øjne (eller ud fra, hvad de har fået fortalt) er bedre end dem, de nu lever under. De udvælger sig det eller de lande, som de søger om ophold i, og i en del tilfælde lykkes det for dem at flytte til det ønskede land. Det har især været tilfældet i de år, hvor de vestlige lande har haft en mangel på arbejdskraft og derfor har givet opholdstilladelse til dem, vi hidtil har kaldt gæstearbejdere.

Denne gruppe mennesker overser eller vælger at se bort fra de udfordringer, der ligger i at flytte til ikke bare et andet land, men måske til en anden verdensdel. Dermed kommer de udfordringer bag på dem, der består i at lære et nyt sprog og ofte et nyt alfabet. Hvis man aldrig har gået i skole og er analfabet, er udfordringen langt større når man skal møde og overtage en ny og meget fremmed kultur, helt andre værdier for mænd og kvinder end dem, man kender hjemmefra, andre boligformer og i det hele taget andre skikke og omgangsformer. En meget stor mundfuld at sluge, når man bare kommer for at få del i materielle værdier og tror, at man i øvrigt kan leve som man plejer.

Måske ligger også heri forklaringen på, at så mange indvandrere i Vesteuropa hverken vil eller kan integreres. De ønsker måske inderst inde at kunne vende tilbage til hjemlandet, men har forpasset tidspunktet, fordi de har vænnet sig til en anden levestandard eller har børn, der er faldet bedre til end de selv, og som derfor ikke vil rejse til et land, der for dem ikke er "hjemlandet".

Det kan være nødvendigt at forklare denne sammenhæng for indvandrere og at sige til dem, at også de skal vende sig om! Det er ikke i orden at komme til et andet land med krav og påberåbelse af rettigheder – man må også acceptere, at

der stilles krav fra modtagerlandets side. Krav, der lyder på at lære det sprog, der tales i landet, og som er en forudsætning for at få et arbejde, at rette sig efter landets love og sørge for, at ens børn gør det, acceptere demokrati og ligestilling og acceptere, at ens nye land hverken kan eller skal indrette sig efter indvandreres tidligere kultur og skikke.

Ahmed Akkari siger i sin bog *"Min afsked med Islamismen"* om muslimske indvandreres manglende integration:

"Al modgang udlægges rutinemæssigt som et resultat af kampen mellem de onde, vantro danskere og Guds gode muslimer. Og ikke kun af ortodokse islamister, men også af helt almindelige muslimer.

Blandt de sidstnævnte taler man måske ikke om korstog og jødiskkristne sammensværgelser, men grundtanken om at være uskyldigt forfulgt – den findes og trives. Den gennemsyrrer mange indvandrer miljøer, også langt fra moskéerne. Det er altid lettere at ransage "samfundet" end dig selv, især når et magtfuldt egenrådigt og ubeskedent religiøst miljø står klar til at støtte tanken."²⁷

Mine egne bedsteforældre (både min mors og fars forældre) kom til Danmark som indvandrere omkring 1912. De kom fra Sverige, hvor der var stor fattigdom på den tid, altså fra et land, der udadtil lignede Danmark meget, men det tror man kun, hvis man ikke kender de to landes forskelligheder i detaljer.

Mine bedstefædre, men ikke mine bedstemødre, havde arbejde og forsørgede deres familie med én indtægt. Børnene gik i dansk skole – hverken modersmålsundervisning eller svenske skoler var en mulighed; de fik besked på at passe deres skole og gøre deres bedste, så de kunne få en læreplads som 14-årige efter konfirmationen. Mine forældre som børn

27) Ahmed Akkari og Martin Kjær Jensen, *Min afsked med islamismen*, Berlingske Media forlag, 2014, s. 131

af indvandrere kunne læse, stave og regne bedre efter syv års skolegang end nutidens unge efter ti år. Der var ingen bistandshjælp eller pasningsordninger, ingen ungdomsklubber eller andre fritidsaktiviteter, men alligevel blev disse indvandreres børn ikke kriminelle eller følte sig som ofre i samfundet på trods af, at de, som det var tilfældet for min mors forældre, boede otte personer i en toethalvtværelses lejlighed på Nørrebro. Man var glad for at være sluppet fra arbejdsløsheden i hjemlandet og stræbte efter at klare sig bedst muligt i det nye land.

Naturligvis holdt de fast i svenske traditioner, især de madmæssige, og de havde en svensk forening, hvor de mødtes, ligesom mange af deres venner var andre svenske indvandrerfamilier. Mine forældre var de eneste i søskendeflokken, der giftede sig ind i en svensk familie; alle deres søskende giftede sig med danskere. På samme måde kan nutidens indvandrere også holde fast i deres traditioner og religion privat i familierne og invitere interesserede danske naboer til at deltage, men samtidig være indforståede med, at det netop hører privatlivet og ikke samfundslivet til.

Min farfar – og min far, hans ældste søn – var skomager og havde til at begynde med et skomagerværksted i København, da han og min farmor emigrerede til Danmark, men startede senere en mindre skotøjsfabrik på Nørrebro. Her beskæftigede han en del jøder, som var dygtige skomagere, og på et tidspunkt henvendte de sig til ham og spurgte, om de kunne få lov at arbejde om søndagen i stedet for lørdag, hvor de ønskede at fejre sabbat. Min farfar svarede, at søndag var helligdag, og at fabrikken derfor ikke kunne være åben for arbejde den dag, men at de kunne få lov til at holde fri om lørdagen mod at blive trukket for en dagløn hver uge. Denne

løsning accepterede de jødiske arbejdere. De tjente mindre, og min farfar sparede lønudgifter, men manglede jo deres arbejdskraft hver lørdag. Alligevel var der tale om et godt kompromis. Man kan ikke forvente at krav, der fremsættes med en religiøs begrundelse, skal imødekommes, men det er ofte muligt at finde en løsning, som begge parter kan leve med, og min farfar valgte en pragmatisk løsning frem for at finde andre, måske mindre kvalificerede arbejdere.

Man vælger selv at blive indvandrere, medmindre man er forfulgt af ovennævnte årsager, og derfor må man også gøre sig klart, at man ikke i et nyt samfund kan sortere i, hvad man gerne vil have i form af frihed, sikkerhed og materielle goder, og fravælge alle de værdier, der er en integreret del af det pågældende lands samfundsorden, og som det har taget dette land århundreder at opbygge.

Mine forældre lærte i den danske skole mange ting, som deres forældre ikke kendte, som danske salmer og højskolesange, de blev konfirmeret i en dansk kirke og var medlemmer af en sportsforening i fritiden. Danmark er et foreningsland, og vejen til forståelse af dansk kultur og mentalitet er at deltage i den mangfoldighed af foreninger, som landet består af.

Mennesker, der søger asyl, har ikke "ret til" asyl, men hvis de er forfulgt uden egen skyld, fortjener de helt sikkert at få det og især fortjener de, at modtagerlandet sørger for, at de ikke også dér forfølges af de samme mennesker, der tvang dem til at flygte; at for eksempel muslimer forfølger kristne i det land, hvori de søger asyl, bør være totalt udelukket og have alvorlige konsekvenser for forfølgerne. Lige så udelukket bør det være, at asylansøgere eller immigranter forfølger jøder, homoseksuelle eller andre personer, som normalt er sikret beskyttelse i et demokratisk samfund.

Asyl er et fristed, hvor man kan få fred – bogstavelig talt – til at blive sig selv i kortere eller længere tid, og vi skal tage på os at give det til dem, der vitterligt er uretfærdigt forfulgt, så de kan finde denne fred.

Retten til behandling

Døden gør ingen forskel på mennesker, den stiller alle lige. Vi ved, at det er sådan, det er, at vi alle skal dø, men alligevel stiller vi krav om behandling, der ikke bare stiller alle lige, men som også afskaffer døden. Døden bliver i stedet for at være noget uafvendeligt for alle, en del af livet, til en lægefejl, som den rette behandling kan forhindre. Spørgsmålet er, om man vitterligt kan overliste døden.

Døden som fadder

En fattig mand havde tolv børn og måtte arbejde dag og nat blot for at skaffe dem brødet. Da nu det trettende barn kom til verden, vidste han i sin nød ingen udvej; han løb ud på den store landevej og ville bede den første, han mødte, om at stå fadder. Den første, han mødte, var Vorherre, der allerede vidste, hvad han havde på hjerte og sagde: "Stakkels mand, jeg har ondt af dig, jeg vil bære dit barn over dåben, sørge for det og gøre det lykkeligt på jorden."

Manden sagde: "Hvem er du?"

"Jeg er Vorherre."

"Så ønsker jeg dig ikke til fadder," sagde manden, "du giver den rige og lader den fattige sulte."

Det sagde manden, fordi han ikke vidste, hvor viseligt Gud fordelel rigdom og fattigdom. Altså vendte han sig fra Vorherre og gik videre. Så kom djævelen ham i møde og sagde: "Hvad søger du? Vil du tage mig til fadder for dit barn, så vil jeg give det guld i overflod og alverdens lyst oven i købet."

Manden sagde: "Hvem er du?"

"Jeg er djævelen."

"så ønsker jeg dig ikke til fadder," svarede manden. "Du bedrager og forfører menneskene."

Han gik videre. Så kom den knokkelbenede død gående hen imod ham og sagde: "Tag mig til fadder."

Manden spurgte: "Hvem er du?"

"Jeg er døden, der gør alle lige."

Da sagde manden: "Du er den rette, du henter den rige som den fattige uden forskel. Du skal være fadder for mit barn."

Døden svarede: "Jeg vil gøre dit barn rigt og berømt, for den, der er ven med mig, kommer ikke til at mangle noget."

Manden sagde: "Dåben er nu på søndag, kom da i rette tid."

Døden kom, som han havde lovet og stod fadder, som det sig bør.

Da drengen var vokset op, kom på et tidspunkt hans fadder og bad ham gå med. Han førte ham ud i skoven, viste ham en urt, der voksede der, og sagde: "Nu skal du have din faddergave. Jeg gør dig til en berømt læge. Når du bliver kaldt til en syg, vil jeg hver gang vise mig for dig: Står jeg ved den syges hoved, så kan du uden at betænke dig sige, at du vil gøre den syge rask, og giver du ham lidt af denne urt, vil han komme sig; men står jeg ved den syges fødder, er han min, og du må sige, at hjælp er forgæves, og ingen læge i verden kan hjælpe. Men vogt dig for at bruge urten mod min vilje, det kunne komme dig dyrt at stå."

Det varede ikke længe, før den unge mand var den berømteste læge i hele verden. "Han behøver bare at se på den syge, så ved han allerede, hvordan det står til, om han bliver rask eller om han må dø." Sådant talte man om ham, og alle vegne fra kom der folk og hentede ham til deres syge og gav ham så meget guld, at han snart blev en rig mand. Nu skete det, at kongen blev syg; lægen blev tilkaldt og skulle sige, om helbredelse var mulig; men da han kom hen til sengen, stod døden ved den syges fødder, og ingen urt var den sygdom voksen.

"Hvis jeg dog for en gangs skyld kunne overliste Døden," tænkte lægen. "Han vil ganske vist tage mig det ilde op, men da jeg er hans gudbarn, vil han vel lukke øjnene for det. Jeg vover det."

Han tog altså og vendte den syge om, så at Døden kom til at stå ved hovedet af ham. Så gav han ham noget af urten, og kongen kom sig og blev rask igen. Men døden kom til lægen, satte en vred og dystre mine op, truede med fingeren og sagde: "Du har ført mig bag lyset; denne gang vil jeg bære over med dig, fordi du er mit gudbarn, men hvis du vover det én gang til, er det ude med dig, og jeg tager dig selv med."

Ikke længe efter faldt kongens datter i en svær sygdom. Hun var hans eneste barn, han græd dag og nat, så han mistede øjnenes lys og lod bekendtgøre, at den, der reddede hende fra døden, skulle blive hendes mand og arve kronen. Lægen så, da han kom til den syges seng, at Døden stod ved hendes fødder. Han skulle have husket på sin gudfaders advarsel, men kongedatterens store skønhed og den lykke at få hende til kone bedårede ham, så at han slog det hen. Han så ikke, at Døden tilkastede ham vrede blikke, løftede armen og truede ham med sin knokkelhånd; han løftede den syge og lagde hendes hoved der, hvor fødderne havde ligget. Så gav han hende af urten, og straks kom der rødme i kinderne, og livet vendte tilbage.

Døden, der nu for anden gang så sig snydt for sin ejendom, gik med lange skridt hen til lægen og sagde: "Det er ude med dig, og turen kommer nu til dig," greb ham med sin iskolde hånd så hårdt, at han ikke kunne stå imod og førte ham ned i en underjordisk hule. Der så han tusind og atter tusind lys brænde i uoverskuelige rækker, nogle med store, andre med halvstore og atter andre med små flammer. Hvert øjeblik gik nogle ud, og andre blussede op igen, så at flammerne syntes uafslædeligt at hoppe op og ned.

"Se her", sagde Døden, "det er menneskenes livslys. De store tilhører børn, de halvstore ægtefolk i deres bedste år, de små tilhører

oldinge. Men der er også børn og unge mennesker, der kun har et ganske lille lys."

"Vis mig mit livslys," sagde lægen, og troede at det stadig var ret stort. Døden pegede på en lille lysestump, der var lige ved at gå ud og sagde: "Se, der er det."

"Oh, kære Gudfar," sagde den forskrækkede læge, "tænd mig et lys, gør det for min skyld, så at jeg kan nyde livet, blive konge og den smukke kongedatters mand."

"Det kan jeg ikke," svarede Døden. "Der er først et lys, der må slukkes, før jeg kan tænde et nyt."

"Så sæt det gamle lys på et nyt, der straks brænder videre, når det første går ud," bad lægen.

Døden lod, som om han ville opfylde hans ønske og tog et nyt stort lys; men fordi han ville hævne sig, kludrede han med vilje, da han skulle anbringe det, og lysestumpen væltede og gik ud. Øjeblikkelig sank lægen om og var nu selv kommet i Dødens hånd.²⁸

Med eventyret bekræftes det, som vi inderst inde godt ved, at lægen ikke er herre over liv og død, men at han selv er i dødens hånd. Livet har vi fået som en gave fra Gud, og vi har fået løfte om evigt liv, hvis vi tror på ham, men ikke et løfte om evigt liv *her på jorden*.

Vi kan højest håbe på et godt helbred i så mange år som muligt og på behandling, der kan helbrede så mange af de sygdomme, vi slås med, som muligt.

Vi forventer alle sammen som en ufravigelig rettinghed, at der er lægebehandling og hospitaler til rådighed den dag, vi bliver syge og har brug for det; og ikke nok med det – vi forventer, at sygehusvæsenet har en behandling og medicin til at kurere en hvilken som helst sygdom. Endvidere forventer vi som en rettinghed, at sygehusvæsenet ligesom døden i fortællingen gør alle lige.

28) Brødrene Grimm, "Eventyr for børnene og hjemmet", Gyldendal 2014, nyoversat af Willy Sørensen

I de nordiske velfærdssamfund – og såmænd også i de fleste andre af verdens lande – får alle også hjælp og behandling, når de bliver syge eller kommer ud for en ulykke, men vilkårene er som oftest meget forskellige, hvad angår behandling og betaling.

Eftersom vi forventer – forlanger – at blive helbredt, uanset hvad vi fejler, accepterer de færreste moderne mennesker døden som en del af livet. Døden gør alle lige, siger han, og det er en uomtvistelig kendsgerning. Dødens statistik er den eneste, der omfatter 100 procent. Alligevel lever flere og flere mennesker, som om det ikke var sådan, og siger: Hvis jeg dør og ikke, som de rettelig burde: når ...

Ingen undslipper døden, men der er heller ingen, der vil se den i øjnene. Ingen af os kender længden af vores livslys, men vi lever, som om vi alle havde det største livslys, selvom vi måske har det mindste. Hvis vi lærte at leve, som om vores livslys var lille, ville vi måske bedre kunne sætte pris på hver eneste dag, der er os beskåret, og være taknemmelige for det, vi har i dag i stedet for at stille krav om endnu mere.

Den mexicanske forfatter Don Miguel Ruiz siger om døden: "Hvis vi kommer på hospitalet og lægen fortæller os, at vi har en uge igen, hvad vil vi så gøre? Som jeg har sagt før, har vi to valgmuligheder: Den ene er at lide, fordi vi skal dø, og sige til alle: "Stakkels mig, jeg skal dø" og virkelig skabe et enormt drama. Den anden mulighed er at bruge hvert eneste øjeblik til at være lykkelig, til at gøre, hvad vi virkelig nyder at gøre. Hvis vi kun har en uge igen, så lad os nyde livet. Lad os være i live. Vi kan sige: "Jeg vil være mig selv. Jeg vil ikke længere leve mit liv i forsøg på at være andre til behag. Jeg vil ikke længere være bange for, hvad de tænker om mig. Hvad bryder jeg mig om, hvad andre tænker, når jeg skal dø om en

uge? Jeg vil være mig selv." Dødens engel kan lære os at leve hver dag, som om den var den sidste dag i vores liv, som om der ikke kommer noget i morgen.

Efter Toltekernes opfattelse kommer dødens engel til os og siger: "Forstår du, at alt, hvad der er her, er mit og ikke dit? Dit hjem, din ægtefælle, dine børn, din bil, din karriere, dine penge - alt er mit, og jeg kan tage det, når jeg har lyst, men lige nu må du bruge det."²⁹

Det er samme budskab, som døden giver lægen i eventyret. Det er mig, der afgør, om du skal leve eller ikke. Det er ikke din beslutning.

Det næste, vi ikke gerne tænker på, er, at lægen, som i eventyret ovenfor, kan have egne, egoistiske motiver til at handle anderledes i forhold til patientens tarv, end han eller hun burde. Ønsket om at blive konge og den smukke kongedatters mand fylder nok ikke meget i nogen moderne læges sind, men læger er almindelige dødelige med egne ambitioner, personlige problemer og - det har vi oplevet i medierne i løbet af de senere år - uden den forventede etik, når det drejer sig om forskningsresultater og tildelte forskningsmidler, og de er i nogle tilfælde i lommen på medicinalfirmaer, for hvem det gælder om at få netop deres medicin anvendt.

Efterhånden som lægernes viden og medicinalindustriens produkter er i stand til at helbrede mere og mere, stiger også samfundets og patienternes krav og påberåbelse af rettighe-der. Alle stiller krav om at blive helbredt og om at få den seneste og dyreste medicin, om den så også kun kan forlænge livet med få uger, og det bliver mere og mere umuligt for sygehusvæsenet at leve op til, når al behandling skal være gratis for patienten. Denne 'gratis' behandling er bare kun gratis for patienten, ikke for samfundet.

29) Don Miguel Ruiz, "De fire leveregler", Borgen, 2000

Det kan være værd at se på, om der overhovedet er noget, man virkelig kan stille krav om i det danske sundhedsvæsen, og det er der faktisk.

Hvis man undersøger, hvilke undersøgelser man har ret til og krav på, så er det første, at man har ret til at gå til en praktiserende læge for at blive undersøgt. Men det er lægen eller speciallægen, der bestemmer, om du har behov for undersøgelser, og i givet fald hvad det skal være for undersøgelser. Du har altså ikke krav på at få en bestemt undersøgelse foretaget i det offentlige sundhedssystem. Der bliver hele tiden indført nye rettigheder på området, og der er i dag en række tilfælde, hvor danskerne har et retskrav på en behandling eller undersøgelse.

Behandlinger, man har krav på fra det offentlige uanset hvad (og formuleringen er her ikke ensartet):

1. Abort (og fosterreduktion). Gravide kvinder har ret til en abort, hvis det sker inden 12. uge (og i nogle tilfælde, som er regionens ansvar, efter 12. uge).
2. Mammografi - alle kvinder mellem 50 og 59 år har krav på en undersøgelse hvert andet år.
3. Børn under syv år har ret til forebyggende helbredsundersøgelser.
4. Genoptræningsplan. Skal tilbydes alle, der har behov for genoptræning efter hospitalsophold.
5. Gravide har ret til forebyggende helbredsundersøgelser og vejledning.
6. Ligsyn. For at fastslå dødsårsagen.
7. Misbrug. Alkoholikere og stofmisbrugere har ret til at få hjælp hos kommunen.
8. Sterilisation. Kan søges af alle over 25.

9. Vaccinationer til børn. Mod visse sygdomme og livmoderhalskræft.
10. Psykisk sygdom hos børn og unge.

Der skiftes mellem "ret til" og "krav på" og "kan søges", men der er i alle tilfældene tale om et ansvar, som det offentlige ikke kan undsige sig, så der kunne hver gang lige så godt have stået "det offentlige skal tilbyde"; i så fald ville det måske blive taget mere alvorligt fra regioners og kommuners side, at det faktisk er noget, de har ansvar for og pligt til.

Retten til behandling anses som en væsentlig rettighed i vores velfærdssamfund, men parallelt hermed har vi også retten til at fravælge behandling.

Denne ret repræsenterer et dilemma, for den eneste juridisk gyldige basis for et sådant valg er, at patienten har udfærdiget et livstestamente, hvori man frabeder sig behandling, hvis denne er udsigtsløs. Man kan som patient drøfte fravalg af videre behandling med hospitalets læge, hvis man er i stand til det, og ikke er for svært medicineret til at forstå samtalens indhold eller ikke er i koma - ellers er det lægens faglige ekspertise, der skal træffe afgørelsen.

Hvis man har oprettet et livstestamente, træder det i kraft, hvis man

- Bliver erklæret for uafvendeligt døende.
- Man på grund af svær invaliditet aldrig kan komme til at tage vare på sig selv fysisk og mentalt.

Ved uafvendeligt døende forstås, at døden med stor sandsynlighed forventes at indtræde inden for dage til uger trods anvendelse af de eksisterende behandlingstilbud. Der kan for eksempel være tale om patienter i slutfasen af et cancerforløb, patienter med uopretteligt svigt af flere organsystemer

(hjerte, hjerne, lunger, nyre, lever), patienter, der er så svært hjerneskadede, at de hverken opfatter, hvad der meddeles dem, eller er i stand til selv at meddele sig til deres omgivelser) – tilstande, som de færreste kan bedømme indhold og omfang af, og som derfor må overlades til lægens ekspertise.

Pårørende kan ikke træffe beslutning om fravalg af behandling, de kan højst fortælle lægen, hvis der ikke er noget livstestamente, hvordan den pågældendes liv har været, hvilke holdninger og værdier personen havde, og hvad de mener, at han eller hun ville have ønsket. Hvis en læge er i tvivl om patientens tilstand, behandles patienten, indtil tilstanden er afklaret.

I henhold til deres religion ønsker jøder og muslimer ikke at benytte sig af muligheden for at fravælge behandling, men insisterer på, at behandling skal fortsætte, indtil patienten dør af sig selv. I sin yderste konsekvens betyder det, at en patient kan komme til at ligge i respirator i årevis, men naturligvis kun i lande, hvor denne mulighed er til stede i sygehusvæsenet.

Det drøftes ikke med en patient inden udfærdigelse af livstestamente, hvad det indebærer i detaljer, at man fravælger behandling og i hvilke tilfælde, det er berettiget at foretage denne beslutning, men den drøftelse burde nok indføres, så både patienter og pårørende forstår, at dette fravalg kun finder sted efter nøje overvejelse fra hospitalets side og kun, når man er så sikker, som man kan være som læge på, at enhver behandling vil være udsigtsløs. Det ville styrke tilliden til hospitalslægerne, at alle var bedre orienterede og ikke inderst inde forestillede sig, at der måske nok alligevel havde været en behandlingsløsning.

Et kontroversielt spørgsmål i forbindelse med alle krave-

ne bliver så, om samfundet kan og skal opfylde alle krav til behandling og endnu mere ømfindtligt, om vi alle kan gøre mere for at forhindre, at vi bliver alvorligt syge, ved at vi ændrer vores livsstil.

Det er da tankevækkende, at danskernes sundhedstilstand var bedst i de fem år, Anden Verdenskrig varede; der var mangel på alt, og man kunne derfor ikke svælge i alle de madvarer, som man kan i dag. At folk også rørte sig mere, fordi de var tvunget til at gå eller cykle, har sikkert også kun bidraget til at højne sundheden i perioden.

Ikke mindre tankevækkende er det, at man allerede for flere tusind år siden var klar over, at livsstil spiller en rolle for sundheden:

"Min søn, prøv dig selv, så længe du lever, se til, hvad der er skadeligt for dig og afstå fra det, for ikke alt er godt for alle, og ikke alle kan finde glæde i alt. Giv dig aldrig hen i velleved, og kast dig ikke hæmningsløst over maden. For mad i overflod fører til sygdom, og grådighed kan give mavesmerter. Mange døde som følge af grådighed; den, der holder sig tilbage, forlænger sit liv". Siraks bog kap. 37, De apokryfe skrifter.

Det vil være alt for enkelt at konkludere, at mindre mad og mere motion vil forhindre, at mennesker bliver syge. I vore dage er der mange flere faktorer, der spiller ind, og vi kender langt fra dem alle. Vi bliver syge af det, vi spiser, drikker og indånder, og der er mange tilsætningsstoffer, vi ikke kender nok til virkningerne af, og mange stoffer i forurening, som vi ufrivilligt bliver ofre for, når vi færdes på gader og veje samt i fabrikker og lignende, og som forårsager sygdomme.

Det samme samfund kan med stor fordel gøre mere for, at borgerne undgår de livsstilssygdomme, der optager så stor en del af behandlingen; ikke ved fordømmelse og straf,

- forbud virker ikke - men med det, der med et moderne engelsk ord hedder "nudging" - altså positivt at skubbe folk i den retning, der gavner deres helbred, og som de selv hurtigt vil kunne se en fordel af. I British Medical Journal 1³⁰ handler en artikel om betydningen af nudging i forbindelse med befolkningens sundhed og opregner en række fordele. De fleste af os sætter vores helbred højt, men har en adfærd, der underminerer vores sundhed. Hvis folk røg, drak og spiste mindre og motionerede mere, ville sygdomme som kræft, hjertesygdomme og diabetes II blive voldsomt reduceret. Men vi handler bevidst eller ubevidst sådan, at vi ignorerer det, der er bedst for os. Hvem genkender ikke situationen, hvor man gerne vil reducere sin vægt, men alligevel køber den chokoladebar, der ligger fristende ved kassen i supermarkedet?

Forskellen på nudging og regulering af adfærd kan illustreres ved følgende eksempler: I stedet for at forbyde rygning i det offentlige rum, kan man i kampagner gøre ikke-rygning mere synlig, og man kan fjerne alle opfordringer til rygning såsom askebægre, cigaretter, lightere med videre. I stedet for at forhøje prisen på alkohol eller øge alderen for køb af alkohol, kan man i kampagner gøre opmærksom på, at flertallet ikke drikker overdrevent, og man kan servere øl og drinks i mindre glas. I stedet for at forbyde bestemte fedttyper, kan man gøre det attraktivt at købe mere frugt og grønt ved at indrette indkøbsvogne til det og anbringe frugt ved kassen i stedet for slik. Sidstnævnte øgede salget til skolebørn betydeligt, da det blev afprøvet.

Virker nudging? Ifølge artiklen gør det. Specielt har kampagner med en bestemt adfærd hos andre en positiv effekt. Når det gøres "in" ikke at drikke sig i hegnet blandt unge

30) British Medical Journal 2011; 342: p. 228

mennesker, er det den adfærd, man tilslutter sig, og dermed stiger sundheden.

Nudging udelukker ikke nødvendigheden af regulering og lovgivning, men den er med til at give folk en følelse af, at de selv har et ansvar ved at have et valg – en rettilighed til behandling bliver i stedet til et ansvar for sundhed. Spørgsmålet er, om vi er voksne og viljestærke nok til at påtage os et større ansvar for egen sundhed.

Det er nærliggende at mene, at vi har rettigheder, når det gælder sygdom og behandling, men medmindre også disse "rettigheder" flyttes over på samfundet som dets ansvar over for borgerne, bliver opgaven håbløs, eftersom befolkningens helbred tilsyneladende bliver dårligere hele tiden, og vi alle bliver ældre end tidligere og dermed mere behandlingskrævende. Der er brug for politikere, der har modet til at tænke i andre baner og få ændret hele behandlingssystemet til at være mere koncentreret om forebyggelse end om helbredelse, mere fokuseret på ændret adfærd i befolkningen via nudging end på forbud, afgifter og lovgivning.

Endelig kan vi måske i fremtiden se en løsning på sygdomsforebyggelse, som rigtig mange mennesker *ikke* vil bryde sig om, nemlig ændring af menneskets gener, som af de involverede forskere kaldes gen-forbedringer, men som af lige så mange bestemt ikke vil blive set som nogen forbedring, i og med at et gen kan ændres til at give et foster en bestemt håreller øjenfarve, muskelkraft, musikalske evner, et styrket immunforsvar, der vil forhindre sygdom, ligesom man mener at kunne fjerne visse arvelige sygdomme.

Det er endnu ikke muligt for lægevidenskaben at forbedre menneskets gener, men ifølge eksperter er det et spørgsmål om tid, før denne behandlingsform vil kunne tages i brug.

Indgrebene kan finde sted på flere måder: Det vil være muligt at ændre gener i æg, der endnu ikke er befrugtede eller i befrugtede æg, og det vil være muligt at ændre gener i et allerede levende menneske. I de første to tilfælde nedarves forandringerne, og i den tredje metode forbliver ændringerne i det enkelte menneske.

I hele den rejste problematik drejer det sig om, at vi skal tage stilling til noget uafvendeligt, men i stedet for at tage denne udvikling for givet og gå ud fra, at mennesker fremover vil have adgang til endnu en "rettighed", kunne man tage stilling til, om det ikke er vores omgivelser, livsstil og fødevarer, vi skal lave om på, og på den måde forbedre vores sundhedstilstand i stedet for at arbejde på at "forbedre" det menneske, der er skabt i Guds billede.

Mennesket har altid ønsket at kontrollere tilværelsen, og på intet område gælder dette så meget som i forbindelse med sygdom og sundhed. Vi ønsker at have "styr på" vores liv, at bestemme selv, om vi skal være syge eller ej, og vi ønsker at bestemme selv, hvor længe vi skal leve og helst afskaffe døden. Dermed opstår rettighedstankegangen og kravene til lægerne om at give os, hvad vi forlanger. Men det er og bliver en illusion at tro, at vi er herre over liv og død; faktisk ville vi kunne forbedre vores livskvalitet betydeligt ved at acceptere den kendsgerning.

Hvis man som menneske ikke vil acceptere, at der er noget, der er større end os, så kommer alt til at afhænge af vores evner og gode vilje, og hvor mange synes, at det er en god ide, når de tænker nøje efter?

Rigtig mange mennesker, der har overlevet en svær kræftsygdom eller en alvorlig ulykke, udtaler senere, at det har forandret hele deres livssyn og fået dem til at indse, hvad

der er væsentligt her i livet og hvor lidt, vi bestemmer selv. Kunne det ikke være rart, hvis flere mennesker kunne komme til samme erkendelse uden at skulle igennem livstruende sygdom?

Livet uden rettigheder

Ved en systematisk søgning kan man konstatere, at ordene "rettighed" og "menneskerettighed" ikke findes i Bibelen, hverken i Det Gamle eller Det Ny Testamente. Man kan altså ikke påstå, at disse begreber er en del af at være kristen, men det er derimod begrebet næstekærlighed, som nævnes i Det Ny Testamente af Jesus i Matthæusevangeliet, kapitel 22, 34-40, men også hos de andre evangelister. Jesus bliver spurgt, hvad der er det største bud i loven og svarer: "Du skal elske Herren din Gud af hele dit hjerte og af hele din sjæl og af hele dit sind. Det er det største og det første bud. Men der er et andet, som står lige med det: Du skal elske din næste som dig selv. På de to bud hviler hele loven og profeterne."

Det er væsentligt at bemærke, at buddet om næstekærlighed kommer *efter* buddet om at elske Gud. Hvis man mener, at kristendom og næstekærlighed er én og samme sag, glemmer man den vigtigste halvdel.

Det tætteste, vi kan komme på ordene rettighed og menneskerettighed i Bibelen, er ordet ret, og her menes først og fremmest retfærdighed: "øve ret og retfærdighed", "skaffe sit folk ret", "lov og ret for folket". Eller der tales om ret som det rigtige: "Hvis du er lydige mod Gud og gør, hvad der er ret i hans øjne". Derudover tales der om at have ret modsat have uret, men det er ikke noget, der har med rettigheder at gøre. Det nærmeste, vi kan komme rettigheder, er i Det Ny Testamente: "Gå I også hen i min vingård, så skal jeg betale, hvad I har ret til" (det vil sige er berettiget til som modydelse for arbejde), Matt. 20,4.

Eller "... vil jeg dog hjælpe denne enke til hendes ret" (den hjælp, man bør yde hende i den kultur, hun er en del af), Luk. 18,5.

At have ret til noget står kun i Prologen til Johannesevangeliet 1,12: "Men alle dem, der tog imod ham, gav han ret til at blive Guds børn, dem, der tror på hans navn."

Der nævnes dog en forudsætning for retten til at blive Guds børn, nemlig troen på hans navn; troen på, at Jesus er den, han siger, at han er.

Hvis vi skal leve vores liv fremover uden at have menneskerettigheder som vores udgangspunkt og krav, vil det kræve, at vi vender os om og ser på os selv og det samfund, vi lever i, med nye øjne.

Vi kan passende begynde med at se på, hvad de store læremestre har sagt om emnet. Martin Luther talte om 'en naturlig lov', og med det mente han, at det er godt at tage hensyn til et andet menneske og ondt at gennemtrumfe hensynet til sig selv på bekostning af det andet menneske. Inderst inde ved vi godt, at dette er sandt, men vi vægrer os ved at sætte os selv til side og flytte vores fokus over på medmennesket, næsten. Det medmenneske, der både kan være vores ægtefælle, barn, forælder, kollega, chef, ekspedienten i en butik, taxachaufføren, bankrådgiveren, lægen og den hjemløse.

Den tidligere biskop i Linköping i Sverige, Martin Lönnebo, giver os indtil flere anvisninger på, hvad der kræves af fremtidens mennesker, og hvilken slags mennesker, fremtiden har brug for.

I "*Kristuskransmeditationer*"³¹ påmindes han om verdens største mangel: manglen på modne mennesker. Han siger, at vores egoisme leder os til ensomhed, fordi vi savner dybe rødder. Vi har brug for at bede Gud om et hjerte, der slår

31) Martin Lönnebo, "*Frälsarkransmeditationer*", Musik, Verbum, 2007

for det rette, som udstår livets prøvelser, som rejser sig efter modgangen og forsøger på ny, som har indsigten til at vælge det rette; det store mod, siger Lönnebo, er at være bange og alligevel gøre det rette. Mod, der ikke kender til frygt, er ikke mod.

I de fleste tilfælde ved vi godt, hvad det rette er, men vi vælger ofte den nemmere løsning, som ikke kræver så meget af os. Det er nemmere ikke at tage ansvar, men at kræve ind og fremsætte rettigheder, for på den måde bliver det hver gang de andres skyld, hvis ens liv ikke lykkes.

Det rette, fortsætter Lönnebo, er at forlade sin kære egoisme og gøre Guds vilje i verden. Led os ikke i fristelse, men fri os fra det onde.

Vores fremtid ligger i fællesskabet, og vi kan kun i fællesskab kæmpe for en bedre jord og et bedre liv for alle mennesker. Fællesskabet har haft svære vilkår, fordi den stigende individualisering og egoisme har stået i vejen for det, men vi er ikke skabt til at stå alene som mennesker, vi er skabt til at være noget for og sammen med andre.

Det er nødvendigt at spørge, uanset hvor svær tilværelsen i perioder kan forekomme, hvad jeg kan bidrage med, hvor meget jeg selv kan klare uden hjælp fra den fælles kasse. Det giver et større selvværd ikke hele tiden at fremstille sig selv som offer, og det tankevækkende er i den sammenhæng, at det næsten altid er dem, der har færrest ressourcer og mindst at give af, der er mest villige til at give til andre og dele det, de har.

Astrid Lindgren var før Martin Lönnebo inde på det samme. I bøgerne *"Mio, min Mio"* og *"Brødrene Løvehjerte"* handler det om mod. Der er ting, man er nødt til at gøre, hvis man ikke vil være en kryster. Det synspunkt er meget karakteristisk for

Astrid Lindgrens livssyn og for hendes egne handlinger, da livet var svært for hende. Det kan ikke nytte at være fej. Man må kæmpe for det gode i livet og bekæmpe det onde. I sin yderste konsekvens handler det om "kæmp for alt, hvad du har kært, dø om så det gælder, da er livet ej så svært, døden ikke heller" (DDS 784).

Vi mennesker ved godt, hvad vi bør gøre, har pligt til at gøre, bør tage ansvar for at gøre i den enkelte situation, uanset om vi gør det eller ej. Er vi blevet ligeglade med de forhold, vi står i til andre mennesker?

Næstekærlighed er ikke en følelse eller et humanistisk eller politisk program, og den udtrykkes ikke ved, at man bidrager til en landsindsamling for mennesker i nød et eller andet sted i verden. Næstekærlighed er som nævnt ovenfor en del af det dobbelte kærlighedsbud. Man kan ikke skille det ad og nøjes med den ene halvdel. Det er nødvendigt, hvis vi skal ændre radikalt på tingene, at mennesker genindfører Gud og Guds vilje som det, der først og fremmest skal æres og efterleves, og dernæst sætter næsten foran sig selv, med samme kærlighed og medfølelse som den, man nærer for sig selv. Det er det menneske, som du træffer i din hverdag, der har brug for din hjælp og støtte, som du skal give din næstekærlighed til. I et sådant tilfælde vil du ikke være i tvivl om, at det er dig, der er nærmest til at hjælpe, uanset hvor ubekvem det sikkert vil være i situationen. Det er dér, hvor der kræves noget af os, som vi ikke umiddelbart er parate til at yde, at vi udviser næstekærlighed.

Næstekærlighed har intet med politik at gøre, selvom nogle politiske partier måske selv mener, at deres politiske program er mere næstekærligt end andres.

I kristendommen siger vi, at troen skal kendes på dens

frugter, det vil sige dens kærlige gerninger. Man skal i så fald huske på, at troen er en gudgiven gave, ligesom livet er det. Som der står i salmen "Thi findes noget godt i mig, det alt jo virket er af dig" (DDS 6).

Hvis vi handler godt og kristent og næstekærligt, er fortjenesten ikke vores, men Guds, alt andet er noget selvoptaget vrøvl, uanset om det kommer fra det enkelte menneske eller et politisk parti.

Guds befaling om at elske næsten er ikke en moralsk livsholdning, som politiske partier, hjælpeorganisationer eller andre kan påberåbe sig ved at sige, at evangeliet er en etik, man skal leve efter, medmindre man tager den kristologiske begrundelse med, altså at det er i troen på Jesus som Kristus, at det dobbelte kærlighedsbudskab skal forstås og dermed bliver noget andet og større end et par leveregler.

Næstekærlighed og humanisme er ikke det samme; næstekærlighed handler om at sætte sig selv til side, opgive egoismen og være ydmyg over for andres behov, og den kan som sagt ikke udskilles som en selvstændig del af det dobbelte kærlighedsbud.

Let er det ikke, og det har heller ingen lovet os, at det skal være. Det udtrykkes fint hos Astrid Lindgren:

"Jeg mente vel nærmest, at det ikke hjælper noget videre, at man fjerner et par lus her og der, når der er så meget andet, der er galt, og som man burde tage fat på. Men det kan mor naturligvis ikke gøre for" (Grynet og lille Splint, s. 122). I det politiske sprog hedder det at ty til lappeløsninger i stedet for at gøre noget ved det samlede problem.

Og i kommentaren hertil: "Det er den klassiske konflikt mellem det overordnede mål: at skabe gode kår for alle mennesker i hele verden – og for det enkelte menneske i den en-

kelte nødsituation. Konflikten mellem de store, forkromede planer og den daglige realitet. Konflikten mellem hjernen og hjertet. Faderen har politikerens perspektiv på sagen, moderen har kærlighedens.”

Der er ingen tvivl om, hvor Jesu har sin sympati. Han ser ganske vist alverdens synd i øjnene, men sætter med lignelsen om den barmhjertige samaritaner fokus på den enkelte nødlidende og den enkeltes ansvar: ”Hvad gør du, når nøden krydser din vej? Den rejsende mellem Jeriko og Jerusalem bliver kun reddet ved, at et menneske lader sig standse og hjælper. Ikke ved at præsten skal skynde sig op i templet for at tjene Gud og prædike næstekærlighed. Det hjælper ikke noget, hvis man har så travlt med at frelse verden, at man er blind for de småting, som man har mulighed for at gøre noget ved her og nu. Over for alverdens nød er det selvfølgelig kun en dråbe i havet, men havet består netop af dråber!”³²

Det ville være vidunderligt, hvis hver af os kunne frelse hele verden, men det kan vi ikke, og det forlanges heller ikke af os. Vi skal hjælpe dér, hvor vi kan, bidrage så meget, vi kan og klare vores tilværelse og os selv, så vidt som det overhovedet er muligt.

Hvad så med ”Menneskerettighedserklæringen” og ”Børnekonventionen” og ”Flygtningekonventionen”? Skal vi skrotte dem som skrifter fra fortiden uden nutidig relevans?

Vi skal bibeholde deres indhold, men vi skal have modet til at forlange, at de bliver omformuleret, så det bliver modne, ansvarlige mennesker verden over, der sørger for, at indholdet gennemføres, og at verdens nød og uretfærdighed afhjælpes. Det kan vi sørge for ved at være aktive dér, hvor det er muligt at øve indflydelse, og ved at vælge politikere, der har det fornødne mod og den nødvendige indsigt til at ændre

32) Werner Fischer Nielsen, ”Astrid Lindgren og kristendommen”, Unitas 1998, s. 66

tingene. Det samme mod og den samme ansvarlighed må vi kunne forvente af kirken, som skal turde sige, at rettigheder og krav ikke er i overensstemmelse med kristendommens lære og heller ikke skal være det.

”Hver dag er igen et ansvar,
et nyt og vældigt krav
Hver aften står hvide stjerner
og spørger dig, hvad *du* gav.”

Fra min poesibog, cirka 1952

Kildefortegnelse

- Bibelen*, Det Danske Bibelselskab 2001
- Nina Rikke Cederberg, *Barnløshed og parforhold*, Frydenlund 2006
- Heinrich Dickerhoff, *Tro din længsel mere end din fortvivelse*, Alfa, 2009
- Nils Hartmann, *Kloden kalder*, Danmarks Radio forlaget 1994
- Nils Hartmann, *De otte udødelige, Fortællinger fra den kinesiske mur*, Gyldendal 2002
- Moderne danske eventyr*, Antologi, ABZebra 2007
- Jens Andersen, *Denne dag et liv*, Gyldendal 2014
- H. C. Andersen, *Samlede eventyr og historier, Bd 1-3*, Gyldendal 1985
- Monica Papatzu, *Diamantbroen*, Thaning & Appel 1995
- Arne Munk, *Prinsesse Hringsjau*, Lohses forlag 2004
- Renata Paccarié, *Kinesiske eventyr*, Hernovs forlag 2007
- Camilla Christensen, *Floras Verden*, Gyldendal 1993
- Don Miguel Ruiz, *De fire løveregler*, Borgen 2000, Oversat fra amerikansk *The Four Agreements – A Practical Guide to Personal Freedom*, Amber-Allen Publishing 1997
- Troels Kjær, *Hjemløse elskere*, Attika 2002
- Hannah Arendt, *Menneskets vilkår, Moderne tænkere*, Gyldendal 2005
- Anne Marie Pahuus, *Hannah Arendt*, Forlaget Anis, København 2006
- Agnete Weiss Bentzon, *Retten til arbejde, i Retfærd – Nordisk juridisk Tidsskrift nr. 43, 11. årgang* 1988
- Moderne danske eventyr II*, Antologi, ABZebra 2007

Kirsten Borberg, Nils Hartmann & Jens Raahauge, *Med åbne øjne*, tekster om børns rettigheder, Dansk lærerforening 1990

Astrid Lindgren, *Pippi begynder i skole*, Pippi Langstrømpe, Gyldendal 2008

C.S. Lewis, *Det er kristendom*, Forlaget Scandinavia 1942

Rudolph Arendt, *Tænkning og Tro*, G E C Gads forlag 1967

Martin Lönnebo, *Hjärtats fäste – Frälsarkransmeditationer*, Musik Verbum Förlag 2007

Ole Hartling, *Liv og død i menneskets hænder – vores etiske udfordring*, DR 2008

Knud E Løgstrup, *Den etiske fordring*, Gyldendal 1996

www.retsinformation.dk/Forms/R0710, 28.8.2015 – *Bekendtgørelse om lægers forpligtelser i forbindelse med livstestamenter*

www.sundhed.dk/borger/sundhedsjournal-og-registreringer/tilmeldinger, 28.8.2015 – *Livstestamente*

FN's Børnekonvention, kan findes flere steder på internettet, blandt andet på www.unicef.dk og www.amnesty.dk

Bekendtgørelse om Danmarks ratifikation af konvention om flygtningens retsstilling kan findes flere steder på internettet, blandt andet på www.retsinformation.dk

TAK

Jeg vil gerne rette en stor tak til Irene Rosenbrinck, cand.theol., præst og til Rikke Franch, lektor ved Copenhagen Business Academy og ekstern lektor ved CBS i kommunikation, som begge har bidraget med gode og konstruktive forslag til ændringer, både hvad sprog og indhold angår.

En lige så stor tak til lektor i retorik på Folkekirkens uddannelses- og videnscenter (tidligere Pastorseminariet) Liselotte Dam-Jensen, som lærte mig det værdifulde ved at benytte historier i prædikener til at gøre et emne lettere forståeligt og lettere at huske.

Også tak til overlæge ved Nordsjællands Hospitals intensivafdeling Nikolaj Wesche, som gjorde mig opmærksom på retten til at fravælge behandling.

Endelig vil jeg takke Peter Bæklund, som driver virksomheden "Klar bevidsthed", og som helt uventet med en coachingseance fik mig tilbage til skrivearbejdet på et tidspunkt, hvor jeg var gået helt i stå. Uden hans dygtige og inspirerende coaching havde der ikke været nogen bog at trykke.

KOLOFON

VEND DET OM

Copyright © 2017 Birgit Berggrensson

All rights reserved

Udgivet 2017 af Skriveforlaget, København

Redaktør: Simone Lindquist

1. e-bogs-udgave

ISBN 978-87-93525-21-4

www.skriveforlaget.dk

Gengivelse af denne bog eller dele af den er ikke tilladt ifølge gældende dansk lov om ophavsret. Dog er det tilladt at bringe korte uddrag i omtale eller anmeldelser.

Forfatter og forlag har gjort videst muligt for at sikre, at ingen rettighedshavere er blevet forbigået. Skulle det alligevel være sket, anmoder vi den eller de pågældende om at henvende sig. Det vil i så fald være os en glæde at yde en rimelig godtgørelse.